



Militaire Spectator



WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Deze maand is het 45 jaar geleden dat de landing op de met hindernisgordels en Atlantikwall versterkte kust van Normandië werd uitgevoerd. In het artikel op blz. 248 aandacht voor de logistieke aspecten aan Duitse zijde



Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:
Denijstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent
majoor der genie

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 66 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN



Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht **240**

Editoriaal: Interoperability **241**

H.-H. von Sandrart: Operational principles **243**

C. D. A. Blankestijn: Logistieke lessen geleerd? **248**

drs. M. V. Metselaar: Gebruik van strijdkrachten bij crisismanagement. De Sovjet-Unie en de Poolse crisis in 1980/81 **260**

R. Sentse: Terrorisme en zijn bestrijding **268**

Natalie A. Gross: Perestroika and glasnost in the Soviet armed forces **279**

Meningen van anderen: Geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon tijdens het verdedigend gevecht **284**

Antwoord op meningen van anderen: Geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon tijdens het verdedigend gevecht **285**

Vakpers: Samenwerking van land- en luchtmachtstrijdkrachten in de toekomst **287**

Boeken **288**

OFFICIELE MEDEDELINGEN



KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen bin-

nen de Verenigde Staten van Amerika.

LaO 71525 (81/33) / LuO 71031 (81/37). Regeling militaire rijbewijzen (herdruk, december 1988).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Plaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, januari 1989).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk, januari 1989).

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, januari 1989).

LaO 85007 (55.17/95) / LuO 85510 (55.17/92). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling voor militairen geplaatst in Nederland, België of de Bondsrepubliek Duitsland, die niet woonachtig zijn in het land van plaatsing (herdruk, januari 1989).



Lacirc 006-87 op VS 2-1100 (15/3a). Het dragen van sieraden tijdens werkzaamheden praktische diensten en oefeningen.

Lacirc 007-87 op VS 2-1100 (13.23/1). Aanwijzing met betrekking tot gebruik van merkingen.

Lamed 001-88 (78.555). Opleiding instructeur lo en sport.

Lamed 002-88 (55.3/255) / LuO 501-88 (55.3/255). 40e Tweedaagse militaire prestatietocht.

Lamed 012-88 (78/559). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 013-88 (78/560). Dienstvaktechnische opleiding voor (sergeant-majoor) administrateur.

Lamed 014-88 (78/561). Omscholing tot administrateur.

Lamed 015-88 (78/562). Cursus stafdiens/staforientatie aan de Hogere Krijgsschool.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie blz. 290/291 in dit nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma (bv. „Graphix”).

REDACTIE

Interoperability

De geallieerde landing op Sicilië in juli 1943 betekende een ommekeer in de Tweede Wereldoorlog, in die zin dat toen in feite de geallieerden voor de eerste maal onder eenhoofdige leiding een „combined operation” uitvoerden. Toch zal de operatie HUSKY (zo luidde de codenaam) niet direct de geschiedenis ingaan als een schoolvoorbeeld van „interoperability”, integendeel zelfs. De coördinatie tussen het VIII (Br) Leger en VII (US) Leger was ronduit bedroevend. Evenmin was de samenwerking tussen de deelnemende grond- en luchtmacht strijdkrachten goed te noemen; close air support had veel weg van Russische roulette; het toeval speelde een dominerende rol.

In vergelijking met toen is er binnen de huidige NAVO-organisatie gelukkig het nodige veranderd. Twee organisaties houden zich thans met name bezig met (onder meer) standaardisatie, namelijk de „Conference of National Armaments Directors” (CNAD) en het „Military Agency for Standardization” (MAS). Het eerste orgaan richt zich voornamelijk op een — zo vroeg mogelijke — onderlinge afstemming van wapensystemen; het tweede orgaan heeft zich vooral gericht op onderlinge afstemming van procedures en doctrines, die dan

vervolgens onder meer worden vastgelegd in de bekende Stanags. Hier is, weliswaar langzaam, reeds erg veel tot stand gebracht.

Deze activiteiten hebben thans weer een nieuwe impuls gekregen. De tijd dat zelfstandige legerkorpsen in het hun toegewezen vak een min of meer op zich zelf staand defensief voerden lijkt voorgoed voorbij. In het algemeen is men ervan overtuigd geraakt dat, om de samenhang in de bondgenootschappelijke verdediging te handhaven, het noodzakelijk is dat NAVO-eenheden van verschillende nationaliteiten elkaar over de vakgrenzen heen moeten kunnen steunen. Een soort „out of area”-optreden op het operationele niveau. Met andere woorden: brigades en divisies moeten gedurende lange tijd buiten het eigen „nationale” vak, onder commandanten van andere nationaliteiten, kunnen optreden. Dat is de essentie van hetgeen in het internationale jargon „interoperability” wordt genoemd.

Hieraan zit een aantal, niet geringe, consequenties vast. Het betekent onder meer (zonder zelfs maar de illusie te hebben uitputtend te zijn) de noodzaak van:

- een vèrgaande onderlinge afstemming op het gebied van commandovoering-, informatie- en verbindingssystemen;
- meer eenheid in tactische doctrines;
- een grotere logistieke standaardisatie, waardoor zoveel mogelijk kan worden teruggevallen op het logistieke systeem van de „gastheer”;
- een grotere flexibiliteit van het resterende deel van het eigen logistieke systeem;
- een herbezinning op de bevoegdheden van het legergroepniveau.

Het betreft hier overigens reeds lang onderkende actiepunten die veelal van technische of procedurele aard zijn. Er zijn echter ook enkele, minder in het oog springende, zaken die onze aandacht vragen en die hebben te maken met de opleiding van ons personeel. Het is naar onze mening noodzakelijk dat ons beroepspersoneel de potentiële samenwerkingspartners kent, begrijpt en met hen kan communiceren.

Dat betekent allereerst dat ruim aandacht moet worden besteed aan het verwerven en bijbrengen van kennis en inzicht op het gebied van tactiek, lo-

gistisch, besluitvorming en bevelvoering van die samenwerkingspartners. Maar ook inzicht in en begrip voor hun denken en doen, hun militaire cultuur en hun nationale gevoeligheden behoren daartoe. Dat zal uiteraard in de „praktijk” plaatsvinden tijdens gecombineerde oefeningen; het dient echter ook een gestructureerde plaats te krijgen in ons opleidingssysteem. Ook zou ons personeel weer eens moeten worden gestimuleerd tot het lezen van (internationale) vakliteratuur over deze soort onderwerpen. Ten slotte zou het ook kunnen worden opgepakt door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, door de redactie van dit blad en derhalve door u, lezers, indien u meent hieraan een bijdrage te kunnen leveren.

Een tweede opmerking richt zich op het talenonderwijs. Een steeds verder gaande „interoperability” vraagt nu eenmaal een steeds grotere vaardigheid in vreemde talen van een steeds grotere groep (beroeps)personeel van de krijgsmacht. Om in dit verband het magische jaartal 1992 maar niet te noemen. Nu leeft er bij grote delen van het Nederlandse volk een hardnekkig misverstand, namelijk dat ons volk van nature zou zijn begiftigd met een soort aangeboren talent om zonder al te veel studie een vreemde taal te beheersen. Waartoe dat kan leiden toont ons bij tijd en wijle het NOS-journaal, als wij daar het „Rudi-Carell-Duits” van sommige autoriteiten mogen beluisteren. Kortom, vreemde talen komen niet aanwaaien; integendeel, kennis en vaardigheid op dat gebied zijn in het algemeen slechts het resultaat van een gedegen en (veelal ook langdurige) studie. En hier wringt de schoen; het lijkt erop dat het Nederlandse onderwijssysteem daaraan slechts ten dele voldoet; waarbij moet

worden opgemerkt dat de toegevoegde waarde van het militaire-onderwijssysteem op dit gebied evenmin een schoonheidsprijs verdient.

Het moet, dunkt ons, mogelijk zijn een aantal taalvaardigheidsniveaus vast te stellen en die vervolgens te koppelen aan functies; zo in de geest van: „majoorfunctie X kan alleen maar worden vervuld indien over taalvaardigheidsniveau V Engels wordt beschikt”, of: „voor adjudantsfunctie Y kan alleen maar worden geopteerd indien wordt beschikt over taalvaardigheidsniveau III Engels en Duits”. Die taalvaardigheidsniveaus zouden dan op twee manieren kunnen worden bereikt:

— als onderdeel van een civiel studiepakket, waarbij bv. het deelcertificaat Engels op vwo-niveau wordt gelijkgesteld aan een bepaald vaardigheidsniveau (dat laat onverlet de wijze waarop dit certificaat is behaald: als onderdeel van gewoon dagonderwijs, als tweede-kansonderwijs of als avondonderwijs bij een civiele instelling voor schriftelijk onderwijs);

— voorts zou bij KMS, KMA en HKS (min of meer verplicht) gelegenheid moeten worden geboden een (of meer) certificaten te behalen; dat betekent niet noodzakelijkerwijs een vermeerdering van het reeds bestaande aantal lessen in die vakken, doch veeleer het aanscherpen van de individuele studiezijn.

En dit laatste spoort ook nog wonderwel met het vernieuwde personeelsbeleid, dat niet alleen wordt gekenmerkt door een grotere individuele keuzevrijheid, maar ook door een grotere individuele verantwoordelijkheid voor het verwerven van de vereiste bekwaamheden.



H.-H. von Sandrart

General German Army, Commander-in-Chief Central Europe

Operational principles

For several years, discussions have been held on the apparent operational gap between NATO's strategic objectives on the one hand and our tactical doctrines on the other hand. The missing operational level is certainly not a new area; however, within NATO, and in particular the Central Region, this level has been largely ignored in our formal publications. When it has been addressed, it has not been done jointly.

I have taken this concern into account. In autumn 1988, my 'Operational principles for the employment of land and air forces in defence of the Central Region' were issued to stimulate operational thinking. Its purpose is to act as the basis of our operational level thinking in peace, crisis and war. It should lead logically to subsequent conceptual papers and refinement of our main planning documents.

I assess the operational level of critical importance. If the Central Region does not have a superb operational art, we risk winning many tactical battles, but losing the operational campaign, if we are called for defence of our countries.

The case for operational art

Though a popular topic for discussion in military circles, the term 'Operational level of war' has raised the question of whether there really is a need to identify the domain which interrelates and links strategy and tactics and if so, what exactly is its focus?

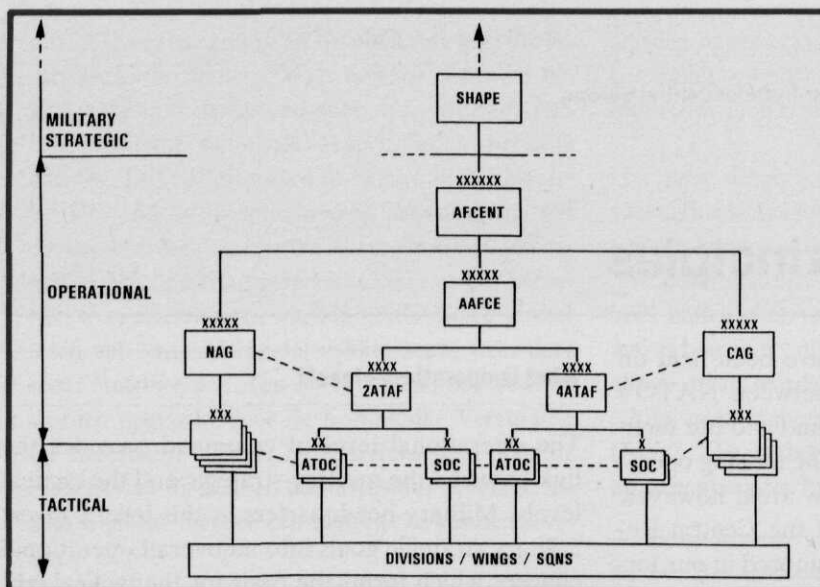
From my own point of view, I believe strongly in the development of operational art which translates the strategic objectives into operational concepts. These concepts then force the tactical engagements and supporting operations under the same unified operational idea.

What is operational level?

The operational level of command provides the link between the military-strategic and the tactical levels. Military headquarters at this level convert military strategic goals into an overall operational concept which forms the basis for the tactical employment of forces. In peace and crisis, an operational level headquarters coordinates and directs all large scale preparations, to include the build-up and deployment of forces and capabilities for the execution of major joint/combined operations. In war, this level is responsible for integrating all functions in support of its concept of operations. The operational level of command strives for the optimum synchronization of the operational factors time, area and force capabilities with the operational objectives.

We are all familiar with fundamental principles of war, such as selection and maintenance of the objective, freedom of action, initiative, etc. However, less understood is that the imaginative application of the principles of war is the core of operational art. Dogmatic thinking, narrow adherence to general defence plan perspectives, fixation on a pre-planned sequence of operations must be avoided. While the principles of war must guide the basis of operational planning, flexibility and, in particular, initiative and concentration of forces are vital. Gaining the initiative is almost always a precondition for success in battle. The enemy must be forced into a situation where he has to react.

This can be achieved, for example, in the overall context of forward defence, by counter-attacking when the enemy's attack has reached its culminating point or by concentrating air power to destroy enemy air forces before they can be brought to bear in battle. ▸



Level of command

Distinctive characteristics of the operational level of command are:

- the need to conduct synchronized land and air operations;
- the integration of specific large scale support operations into the operational concept;
- the participation in the process of nuclear planning and the coordination of conventional and nuclear operations;
- the consideration of other than purely military operational factors on the conduct of the campaign such as national interests and vital war crisis management.

Operational versus tactical

The tactical level should win battles. The operational level aims at winning campaigns. Tactics aim at destroying enemy forces with fire and manoeuvre. The primary emphasis at the operational level goes beyond this and aims at disrupting the plans of enemy higher commands and carrying through our own operational intent. Whereas the tactical level deals with current and near-term enemy capabilities, the operational commander is interested in the mid- and long-term theatre-wide enemy intentions.

The operational commander is not only interested in today's battle and the planning for tomorrow's, that's the prime responsibility of the tactical level. Although he takes into account the results of these battles and how they might affect future opera-

tions, his focus, however, is on orchestrating the different battles, on the planning 3-5 or more days ahead, on the air war, on the logistic sustainability, i.e., in the course and outcome of campaigns as a whole.

If we accept that 'operational art' is something in-between the tactical and strategic levels and the operational principles at both levels are basically the same, it is very difficult to provide a clear definition of the operational level. As a consequence, there is a particularly grey area between 'tactics' and 'operational art'. This creates a somewhat controversial debate about the 'operational levels of command', in the context of where the Corps belong. When applied to the Central Region, CINCENT (Commander-in-Chief Central Europe), COMAAFCE (Commander Allied Air Forces Central Europe), and the Army Group and ATAF (Allied Tactical Air Force) Commanders are essentially operational commanders. However, under certain circumstances, Corps may also fight at the operational level. But it is important to bear in mind that, in general, the operational level is more determined by the kind of decisions to be taken rather than assigned to any specific command level.

As can be seen in the chart, the Corps can be viewed as the linchpins between the operational and the tactical level. It is my personal belief that the Corps represents the lowest operational level in the Central Region, even if it very often acts tactically. In my mind, there is a tendency to think of

'operational art' on too narrow a spectrum. Either one thinks of the classic definition of the movement of large forces in the wider dimensions of time and space, or more often nowadays, 'operational art' is used in context with a decisive counter-attack at the Army Group of regional levels.

Both are part of the operational art, but do not define it to the full extent. The dimensions of the Central Region, the force ratio at a critical moment, the availability of reserves and the overall logistical situation may determine whether the reserves are employed offensively or defensively; whether they are spread out or concentrated. These are decisions at the operational level.

More importantly, the factors of:

- integrated land/air operations;
- the integration of highly technical supporting operations, such as:
 - wide ranging surveillance and reconnaissance,
 - electronic warfare,
 - suppression of enemy air defence (SEAD), and
 - cover and deception,

develop their true meaning at the operational level. The fact that these crucial areas have been, in some ways, neglected for so long is partially rooted in the lack of the operational level. These factors do not make much sense at the brigade or divisional level. In addition,

- deployment,
- logistics, in its widest sense, and
- civil/military cooperation

under coalition warfare conditions can only be properly assessed and integrated at the operational level.

Especially these latter areas illustrate that, in contrast to the tactical level, more than just military factors influence the commander's decisions. That means planning and conduct of operations at the operational level of command. National positions, capabilities and sensitivities have to be considered as well as the impact of operations on the psychology of satellites and neutral neighbors. Therefore, it is virtually impossible, in my mind, to precisely link a specific command level to the operational art.

The task in the central region

NATO's military strategy aims at deterring any aggression by maintaining a credible defence posture. Should deterrence fail, NATO's main objective is to restore its territorial integrity and to end a conflict quickly on terms acceptable to NATO, in accordance with the strategies of flexible response and forward defence.

To deter any aggression, the Central Region has to maintain a credible defence posture, be able to react to any military aggression and to sustain operations as necessary. In peacetime, it must successfully demonstrate a visible capability to conduct, in war, large scale combined land/air operations at the operational level. These operations manifest themselves in the form of two interrelated campaigns: the combined land/air campaign and the related counter-air campaign.

CINCENT's initial regional objective is to defeat conventionally, at least the first operational echelon armies and tactical air forces as far forward and as quickly as possible. If successful, the attacks will come to a halt, the operational initiative will be regained and deterrence may even be restored.

The objective of operations against the second operational echelon, follow-on armies and remaining air forces is to break the aggressor's will and capability to continue aggression and to cause him to cease hostilities on terms acceptable to NATO.

Integration of land and air operations

The effective integration of land and air forces' operations is an essential operational principle. This combining does not require all Central Region air forces to be employed in direct support of the ground forces or joint commands at all echelons. It requires joint planning at all operational levels of command to focus both services' efforts on the operational objective. Due to their inherent characteristics of speed, range and flexibility, the air forces are essential resources for the operational commander. These characteristics allow the application of concentrated fire power rapidly, over great distances, to produce a wide range of effects. They also permit the achievement of region-wide operational objectives in a matter of hours when

compared to the employment of large land formations. The ultimate goal of the land-air campaign is, *inter alia*, to destroy enemy combat capability, to limit his freedom of action and to disrupt his scheme of operations while enhancing that of the Central Region and providing friendly forces the opportunity to seize the initiative. Air forces will be employed across the spectrum of conflict in counter-air operations to allow friendly forces freedom to operate; in offensive air support and air interdiction to defeat the leading echelon and to delay, disrupt and destroy enemy follow-on forces. When and where the follow-on forces will be attacked, must be decided at the appropriate level of command. The decisions will be based on the operational objectives; the ground scheme of manoeuvre; the assets available to detect, locate and attack critical elements of the follow-on forces. A major task of the operational level is to determine the balance of effort between air defence, offensive counter air, offensive air support and the FOFA-campaign as part of the interdiction effort.

Operational factors

The operational factors *time*, *area* and *forces* are interdependent and their relative correlation will change with the prevailing situation. Therefore, the operational commander will aim at synchronizing these factors with the achievement of his objectives.

The Corps, ATOCs (Allied Tactical Operation Center) and SOCs (Sector Operation Center) plan and execute the current battle. This level is expected to react to changes of situation within less than a day's time. They integrate ground operations, corps organic capabilities and air. Forward planning for sustained operations, up to three days ahead, is of vital importance.

The Army Groups and ATAFs jointly plan for a number of days ahead, in coordination with the territorial commands concerned. The Army Groups coordinate the Corps operations, balancing varying Corps capabilities against their assigned missions and plan for the use of the operational reserves. The ATAFs are responsible for planning the counter air effort. Army Groups and ATAFs also play a key role in planning and coordi-

nating FOFA operations. COMAAFCE is responsible for the overall development of the air campaign, in support of CINCENTS objectives. CINCENT plans for the mid- and long-term at the regional level. He ensures that the Central Region overall campaigns are conducted in a coordinated and cohesive operational pattern which meets the strategic objective. CINCENT directs and sets the sequence of land and air operations to achieve the regional objectives. He will influence the battle in the mid-term by setting objectives and priorities for the coordinated employment of land and air forces.

The operational factor time

In war, there is but one favourable moment; the great art is to seize it, Napoleon said. Commanders at the operational level will harmonize the significant time constraints, inherent in both their own and the enemy's activities, with the requirement to meet the optimum timing.

While the tactical level of command can react to changes of the situation in a matter of hours, the operational level's ability to react is considerably longer; ranging from a matter of hours for a decisive shift in the air forces' weight of effort, to a number of days for a Corps-size operation, to even some weeks for bringing external reinforcements to the battlefield. Furthermore, to disregard the time required for a sound logistics build-up will result in a sustainability penalty. Timely staff preparations, the commanders' final decision at the right time and rapidity of execution to ensure surprise are essential.

The operational factor area

The Central Region's limited geographical depth does not permit trading space for time at the operational level. However, the strategy of forward defence must not be misinterpreted as a purely static tactical doctrine, thus putting a successful conventional defence at risk from the outset. The available depth must be exploited for the necessary echeloning of the defence in-depth and for preparations of mobile offensive operations to reduce enemy penetrations. The limited geographical depth of the Central Region requires that

the defensive campaign must be extended into the enemy's rear by directing our long range fire power against his follow-on forces (FOFA) and their supporting structure.

The operational factor force capabilities

The operational level of command must have sufficient force capabilities at its disposal to achieve the military-strategic goal in the light of the threat, the area to be defended and the time available. Successful sustained defence operations in the Central Region depend on the timely availability of external land and air reinforcements. The effective employment of reserves is a decisive factor to maintain freedom of action and to gain the initiative. Their employment will be the decisive factor. The limited resources in the Central Region do not allow for operational reserves at all levels of command. Economy of effort and concentration of forces are principles which must be adhered to in the interest of preventing a piece-meal employment. The Army Groups must coordinate the employment of reserves, or may even take a Corps' reserve under control for a limited period of time. The Corps' loss of freedom of action must be carefully balanced against the freedom achieved at army group/ATAF level. Depending on the type, status and size of available reserves, the terrain and the air situation, the operational decision has to be taken on whether:

- it is more profitable to concentrate forces for one decisive operational counter attack, or:
- to allocate reserve forces in smaller portions to the Corps for a number of shorter ranged counter attacks in a more localized battle, or:
- whether the force ratio and the reserves available allow only the stabilization of the frontline to

gain time for later operational or strategic decisions.

Airmobile formations, when available as operational assets, might reduce the influence of the operational factors time and area.

The available forces in the Central Region are from seven, probably eight different nations. There needs to be a high level of interoperability, especially on the operational level, for the successful conduct of sustained operations with these forces. The Central Region's operational art will be heavily dependent on interoperability.

Impact on the Central Region

Let me summarize the operational principles for the employment of land and air forces in defence of the Central Region. The imaginative application of the principles of war is the core of operational art. Synchronization of the operational factors time, area and forces with the operational objective, is the challenge to be achieved. Integration of land and air operations, cooperation between NATO and national military authorities are of vital importance.

As the operational art and level of command are agreed upon within NATO, and especially the Central Region, the basis of operational level thinking is laid. Our thinking may be refined. This might even include a shift in forces from the tactical to the operational level. However, whenever our thinking is rising from the tactical to the operational level, the implementation of operational art is dependent upon interoperability. Interoperability, therefore, is and will remain to be crucial to the Central Region's implementation of operational art.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

**U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.**

Meldt u als lid bij de secretaris: Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

C. D. A. Blankestijn

kolonel der intendance

Logistieke lessen geleerd?

Toen veldmaarschalk Erwin Rommel (afb. 1) in november 1943 door Hitler werd aangesteld als inspecteur van de kustverdediging, was hij geenszins gerust over de situatie rond de „Atlantikwall” die Hitlers „Festung Europa” zou moeten beschermen [1] [2]. De door Hitlers propagandamachine opgehemelde Atlantikwall was volgens de opperbevelhebber van het Westelijke front, veldmaarschalk von Rundstedt, onvoldoende sterk om een aanstaande invasie het hoofd te kunnen bieden [2]. Rommel deelde die mening [1].

Door de organisatie Todt was vanaf september 1942 tot begin 1944 hard gewerkt om de verdedigingsgordel van 2600 km lengte te versterken (afb. 2 en omslagfoto). Uiteindelijk resulteerde dat in de bouw van ca. 16.000 bunkers en ca. 25 grote en 800 kleine geschutopstellingen. Tevens was de gordel versterkt met ca. 1,7 miljoen mijnen [1] [3]. Dat komt neer op gemiddeld 7 bunkers per km en 1 mijn per m. Helaas moest worden geconstateerd dat van de 1000 vuurmonden die in de verdedigingslinie waren opgenomen er slechts 39 in staat waren doelen op zee onder vuur te nemen [3]. In

Vijfenvertig jaar geleden werd de legergroep van veldmaarschalk Rommel in Noord-Frankrijk verslagen. De invasieperiode is van geallieerde zijde in vele documenten beschreven; daarin wordt ook veel aandacht besteed aan de indrukwekkende logistieke ondersteuning van die operatie. De logistieke ondersteuning van Rommels legergroep daarentegen is in feite nauwelijks beschreven. In het Duitse standaardwerk over de invasieperiode van Dieter Ose, „Entscheidung im Westen 1944” (1982) worden aan dat onderwerp slechts twee bladzijden gewijd. Kolonel Blankestijn was in de gelegenheid authentieke rapportages van diverse logistieke functionarissen te bestuderen, waarbij met name de rapporten van de Oberquartiermeister West, Oberst O. Eckstein, een goed beeld van de logistieke situatie bleken te geven. De schrijver besluit met de interessante, maar ook gewaagde, vraag of de logistieke problemen van toen wellicht ook nog gelden voor de huidige Northag.

1944 moest de organisatie Todt vroegtijdig terug naar Duitsland om de gevolgen van de geallieerde bombardementen te verhelpen. De in de bunkers en kazematten ondergebrachte troepeneenheden werden volledig belast met het verder uitbreiden van de verdedigingslinie, alhoewel ze voortdurend werden uitgedund ten behoeve van aanvullingen voor het Oostfront.

Rommel was de enige Duitse veldmaarschalk, die ervaring had met het luchtwapen van de geallieerden. Gedurende zijn campagne in Afrika werd hij



Afb. 1 Veldmaarschalk Erwin Rommel, commandant van Legergroep B, inspecteur van de kustverdediging

als gevolg van het geallieerde luchtoverwicht met een troepenmacht van 80.000 man gedurende drie dagen vrijwel volkomen beperkt in zijn bewegingen. Daarom wilde hij nu slag leveren op de stranden, als de invasie zou komen. De vorming van een geallieerd bruggehoofd zou naar zijn opvatting het einde betekenen van de Duitse bezetting in West-Europa. Rommel wist echter dat hij over onvoldoende middelen beschikte om zijn plan voor effectievere versterking van de stranden te realiseren.

De oorlogsproductie in Duitsland draaide op volle toeren, maar de prioriteiten waren afgestemd op het Oostfront. Door het gebrek aan grondstoffen lag de prioriteit voor staal en beton bij de nieuwbouw van de lanceerinrichtingen van de V-1 en de onderzeebootbases [3]. Rommel was daarom

hoofdzakelijk aangewezen op de middelen die hem in Frankrijk ter beschikking stonden.

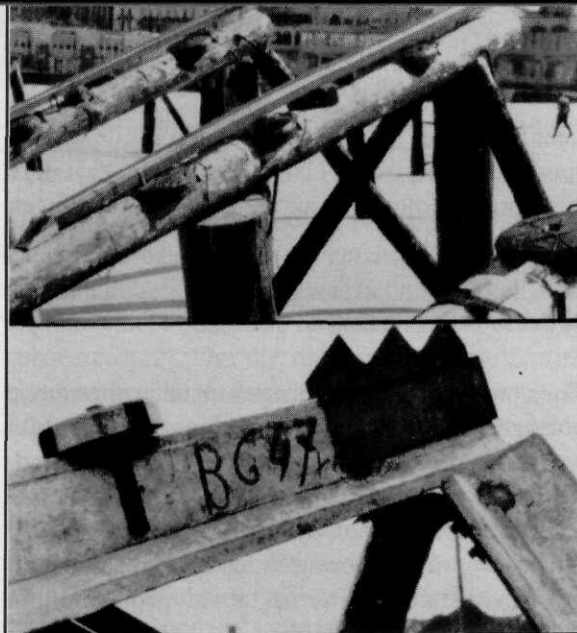
Duitslands oorlogseconomie

Duitsland behoorde tot de landen die het zwaarst door de wereldcrisis van de jaren '30 waren getroffen. Grote bedragen werden ter beschikking gesteld voor fundamentele opbouwprogramma's. De aanleg van de „Autobahnen” paste volledig daarin en was in overeenstemming met Hitlers militaire denkebeelden. Volgens hem moest de Duitse economie onafhankelijk en sterker worden. Met voortvarendheid werd de produktie van synthetische benzine en rubber aangepakt. De erts- en ijzerwinning namen sterk toe. Het streven was erop gericht de Duitse economie in een meerjarenplan oorlogsgereed te maken [4]. Toen echter de Tweede Wereldoorlog uitbrak was er in Duitsland nog geen sprake van een onafhankelijke industrie. Zo bleek de produktie van synthetische benzine en rubber onvoldoende op gang te zijn gekomen. De aangelegde voorraden van vitale goederen konden de behoeften maar voor korte tijd dekken. Voor broodgraan was men zelfs nog steeds van het buitenland afhankelijk [4]. Een vertraging van het tempo van de wapenproduktie zou een oplossing kunnen zijn, maar Hitler was daartegen, terwijl hij ook beperking van de consumptie afwees. In de praktijk was dan ook bitter weinig terechtgekomen van Görings leus „liever kanonnen dan boter” [4].

Toch had Hitler zich echter, naar zijn opvatting, wel degelijk goed op een oorlog geprepareerd. Optimistisch als hij was had hij steeds gedacht aan kleine lokale „Blitzkriege”. Tegen die achter-

Stand van de „economische” situatie van de geallieerden en van de as-mogendheden, medio 1941

	Nationaal inkomen (mld \$)	Aandeel in industriële wereld- produktie (%)	Bevolking (mln)
Verenigde Staten	66	32	130
Groot-Brittannië	22	9	46
Sovjet-Unie	17	19	170
Totaal geallieerden	105	60	346
Duitsland	18	11	79
Italië	5	3	43
Japan	8	4	73
Totaal as-mogendheden	31	18	195



Afb. 2 Hindernissen van de Atlantikwall, met houten en betonnen stuitrammen, trapmijnen en blikopeners ([1]129)

grond moet eveneens de aanvankelijke geringe economische inspanning worden beoordeeld [5].

Het mag dan ook geen verwondering wekken dat in de winter van 1941 de verliezen voor het eerst de lopende produktie overtroffen. De problemen namen toe; vooral het tekort aan munitie werd nijpend [6]. Daarop besloot Hitler de oorlogsindustrie meer gestalte te geven. Dr. Fritz Todt, de schepper van de Duitse Autobahnen, werd benoemd tot minister van munitie en bewapening; zijn ministerschap duurde echter niet lang: een vliegongeval in 1942 werd hem noodlottig. Hij werd opgevolgd door Albert Speer, en deze slaagde erin een zekere centrale leiding en beheersing van de oorlogseconomie in te voeren; in korte tijd (1944) werd de produktie verdrievoudigd [5]. Een verdere stijging bleek echter niet haalbaar. De grote tekorten aan grondstoffen, de vernietiging van industriële-produktiecapaciteit door de voortdurende bombardementen en de ontwrichting van het (trein)vervoer ontnamen de Duitse economie haar slagvaardigheid.

De geallieerde situatie

Het grootste deel van de wereldeconomie was sedert medio 1941 rechtstreeks bij de oorlog betrokken. In dat jaar mengden zich de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten en Japan in de strijd. Twee grote economische blokken stonden toen tegenover elkaar [12]. Uit de hierbij afgedrukte tabel blijkt dat de geallieerden op dat moment een duidelijke

„economische” voorsprong hadden op de as-mogendheden. Zij waren echter nog niet in staat deze voorsprong volledig voor de oorlogshandelingen uit te buiten [12].

De Britse oorlogsindustrie

Toen omstreeks 1943 in Engeland de economische oorlogsinspanning haar hoogtepunt had bereikt was de produktie van sommige militaire benodigdheden, in vergelijking met die van vier jaar tevoren, tot meer dan het vijftigvoudige gestegen. De uitbreiding van de oorlogsindustrie van de metaalnijverheid stuitte echter op tal van problemen, in hoofdzaak technische [11].

In 1940 verlieten 15.000 vliegtuigen de assemblageband, in 1944 ruim 26.000 [11]. De produktie van tanks en pantserwagens steeg tussen 1939 en 1941 tot het vijfvoudige, waarbij de kwaliteit aanzienlijk werd verbeterd [10].

Ernstig waren de moeilijkheden met de grondstoffenvoorziening. De bezetting van grondstof leverende landen door Japan en de omvangrijke verliezen aan zeetransportcapaciteit schiepen problemen die alleen met veel kunst- en vliegwerk konden worden opgevangen. Een ander probleem, het chronische tekort aan arbeidskrachten dat in 1942 acuut werd, kon echter niet worden opgelost. Aanvankelijk kon de beroepsbevolking worden uitgebreid door werklozen bij het produktieproces te betrekken. Toen die reserve uitgeput raakte voerde de regering in mei 1940 de industriële dienstplicht in. Ook vrouwen vielen daaronder, zodat het mogelijk werd mannelijke arbeidskrachten te vervangen door vrouwelijke. Tevens werden meer dan 500.000 vrouwen in de strijdkrachten opgenomen. Ook het vrouwelijke arbeidspotentieel stond niet onbegrensd ter beschikking. In 1943 bereikte men de grens: van iedere twee vrouwen tussen 20 en 65 jaar was er één bij de oorlogvoering ingezet.

Daarmee bereikte ook de oorlogsproduktie haar maximum. Het was daarom een geluk dat juist nu de Britse uitputting voor de deur stond de Amerikanen de stijgende lijn konden doortrekken.

De Amerikaanse oorlogsproduktie

De oorlogsproduktie van de VS begon pas op volle

toeren te draaien na de Japanse aanval op Pearl Harbor, op 6 december 1941. Door ingrijpen van de regering werd de voor ondernemers riskante concurrentie geheel uitgeschakeld. De overheid vergoedde de kostprijs van het produkt plus een vaste opslag; prijsrisico werd uitgebannen [7]. Investeren bleef echter een riskante zaak, maar ook hier sprong de overheid in: zij huurde fabrieken voor eigen rekening en verhuurde die aan ondernemingen die bereid waren bepaalde produktiecontracten af te sluiten.

In 1944 werkte de halve produktiecapaciteit voor oorlogsdoeleinden. De staalproduktie bedroeg toen de helft van de wereldproduktie. In 1939 leverden 47.000 arbeiders 6000 vliegtuigen: in 1944 maakten 2,1 miljoen arbeiders 96.000 vliegtuigen, waarvan 16.000 zware bommenwerpers. De Willow-Rem vliegtuigfabriek fabriceerde zoveel B24-bommenwerpers, dat de luchtmacht ze eenvoudig niet kon bemannen [7].

Het vervoer van het oorlogsmaterieel naar overzee vereiste een enorme hoeveelheid scheepsruimte. Hierin werd voorzien door het bouwen van de befaamde Libertyschepen.

De ontzagwekkende oorlogsproduktie maakte een grootscheepse hulp aan bondgenoten mogelijk. Zij ontvingen \$ 38 miljard aan oorlogsuitrusting, waarvan Engeland ongeveer de helft en de Sovjet-Unie ongeveer een derde [7].

De VS rustten ook de gehele Engelse en Russische luchtmacht uit. Ten behoeve van het Franse leger leverden de Amerikanen materieel voor 12 divisies. In 1944 en '45 ontving Engeland 12.500 tanks, 77.000 jeeps en 1000 stukken geschut. De Russen ontvingen ongeveer een derde van die aantallen.

De Russische oorlogsindustrie

In 1938 stond de Sovjet-Unie in het teken van het derde Vijfjarenplan. Dat plan werd door de Duitse inval ernstig doorkruist en moest op korte termijn worden herzien en aan de oorlogssituatie aangepast.

De politiek van de eerste vijfjarenplannen was erop gericht in zo kort mogelijke tijd Rusland te industrialiseren. Men achtte dat nodig om de achterstand op het Westen zo snel mogelijk in te lopen en tevens om enige nadruk te leggen op de bewa-

pening, ingegeven door de toenemende oorlogsdreiging uit Japan [8]. De Russische planeconomien werden dan ook geconfronteerd met de keuze tussen de verdere ontwikkeling van de industrie centra in het westen van de Sovjet-Unie en de ontplooiing van de oostelijke gebieden in Centraal-Azië en de Oeral [8]. Vanwege afzetgebieden en lagere transportkosten lag het stimuleren van de westelijke gebieden het meest voor de hand. Militair-strategische motieven echter pleitten toen al voor meer naar het oosten georiënteerde industrie centra. Toen in 1941 de oorlog in Rusland losbarstte lag het industriële zwaartepunt in Europees Rusland.

De aanvankelijk snelle opmars van de Duitsers bracht de Russische economie een zware slag toe. Hoewel de Russen nog in staat waren ongeveer 1300 fabrieken te ontmantelen en naar het oosten te evacueren, daalde de produktie catastrofaal. De totale industriële activiteiten daalden met meer dan de helft. De helft van de steenkoolproduktie, 60% van de ijzererts- en 50% van de staalproduktie gingen verloren. Hoewel de olievelden rond Bakoe niet werden bezet, betekende de verovering door de Duitsers van het gebied rond Majk een gevoelig verlies voor de Russische olievoorziening [8].

Een ander probleem was dat ongeveer 50% van de bevolking zich in de door de Duitsers bezette gebieden bevond, en dus niet voor de oorlogsproduktie kon worden ingezet. Een snelle vooruitgang van de oorlogsindustrie was echter toch mogelijk m.b.v. de kapitaaluitrusting en het arbeidspotentieel die nog juist uit het westen waren geëvacueerd. Ook de vèrgaande intensivering van de industrie in het oosten droeg eraan bij.

Al in de zomer van 1942 was de oorlogsindustrie in staat meer oorlogsuitrusting te produceren dan vóór het conflict. In de loop van 1943 overtrof de Russische produktie van tanks en vliegtuigen die van de Duitsers. Die ontwikkeling en de geallieerde hulp deden in de loop van 1943 de balans ten gunste van Rusland doorslaan. Daarmee was de basis voor het Russische tegenoffensief gelegd. Amerikaanse deskundigen zijn zelfs van mening dat dit tegenoffensief ook zonder geallieerde hulp — tussen 1 oktober 1941 en 31 mei 1945 ongeveer \$ 11 miljard — uitvoerbaar was geweest. De veerkracht van de Sovjetrussische oorlogseconomie is daarmee wel aangetoond.

Het twee-frontenoffensief, een overkill?

Om de produkten van de overweldigende Amerikaanse oorlogsindustrie op het Europese strijdtoneel te kunnen gebruiken was het noodzakelijk de vrijheid van handelen op de Atlantische Oceaan te veroveren [12]. Om die reden moesten de Duitse onderzeebootbases en vliegtuigfabrieken het ontgelden. Zij vormden immers de grote bedreiging voor de scheepvaartverbindingen tussen de VS en hun bondgenoten [13].

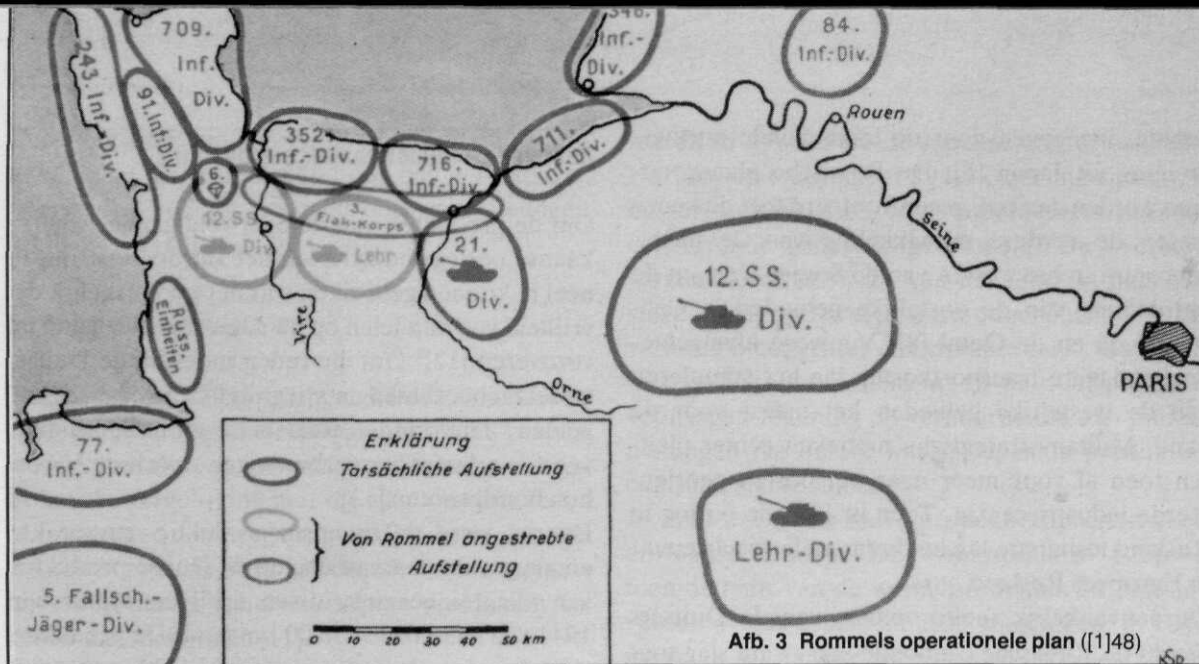
Daarna werd de brandstofproduktie aangepakt, en als gevolg daarvan daalde de Duitse produktie van vliegtuigbenzine tussen april en september 1944 van 175.000 tot 5.000 t/maand. De produktie van benzine bedroeg in mei 1944 ongeveer 200.000 t terwijl de consumptie van de Wehrmacht in die maand 230.000 t bedroeg. De tekorten werden afgewenteld op de in het westen gestationeerde legers [3].

De invasie in Frankrijk werd ingeluid door aanvalen op het weg- en railverkeer, die tot het einde van de oorlog werden voortgezet. De Duitsers konden in mei 1944 wekelijks 400.000 geladen goederenwagons inzetten; in maart '45 was dat met 50% gedaald [3]. Het vervoer van steenkool kwam tot stilstand. Troepenbewegingen vonden slechts met grote vertragingen plaats [5].

Het belangrijkste wapen was de luchtmacht. Het aantal sorties dat in januari 1944 per dag werd uitgevoerd bedroeg 1800 à 2500; in mei 1944 bedroeg het 30.000 [3] [13]. Een van de gevolgen van die overweldigende inzet van geallieerde luchtmacht was dat rond D-Day de bruggen over de Seine, de Loire en kleinere rivieren waren vernietigd. Ook alle belangrijke stations, verkeersknooppunten en tunnels werden vrijwel dagelijks gebombardeerd [3] [10].

De tactische situatie in het Westen

Rommel was ervan overtuigd dat de invasie in Normandië zou plaatsvinden. Op 6 juni 1944 waren 9 van de 16 divisies van het 7e leger ontplooid in de directe omgeving van de invasiegebieden (afb. 3). Het moreel van de fronteenheden was hoog. Velen hadden man-tegen-mangevechten aan het oostfront overleefd. Zij wisten dat het, als



de invasie zou komen, een gevecht zou worden van man tegen machine [14].

Alleen de Luftwaffe was zwak. Die beschikte in deze regio over slechts 300 toestellen. Van geallieerde zijde stonden daar 8000 toestellen tegenover.

In februari 1944 werd de staf van Rommel met goedvinden van Hitler en von Rundstedt in de bestaande legerstructuur van het westelijke front ingepast (afb. 4). Rommel kreeg de beschikking over het 7e en het 15e leger. Zijn sector was de kustlijn, ten noorden van de rivier de Loire, van Bretagne, Normandië, Noord-Frankrijk, België en Nederland. Het 7e leger bezette Bretagne en Normandië met 16 divisies, het 15e leger met 25 divisies het resterende deel [9].

Voorts beschikte Rommel over drie pantserdivisies. Op grond van zijn ervaringen met het geallieerde luchtoverwicht had hij die in een meer naar voren gelegen lokatie gestationeerd [3].

Versterking van de stranden en het oprichten van hindernissen in het achterland tegen luchtlandingseenheden pasten in Rommels plan om de invasie op de stranden te beslechten. Zijn streven was 50 à 100 miljoen mijnen op de stranden te laten leggen [1]. Aangezien de produktie van mijnen onvoldoende was om deze versterkingsplannen uit te voeren, werden andere hulpmiddelen gebruikt. Zo werden oude munitie, springstof en buitgemaakte granaten gebruikt. Ook werden obstakels geplaatst. Rommel had in die tijd veel ruzie met zijn genisten, die naar zijn mening te veel volgens het boekje werkten [9]. Door Rommels

toedoen was het aantal op de stranden gelegde mijnen in juni 1944 al 4 miljoen.

In de Atlantikwall waren 48 infanteriedivisies ondergebracht; 22 daarvan waren „bodenständige Divisionen” d.w.z. divisies die over geen enkele vorm van transport beschikten, aangezien hun transportmiddelen aan eenheden aan het Oostfront waren afgestaan. Het enige transport bestond uit paarden, fietsen en motorfietsen. Deze eenheden waren alleen geschikt voor het gevecht in de Atlantikwall en voor het nabijgevecht.

Behalve over deze „infanteriedivisies” beschikten de Duitsers over „echte” infanteriedivisies (organisatie 1944). Deze bestonden uit 6 infanteriebataljons en 1 verkenningsbataljon met een totale sterkte van 12.000 à 13.000 man. De zes infanteriebataljons hadden 615 (motor)voertuigen en 1450 door paarden getrokken voertuigen ter beschikking. Het verkenningsbataljon was uitgerust met fietsen. De voornaamste wapens waren o.m. (per divisie) 650 machinegeweren, 76 mortieren, en circa 30 antitankstukken. Behalve deze 48 infanteriedivisies stonden 10 pantserdivisies voor de kustlijnverdediging ter beschikking. Deze konden echter voor het merendeel alleen na speciale toestemming van het Oberkommando der Wehrmacht (OKW) worden ingezet [3]. De pantserdivisies bestonden uit een pantseregiment van 2 bataljons, waarvan er één was uitgerust met Mark-IV-tanks, het andere met Panthers. Voorts bestonden ze uit 2 infanterieregimenten, elk met 2 bataljons. De voornaamste wapens waren 160 tanks, 700 machinegeweren, 100 luchtdoelkanon-

nen, en verder in totaal 3000 voertuigen. De totale personeelssterkte beliep 15.000 man. De SS-divisies waren sterker en telden ca. 20.000 man [3] [10].

Overigens waren alleen de pantserdivisies ten tijde van de invasie volledig op sterkte. De overige divisies waren op een sterkte van 30 à 50%.

In beginsel had een infanteriedivisie aan de kust een frontbreedte van gemiddeld ca. 70 km; een pantserdivisie, meer in de diepte opgesteld, moest — in een ideale situatie — ca. 200 km kustlijn beschermen [3].

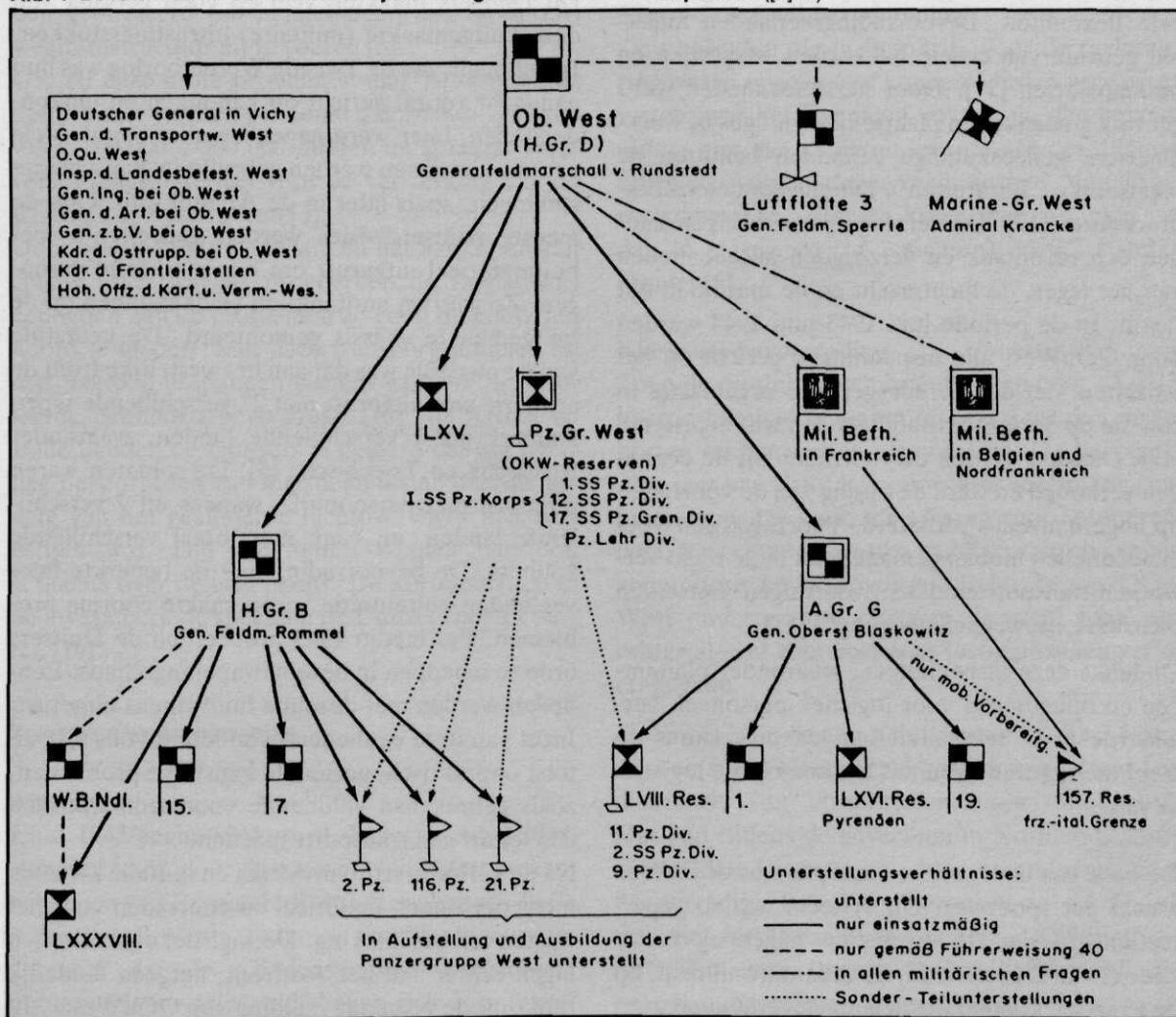
De logistieke situatie in het westelijke deel van Duitsland

Voor de logistieke ondersteuning in het Westen was de „Oberquartiermeister West” (OQuWest)

verantwoordelijk. Zijn staf bevond zich in Parijs.

De opdracht van OQuWest luidde „zorg dragen voor de voorbereiding en het uitvoering geven aan de verzorging van alle in het westen ingezette onderdelen”. Tevens moesten door die Staf in het geval van een invasie alle logistieke maatregelen worden getroffen [17]. De OQuWest was als speciaal stafelement opgenomen in de staf van Ob-West (von Rundstedt; afb. 4) [3]. De staf kreeg richtlijnen en opdrachten rechtstreeks van de Oberbefehlshaber des Heeres in Berlijn. De OQuWest kon de Oberquartiermeister van het 1e, 7e, 15e en 19e Leger en het 58e Legerkorps opdrachten geven. Dat was ook van toepassing voor OQu Nederland, België en Frankrijk. Ook de OQu's van de Luftflotte 3 en van het Marine-Gruppenkommando konden op logistiek gebied richtlijnen van OQuWest krijgen. Tot de invasie

Afb. 4 Bevelstructuur van het Westelijke Front gedurende de invasieperiode ([3]56)



lagen de logistieke prioriteiten van het Duitse leger niet in het westen.

De logistieke conceptie

Na de bezetting van West-Europa werd vanaf 1940 in Frankrijk, België en Nederland een logistiek ondersteuningssysteem ontwikkeld dat tot 1944 geen ernstige schade leed door vijandelijk ingrijpen. De logistieke ondersteuning werd uitgevoerd alsof het vrede was. Alle logistieke eenheden en inrichtingen van het Duitse leger die onder het Opperbevel West ressorteerden werden door het OQuWest gecommandeerd. In het gehele westen waren de verzorgingsinstallaties „bodenständig und unbeweglich” [15]. Het waren stationaire eenheden, ondergebracht in de bestaande infrastructuur. Zij beschikten niet over transportmiddelen; het logistieke systeem had geen enkele flexibiliteit. Bevoorradingseenheden maakten gebruik van civiele bakkerijen, slagerijen en opslagplaatsen [17]. Door hersteleenheden werd gebruik gemaakt van plaatselijke garages of werkplaatsen, geneeskundige eenheden benutten de plaatselijke „Lazaretten”. Dit alles onder vredesprocedures [17]. De verzorgingsinrichtingen hadden een rayontaak en verzorgden alle eenheden van het leger, de luchtmacht en de marine in dat rayon. In de periode juni 1943-juni 1944 werden door OQuWest alle inspanningen gericht op het omzetten van deze vredesgerichte organisatie in één die op oorlogsomstandigheden was afgestemd [17]. Daartoe werden de voorraden bij de eenheden verhoogd en werd de opslag van de voorraden op hogere niveaus verbeterd. Voorts werden troepen eenheden mobiel gemaakt met in de regio verworven transportmiddelen: voertuigen, fietsen en paarden („Beweglichmachung”) [17].

Ondanks deze inspanningen, waaronder planningen en opleidingen voor logistiek personeel, veranderde er in feite niets aan de procedures en bleef men optreden vanuit het immobiele logistieke raster.

De basis van de logistieke conceptie was de aan- en afvoer per spoorweg. Dit systeem was zo geperfectioneerd dat de voorraden nagenoeg rechtstreeks van Duitsland bij de Atlantikwall resp. op de stranden konden worden afgeleverd.

Gebruik van buitgoederen

De oorlogsproductie van Duitsland werd in 1941 niet opgevoerd en bleef in feite op dezelfde hoogte als die van 1940. Door de aanval op Rusland werd voor het eerst het verbruik aan middelen hoger dan de productie. Vanaf dat ogenblik moesten de eenheden en de voorraden in het westen worden aangesproken.

De eerste gevolgen daarvan waren dat alle jonge jaargangen van het personeel uit het westen werden weggetrokken en in het oosten werden ingedeeld. Het oudere personeel bleef in het westen achter. Dat zelfde gold ook voor het materieel. De moderne wapens werden in het oosten ingezet. De buitwapens — afkomstig uit Nederland, België, Frankrijk, Noorwegen, Italië, Rusland en Joegoslavië — werden in het westen ingezet.

De Duitsers maakten veel en goed gebruik van deze buitgemaakte (militaire) uitrustingsstukken. In het begin van de Tweede Wereldoorlog was hun aandacht vooral gericht op kanonnen en tankonderstellen, later werd nagenoeg alles benut. Vele van die kanonnen werden gebruikt in statische opstellingen, zoals later in de Atlantikwall. Ook de meeste pantserdivisies werden gedeeltelijk met buitmaterieel uitgerust om hun sterkte te verhogen. Zo werden antitank- en veldkanonnen op de buitgemaakte chassis gemonteerd. De keerzijde van de medaille was dat aan het westelijke front de artillerie was uitgerust met 21 verschillende typen kalibers uit 5 verschillende landen, waaronder Russische en Tsjechische [5]. De soldaten waren uitgerust met persoonlijke wapens uit 7 verschillende landen, en vaak met totaal verschillende kalibers. De bevoorrading met de beperkte hoeveelheden buitmunitie veroorzaakte enorme problemen. Pas medio 1943 probeerden de Duitsers orde te scheppen in deze bewapeningschaos. Eenheden werden met dezelfde buitwapens uitgerust. Inzet van deze eenheden in andere rayons was uiterst onpraktisch, gezien de logistieke problemen, zoals gebrek aan voldoende voorraadmunitie en een tekort aan transportcapaciteit.

Na de verloren strijd in Afrika en in Italië kwamen meer personeel, materieel en voorraden voor het westen ter beschikking. De logistieke prioriteiten lagen echter aan het oostfront, hetgeen duidelijk blijkt uit de volgende melding van OQuWest: „In

de week voor de invasie moest OQuWest 100 miljoen patronen kleinkalibermunitie aan het oostfront leveren" [17].

Transport

Het moderne Duitse Leger in Frankrijk had een groot gebrek aan transportmiddelen. Door het efficiënt werkende spoorwegsysteem was dat voor de in de Atlantikwall ondergebrachte eenheden niet direct een probleem. Voor de overige eenheden was het echter een grote handicap. Het probleem werd nog ernstiger toen de geallieerde luchtmacht en het Franse verzet doelbewust overgingen tot vernielingen aan spoorlijnen en -bruggen, viaducten en spoorwegmaterieel [15]. Daardoor werd de aanvoer van versterkingen en voorraden ernstig verstoord. Zelfs zo ernstig dat 50.000 arbeiders uit Duitsland naar Frankrijk werden gedirigeerd om herstellingen aan de spoorweginfrastructuur uit te voeren [3].

Gezien deze grote problemen mag het een logistiek wonder worden genoemd dat men in 1944 per week 200.000 à 300.000 mijnen en (overig) veldversterkingsmaterieel voor de versterking van de stranden kon aanvoeren [3].

Door verregaande requisitie en het aankopen van civiele vrachtwagens probeerden de (logistieke) eenheden aan de problemen zo goed mogelijk het hoofd te bieden. Met deze transportmiddelen en met paarden bespannen wagens werden de geïsoleerde eenheden bevoorraad [16]. In Afrika en Italië hadden de Duitsers al geleerd dat het overdag bevoorraden van logistieke installaties als gevolg van het geallieerde luchtoverwicht niet realistisch was. Die activiteiten vonden dan ook 's nachts over de weg plaats. De korte nachten in de invasieperiode speelden de Duitsers echter parten [19].

Vorraden en bevoorrading

Algemeen

Eind 1943/begin 1944 werd de logistieke ondersteuning, o.m. door directieven van Hitler en aanwijzingen van Rommel, drastisch aangepast. In de Atlantikwall waren zodanige voorzieningen aangebracht dat de „bodenständige Divisionen" nooit zouden worden gedwongen zich door tekor-

ten aan voorraden over te geven [6]. Er waren munitiebunkers, bevoorradingsbunkers voor voeding en water, alsmede medische hulpposten ingericht. Voor de ravitaillering moest voor deze „bodenständige Divisionen" 90-dagenvoorraad aanwezig zijn. In het algemeen werd ernaar gestreefd bij de eenheden voor 14 gevechtsdagen voorraad te hebben. Dat werd voor munitie echter nooit gehaald. De munitievoorraad bedroeg, afhankelijk van het type wapen, 3 à 7 dagen. De hoeveelheid munitie werd, op basis van de meldingen van het verbruik bij de diverse operaties, door de Duitse Generale Staf vastgesteld [6].

Aan brandstof diende per voertuig en per pantservoertuig zoveel aanwezig te zijn, dat daarmee 350, resp. 250 km konden worden afgelegd. Ook hier werd de hoeveelheid op de ervaringen aan de diverse fronten afgestemd [17].

Klasse-I- + Cadi-bevoorrading

De voorraden die in Frankrijk voor de ravitaillering waren opgelegd of konden worden verworven waren over het algemeen voldoende. De bevoorrading met die goederen leverde geen problemen op en was voor 90 dagen zeker gesteld. Van de gerantsoeneerde artikelen kreeg men per man per dag 45 sigaretten (of 3 sigaren) en 0,2 l sterke drank [15].

Klasse-III-bevoorrading

Toen de produktie van brandstoffen door de geallieerde bombardementen terugviel werden de tekorten op het westen afgewenteld. De bevoorrading met brandstof leverde echter regelmatig problemen op. De voorraden waren voor het merendeel, ten oosten en westen van Parijs, in civiele bovengrondse tanks opgelegd. Later begon OQuWest ondergrondse tanks te bouwen; toen was echter al veel voorraad door luchtaanvallen verlorengaan.

Door het gebrek aan ketelwagens, drums, jerrycans en ander klein verpakkingsmateriaal werd de distributie van brandstoffen haast onmogelijk. Dat had tijdens de gevechten in Normandië twee verstrekkende gevolgen: door onvoldoende herbevoorrading kon 116 Pantserdivisie op 27 juli zich niet verplaatsen van Caen naar de penetratie bij St. Lo, en op 14 augustus kon 20 Pantserdivisie geen flankbeveiliging geven [18]. ▷



Afb. 5 Duitse infanteristen met Panzerfaust

Klasse-V-bevoorrading

Voor wat de munitievoorraden betreft moet worden opgemerkt dat er relatief veel buitmunitie was. Vooral artilleriemunitie werd, met veel improvisatietalent, door eenheden van OQuWest veranderd in projectielen die door Rommel op de stranden konden worden benut. In 1944 werden ongeveer 1 miljoen van deze projectielen vervaardigd [17].

Bij bepaalde munitiesoorten waren er voortdurend tekorten, bv. antitank-, flak-, artillerie-, granaatwerper- en mitrailleurmunitie (afb. 5) [6]. Kort voor de invasie constateerde men dat van de ei-handgranaatvoorraden 50% niet kon worden verstrekt omdat de ontstekers niet werkten.

Om de voorraden van bepaalde munitiesoorten zeker te stellen werd voor de opleidingen een munitierantsoen ingesteld. Deze maatregel werd door de commandanten niet geaccepteerd. Zij stelden voor hun onderdeelvoorraden te verlagen in ruil voor een normale opleidingschaal.

Herstel

Tanks en pantservoertuigen werden tot 1944 voor reparatie resp. revisie afgevoerd naar fabrieken in Duitsland. In 1944, toen de afvoer problematisch werd, gaf OQuWest opdracht in Reims een eigen grote tankwerkplaats in te richten; deze was operationeel toen de invasie begon.

Het in Frankrijk gebruikte materieel was volgens Oberst Eckstein „nicht mehr von erster Qualität” en vaak ook niet volledig inzetbaar. Het was al gedurende vele jaren in gebruik.

Alle kleinere werkplaatsen en hersteleenheden hadden veel voertuigen en pantsermaterieel voor kleine mankementen in reparatie staan, maar de produktie werd door het gebrek aan reservedelen ernstig belemmerd [17]. Vanwege dat gebrek werd door OQuWest in de planning dan ook rekening gehouden met een uitval van 25% van al het in herstel aangeboden materieel. Voor het materieel dat na luchtaanvallen werd aangeboden hield OQuWest een zelfde uitvalpercentage aan. De bevoorrading met banden was een hoofdstuk apart. De toewijzingen waren te klein, zodat er altijd tekorten waren. Door zuinigheid en het stilleggen van voertuigen in rustige periodes kon een bandenvoorraad worden opgebouwd. Deze voorraad werd bij het begin van de invasie uitgegeven. Door een eigen bandenhersteleenheid op te richten konden grote voorraden „cover-banden” worden gefabriceerd.

Wegens het tekort aan brandstof en de beperkingen die aan de verstrekking daarvan werden gesteld werden in de civiele en militaire voertuigen houtgasgeneratoren ingebouwd. Een uitzondering hierop was het voertuigenpark van de gevechtseenheden. Een onmiddellijk gevolg daarvan was grote behoefte aan houtskool. Deze liep in Frankrijk op tot 10.000 t/maand [19].

Geneeskundige verzorging

Op het gebied van de geneeskundige verzorging en de veterinaire dienst werden alle inrichtingen in het potentiële operatiegebied in Noord- en Zuid-Frankrijk gevorderd. Gewonden en zieken (mens en dier) waarvan vaststond dat hun genezing niet op korte tijd te verwachten was werden naar Oosten en Zuidoost-Frankrijk afgevoerd. Daardoor was er in het begin van de invasie een vrije-bedden capaciteit van 40.000 ter beschikking.

Bij de geneeskundige verzorging had men in het algemeen twee grote probleemgebieden: het tekort aan verbandmiddelen en ziekenauto's. De voorraad verbandmateriaal was, als gevolg van grote buitvoorraden, in het westen nog niet eens zo slecht als bij de andere fronten. Het gebrek aan ziekenautocapaciteit was echter ernstiger, vooral nu het vervoer per trein was verminderd. Het verkrijgen van afvoermiddelen uit Duitsland was uitgesloten vanwege de grote problemen die men daar zelf had. Zo bleef er niets anders over dan in eigen werkplaatsen minibuses en kleine vrachtwagens om te bouwen. Deze actie werd met grote voortvarendheid uitgevoerd [17].

Door de veterinaire dienst werden alle civiele paardenverpleeginrichtingen en andere diereninrichtingen benut. Om aan het tekort aan paarden te kunnen voldoen werden zo veel mogelijk paarden uit Frankrijk verworven. Bij het begin van de invasie werden de dieren die in paardenlazareten waren opgenomen naar Duitsland afgevoerd. Door de veterinaire dienst werden tevens alle slachterijen gecontroleerd.

Tactische en logistieke situatie bij het 7e Leger

In Normandië en Bretagne voerde het 7e Leger met 16 divisies het defensief [2]; 8 divisies waren „bodenständig”. De totale frontbreedte bedroeg 1700 km. Het zwaartepunt van het defensief lag bij de Kanaalkust van Normandië [3]. De Atlantikwall was in die regio in optimale situatie. Het moreel van de troepen was hoog. Het leger telde 420.000 man en 45.000 paarden [15].

De rayonverzorging van dit leger werd verzorgd door:

— 9 munitiedepots met een capaciteit van elk 2000 t, omloopafstand 100 tot 200 km;

— 15 brandstofdepots met een capaciteit van 25-300 t, omloopafstand 50-100 km; hiertoe behoorde ongeveer 3000 t waarop (door Hitler opgelegd) een claim rustte;

— 4 ravitailleringsdepots met elk een capaciteit van 2500 t, omloopafstand 200 km of meer;

— 19 geneeskundige installaties;

— 12 (statische) bakkerijen, omloopafstand ca. 100 km;

— 12 (statische) slachterijen, omloopafstand ca. 100 km.

Het hoofdprobleem was dat de aanvullende voorraden voor deze logistieke inrichtingen op te grote afstand waren opgelegd [16]. Door het gebrek aan transport en de korte nachten was tijdige herbevoorrading van de logistieke inrichtingen problematisch [18].

Het logistieke raster van het 7e Leger werd tijdens de invasieperiode verdicht. Logistieke eenheden en extra transportcapaciteit werden uit Nederland en België naar het 7e Leger overgebracht. De transportmiddelen waren echter, zoals verwacht, in slechte conditie. Slechts 50% kwam in het toegewezen operatiegebied aan. Toen eenmaal vaststond dat de invasie in Normandië plaatsvond, werden meer logistieke eenheden naar het 7e Leger overgebracht.

Transportcapaciteit, (tank)hersteleenheden en bergingseenheden waren de belangrijkste logistieke elementen. Herbevoorrading per trein van het 7e Leger was onmogelijk: het gehele gebied was door de geallieerde luchtbombardementen onbereikbaar geworden. Iedere herbevoorrading met vrachtwagens overdag naar het 7e Leger was eveneens onmogelijk [17]. De bevoorrading met munitie werd onmiddellijk kritiek, de toewijzingen uit Duitsland waren te laag. Wat doorkwam werd onmiddellijk gedistribueerd. Het grootste deel van de munitievoorraad bestond uit buitmunitie. Deze voorraden waren overwegend opgeslagen in de bunkers van de Atlantikwall, die echter al spoedig in vijandelijke handen waren gevallen. Inmiddels waren alle bruggen over de Seine, Loire, Orne en Santhe (in totaal 44 stuks) vernietigd, waardoor het operatiegebied volledig was verstoken van aanvoer van versterkingen en herbevoorrading.

De tactische en de logistieke situatie werd on-

houdbaar. Om die reden meldde Rommel in zijn Tagesbericht van 15 juli aan ObWest [1]:

... Ersatz aus der Heimat kommt nur sehr spärlich und erreicht bei der schwierigen Transportlage die Front erst nach Wochen. Rund 97.000 Mann (darunter 2360 Offiziere) an Verlusten — also durchschnittlich pro Tag 2500 bis 3000 Mann — stehen bis jetzt 10.000 Mann im Ersatz gegenüber . . .

... Auch die materiellen Verluste der eingesetzten Truppen sind außergewöhnlich hoch und konnten bisher in nur ganz geringem Umfange ersetzt werden, z.B. von rund 225 Panzern bisher 17 . . .

... Die Nachschubverhältnisse sind durch Zerstörung des Bahnnetzes, die starke Gefährdung der Straßen und Wege bis 150 km hinter die Front durch die feindliche Luftwaffe derart schwierig daß nur das Allernötigste herangebracht werden kann und vor allem mit Artillerie- und Werfermunition überall äußerst gespart werden muß . . .

... Unter diesen Umständen muß damit gerechnet werden, daß es dem Feind im absehbarer Zeit gelingt, die dünne eigene Front, vor allem bei der 7. Armee, zu durchbrechen und in die Weite des französischen Raumes zu stoßen . . .

... Die Truppe kämpft allorts heldenmutig, jedoch der ungleiche Kampf neigt sich dem Ende entgegen. Es ist m.E. nötig, die Folgerungen aus dieser Lage zu ziehen. Ich fühle mich verpflichtet, als Oberbefehlshaber der Heeresgruppe (B) dies klar auszusprechen . . .

Dit was Rommels laatste „Tagesbericht“: op 17 juli was zijn stafauto één van de duizend Duitse voertuigen, die op die dag het doelwit waren van de geallieerde luchtmacht, en hij raakte ernstig gewond. Het rapport geeft in ieder geval de uitzichtloze situatie weer waarin het 7e Leger verkeerde.

Half augustus was de slag van Normandië en Bretagne afgelopen. De verliezen aan Duitse en geallieerde zijde waren hoog: de totale verliezen bedroegen 170.000 officieren en manschappen, 3370 tanks en pantservoertuigen en 475 vliegtuigen [3].

Vijfenvestig jaar later

Het is nu vijfenvestig jaar geleden dat de invasie plaatsvond. Toch kunnen — zij het voorzichtig — vergelijkingen worden gemaakt tussen het 7e Leger en de situatie waarin Northag thans verkeert. Beide formaties hadden/hebben ongeveer dezelfde opdracht: het voeren van het defensief in de aan hen toegewezen gebieden. Beide legers hadden/hebben dezelfde sterkte (16 divisies).

Voor wat betreft de tactische situatie wordt het volgende opgemerkt.

- Het gebied dat aan C-7e Leger was toegewezen (200 × 300 km) is qua oppervlakte ongeveer gelijk aan dat van C-Northag (200 × 250 km).
- Het terrein waarin het 7e Leger het defensief voerde was aanzienlijk sterker dan dat wat C-Northag heeft toegewezen gekregen.
- De tijd die het 7e Leger voor het voorbereiden van het defensief had is langer dan Northag kan verwachten.

Voor wat betreft de logistieke situatie gelden de onderstaande gegevens.

- De logistieke (bevels)structuur in het 7e Leger was duidelijker en kende meer bevoegdheden en mogelijkheden voor de diverse niveaus dan die van Northag.
- Het 7e Leger bestond in hoofdzaak uit Duitse eenheden met dezelfde bevoorradings- en onderhoudsprocedures en een hoge graad van geoefendheid. Northag bestaat uit 5 Legerkorpsen (Nederlands, Duits, Brits, Belgisch en Amerikaans), eventueel nog versterkt met het 1e Franse Leger. De 5 legerkorpsen hebben verschillende bevoorradings- en onderhoudsprocedures en verschillende talen. Standaardisatie en interoperability zijn de NAVO-antwoorden op deze problemen. In de praktijk zijn er veel problemen en v.w.b. de onderlinge steun nogal wat beperkingen.
- De logistieke concepties van beide formaties vertonen veel overeenkomsten: veelal stationair, met gebruikmaking van bestaande infrastructuur en relatief beperkte voorraden. De kostenfactor brengt mee dat de logistieke ondersteuning van Northag een steeds meer „vredesachtig” karakter gaat krijgen.
- De kritiekste fase voor Northag is die waarin het logistieke-ondersteuningssysteem moet worden opgebouwd. Bepalend daarin is de tijd die ter beschikking staat. Deze factor wordt door de operationele planners veelal te kort geschat. Als gevolg van de dislokatie van de logistieke eenheden, de te geringe hoeveelheid voorraden in het operatiegebied en een te grote mobilisabele component van deze logistieke eenheden duurt de opbouw van het logistieke systeem te lang. Het 7e Leger had een ontplooid en operationeel logistiek net ter beschikking.
- Zowel het 7e Leger als Northag hadden/hebben

te maken met een vijandelijk luchtoverwicht en met inzet van vijandelijke subversieve elementen. Om die reden dienen de logistieke installaties, de aan- en afvoerwegen en de „lines of communication” effectief te worden beveiligd.

- Door het invoeren van brandstof-bulkbevoorradingssystemen in de Northag-korpsen kan zich daar hetzelfde probleem voordoen als bij het 7e Leger, nl. een tekort aan kleinverpakking.

- De voorraadhoogte bij het 7e Leger was vastgesteld op 14 gevechtsdagen onderdeelvoorraad; bij Northag zijn de onderdeelvoorraden bij de diverse legerkorpsen aanzienlijk geringer.

- De aan- en afvoer van het 7e Leger geschieden in hoofdzaak per spoor, die van de Northag-korpsen geschieden overwegend over de weg. De spoorwegen worden in hoofdzaak in de eerste fase van het conflict gebruikt. Alleen de Franse strijd-

krachten maken bij aan- en afvoeroperaties intensief gebruik van de spoorwegen. Meer gebruik van het spoorwegennet door Northag-korpsen zou de flexibiliteit van de aan- en afvoeroperaties kunnen verhogen.

- De lotgevallen van het 7e Leger leveren een schoolvoorbeeld van hoe logistieke ondersteuning door het gebruik van een te grote verscheidenheid aan (buit)materieel onmogelijk kan worden gemaakt. De vijf Northag-korpsen hebben eveneens een grote diversiteit aan materieel, zodat onderlinge uitwisselbaarheid en steun nagenoeg onmogelijk zijn.

De vraag doet zich voor of de logistieke Ausgangssituatie van Northag in vergelijking met die van het 7e Leger wel zo veel beter is? Kortom: zijn de logistieke lessen geleerd?

Literatuur

1. F. Ruge — *Rommel und die Invasion*. Stuttgart (1959).
2. B. H. Liddell Hart — *The German generals talk*. New Haven (1948).
3. D. Ose — *Entscheidung im Westen 1944*. Stuttgart (1984).
4. G. J. Meyer — *Oorlogsvoorbereiding bij de asmogendheden*, dl 52. Haarlem (1971).
5. G. J. Meyer — *De oorlogseconomie van Duitsland*. Haarlem (1971).
6. G. Donat — *Der Munitionsverbrauch des Heeres im Zweiten Weltkrieg*. Wenen (1984).
7. J. H. van Stuyvenberg — *De oorlogseconomie van de Verenigde Staten*, dl 52. Haarlem (1971).
8. H. H. Vleesenbeek — *De oorlogseconomie van de Sovjet-Unie*. Haarlem (1971).
9. D. Young — *Rommel, the Desert fox*. New York (1950).

10. L. F. Ellis — *Victory in the West, the Battle of Normandy*. Londen (1962).
11. P. W. Klein — *De oorlogseconomie van Groot-Brittannië*, dl 52. Haarlem (1971).
12. P. W. Klein — *De problematiek van de economische oorlogvoering*, dl 52. Haarlem (1971) 1434-1456.
13. R. G. Ruppertal — *The US Army in World War II; The European theater of operations; The logistic support of the armies*, dl 1. Londen (1953).
14. M. Hastings — *Overlord, D-Day and the Battle for Normandy*. (z.p.) (1984).
15. *Beurteilung der Lage zu Beginn der Invasion in der Normandie*. Bundesarchiv RH 20-7/154.
16. *Berichte des Overbefehlshabers der Heeresgruppe B*. Bundesarchiv N 117/23.
17. Dokumentenzentrale Militärgeschichtliches Forschungsamt, B-827.
18. *Kriegstagebücher AOK 7/0*. Bundesarchiv RH 20-7/298 TUS 295.
19. *Wöchentliche Lagebeurteilung, 29. 5. 1944*. Bundesarchiv RH 10 IV.

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op maandag 12 juni a.s. te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar bgen C. Kuijpers, Nederlandse delegatie Conventional Forces in Europe (CFE), een voordracht zal houden over

Conventionele-wapenbeheersing

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, geb. 110, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; tel. tijdens diensturen: (070) 16 68 99.

drs. M. V. Metselaar

politicoloog

Gebruik van strijdkrachten bij crisismanagement

De Sovjet-Unie en de Poolse crisis in 1980/81

In 1945 had Stalin de aard van de Sovjetrussisch-Poolse verhoudingen al eens treffend weergegeven met de woorden „de Poolse koe laat zich moeilijk zadelen”. Met name gedurende de periode 1980/81 zijn de Sovjetrussische besluitvormers veelvuldig met de juistheid van die diagnose geconfronteerd. In die periode diende men zich in het Kremlin immers vrijwel continu te buigen over de vraag hoe men een situatie de baas moest worden die „tal van vitale Sovjetrussische belangen ernstig bedreigde”, waarbij sprake was van „een toegenomen kans op een gewelddadige escalatie” en waarbij de tijd voor respons beperkt was. Het weer „steviger zadelen van de Poolse koe” stond, met andere woorden, gelijk aan het indammen van een ernstige crisis. Een crisis die Seweryn Bialer, een deskundige bij uitstek, zelfs kwalificeerde als „een grotere bedreiging voor de toekomst van de communistische wereldbeweging, het Sovjetrussische imperium, en voor de Sovjet-Unie zelf, dan de Hongaarse revolutie van 1956, de Poolse revolutie van hetzelfde jaar, de Tsjechoslowaakse hervormingen van 1968, en zelfs de breuk tussen Stalin en Tito in 1947-1948” [1].

In dit artikel zal een poging worden gedaan tot analyse van het crisismanagement dat de Sovjet-Unie in 1980/81 t.a.v. de gebeurtenissen in Polen hanteerde. Onder het begrip „crisismanagement” zal daarbij het volgende worden verstaan.

Crisismanagement heeft betrekking op de wijze waarop besluitvormers van een staat machtsmiddelen proberen te gebruiken met de bedoeling: a. de door hen als een „crisis” gedefinieerde conflictsituatie zodanig te controleren dat ze niet verder escaleert en in een oorlog uitmondt, en b. een in hun ogen aanvaardbare regulering van het conflict te realiseren.

Hiervan uitgaande zal eerst worden ingegaan op de vraag welke doelen de Sovjetrussische besluitvormers met hun crisismanagement (waarschijnlijk) voor ogen hadden. Vervolgens zal aan-

dacht worden besteed aan de militaire activiteiten die de Sovjet-Unie t.a.v. de gebeurtenissen in Polen ontwikkelde. Ten slotte komt de vraag aan de orde in welke mate het Sovjetrussische crisismanagement succesvol is geweest.

Doelen van het Sovjetrussische crisismanagement

Crisismanagement kent in de hier gehanteerde notie twee essentiële aspecten: a. één dat betrekking heeft op het „controleren” van een bedreigende situatie, en b. een aspect dat samenhangt met het „reguleren” van zo’n situatie. Wanneer het gaat om de door de besluitvormers terzake geformuleerde doelen, gaat het derhalve om doelen die of samenhangen met het eerstgenoemde aspect van crisismanagement of met het als tweede genoemde aspect van crisismanagement, dan wel om doelen die min of meer op *beide* aspecten betrekking hebben. Ik zal mij in dit artikel beperken tot het uitwerken van de Sovjetrussische doelen die op het „controleren”, resp. het „reguleren” van de Poolse crisis betrekking hebben gehad. Ik heb getracht die doelen zo adequaat mogelijk af te leiden uit zowel de verbale als de non-verbale vorm waarin aan het Sovjetrussische crisismanagement gestalte is gegeven.¹ Verder zijn, v.w.b. het reconstrueren van de met het „reguleringsaspect” samenhangende doelen, met name de uitlatingen van de Poolse kolonel Ryszard Kuklinski van betekenis geweest. Deze was tot november 1981 lid van de Poolse generale staf en in die positie nauw betrokken bij de onderhandelingen van de Poolse leiding met de Sovjet-Unie.

Als criterium voor het onderscheid tussen doelen die primair op het „controle”- resp. het „regule-

¹ Denk bij non-verbale vorm bv. aan de aanzienlijke economische hulp waarmee de Russische besluitvormers trachtten de Poolse leiding te ondersteunen; zie o.m. [2].

ringsaspect" van crisismanagement betrekking hebben, zijn de volgende twee uitgangspunten gehanteerd.

— De met „controle" samenhangende doelen zijn alle erop gericht een zodanige invloed op de omgeving te realiseren dat de kans dat een door de besluitvormers niet gewenst specifiek verschijnsel in de „crisisomgeving" optreedt (bv. het onaanvaardbaar aantasten van belangen en verworvenheden; het gedrag van een actor; het verder uit de hand lopen van de conflictsituatie enz.) niet wordt vergroot.

— De met „regulering" samenhangende doelen zijn alle erop gericht een zodanige invloed op de omgeving te realiseren dat de kans dat een door de besluitvormers gewenst specifiek verschijnsel in de „crisisomgeving" optreedt (reducering van de dreiging, reducering van het risico op oorlog enz.) wordt vergroot.

Op basis van dit criterium zijn uit het verbale en non-verbale Sovjetrussische gedrag en uit de informatie van Kuklinski vijf hoofdoelen afgeleid. Vier daarvan bleken primair betrekking te hebben op het „controleaspect" van het crisismanagement m.b.t. de gebeurtenissen in Polen. Voorts was er slechts één hoofdoel dat primair betrekking had op het „reguleringsaspect" van dat crisismanagement.

Met „controle" samenhangende doelen

Doel 1. Proberen de machtsbases van de PVAP (Poolse Verenigde Arbeiders Partij) ten aanzien van Solidariteit en de Poolse bevolking te versterken en de machtsbases van Solidariteit te ondermijnen, resp. die arbeidersbeweging tot gematigder gedrag te dwingen, zodat de PVAP de zaken in Polen weer — op een voor de Russische besluitvormers aanvaardbare wijze — meer in de hand zou kunnen krijgen.

Dit doel vloeide uiteraard niet alleen voort uit louter ideologische overwegingen. Afgezien van het feit dat de marxistisch-leninistische ideologie voorschrijft dat de communistische partij „de koersbepaler" van de communistische staat dient te zijn, was het ook op grond van allerlei meer pragmatische motieven voor de Russische besluitvormers van belang de PVAP in Polen op de been te houden.² De PVAP vormt immers in velerlei opzicht het belangrijkste machtsinstrument waarmee de Sovjet-Unie de situatie in Polen

² Met opzet is hier gekozen voor de formulering „op de been houden". Sovjetrussische besluitvormers hebben er immers belang bij de posities van de communistische partijen in Oost-Europa niet zo sterk te maken dat zij de steun van de SU niet meer nodig zouden hebben en daardoor een van Moskou onafhankelijker koers zouden kunnen varen; zie [3].

in haar greep kan houden. Zo kunnen haar besluitvormers via de PVAP aanzienlijke invloed uitoefenen op de invulling van het Poolse nomenklatura-stelsel en daarmee vrijwel alle sleutelposities in de Poolse samenleving onder controle houden. De PVAP vormt daarbij min of meer het instrument waarmee men de inrichting en de vormgeving van de Poolse staat kan beïnvloeden.

Met het snel voortschrijdende proces van toenemende desintegratie en ondermijning van de PVAP dreigde de Sovjet-Unie dan ook een cruciale verworvenheid te verliezen. Een proces dat naarmate de tijd voortschreed zichtbaarder werd en de Sovjet-Unie voor enorme problemen stelde v.w.b. de vraag hoe zij de ontwikkeling van buitenaf zo effectief mogelijk in de hand zou kunnen houden. Daarbij was het ook voor de besluitvormers in het Kremlin volstrekt duidelijk dat dit machtsmiddel onder invloed van verschillende ontwikkelingen steeds verder werd aangetast. Zo was er sprake van een steeds verder voortwoekerende Solidariteitskoorts die de PVAP in al haar gelederen aantastte. Daaraan gepaard ging een steeds grotere neiging binnen de lagere gelederen van de PVAP om niet meer uit te voeren wat hen van bovenaf werd opgelegd, maar in plaats daarvan te streven naar een „horizontalisering" van de partij. Ten slotte raakte men in de Poolse partijtop steeds sterker verdeeld over de houding die men tegenover de arbeiders zou moeten, en kunnen, aannemen en met name of men nu wel of niet tot de invoering van de staat van beleg zou moeten overgaan.

Het tweede element van dit doel, „het ondermijnen van de machtspositie van Solidariteit", was van belang om de onderhandelingspositie van de PVAP verder relatief te kunnen verbeteren. Voorts was het nodig om te voorkomen dat Solidariteit op grond van zijn voortdurend groeiende machtspositie over het vermogen zou gaan beschikken zijn steeds radicalere economische, sociale en politieke eisen door te drukken. Het ondermijnen van de machtspositie van Solidariteit kwam in de praktijk in zekere zin neer op het proberen te verkleinen van de gedragsalternatieven die Solidariteit had om bepaalde doelen te verwezenlijken.

Het derde element, „het afdwingen van gematigder gedrag van Solidariteit", hangt hiermee zeer nauw samen, al kwam het dikwijls voor dat men

met het nastreven van het ene element dat van het andere element min of meer belemmerde.

Doel 2. Voorkomen dat de partijstructuur en de besluitvorming van de PVAP zouden worden „gehorizontaliseerd”.

Met name in de periode maart/april 1981 tot het negende buitengewone partijcongres dat van 14-20 juli 1981 in Warschau plaatsvond was het Sovjetrussische crisismanagement voor een aanzienlijk deel erop gericht dit doel te verwezenlijken ([2] blz. 121-132). Het „horizontaliseren” van de PVAP werd door de Russische besluitvormers duidelijk als een enorme bedreiging gezien. Niet ten onrechte vreesde men dat dit proces het vermogen van de PVAP om de situatie in Polen, conform de Russische wensen, in de hand te houden steeds verder zou kunnen aantasten. Voorts was het zeer waarschijnlijk dat het voortgaan van dit proces op lange termijn de greep van de Sovjet-Unie op het Poolse partijapparaat diepgaand zou ondermijnen [4]. Zeker in de ogen van Soeslov, de voornaamste partij-ideoloog, betekende de „horizontalisering” een flagrante schending van de marxistisch-leninistische opvattingen op dit terrein. Ook om een voorbeeldwerking naar de andere Oosteuropese staten te voorkomen, diende men, kost wat kost de horizontalisering tegen te gaan [5].

Doel 3. Het vrijhouden van de verbindingswegen tussen SU en DDR in Polen.

Dit doel was met name militair-strategisch van enorme betekenis. Het was dan ook niet voor niets dat er van Sovjetrussische, maar ook van Poolse, zijde veelvuldig voor werd gewaarschuwd dat de stakingen in Polen onder geen beding die verbindingen zouden mogen aantasten [6].

Doel 4. Het voorkomen van een „spill-over”-effect van Polen naar de omliggende Oosteuropese staten en (Sovjet)republieken.

Ook dit doel stond steeds bovenaan op het crisismanagementlijstje van de Sovjet-Unie. Het overslaan van de dreiging naar andere gebieden binnen het Warschau-Pact zou de situatie immers nog ge-compliceerder maken dan dat ze al was.

Het met „regulering” samenhangende doel

Doel 5. Het bewerkstelligen van een „zo Pools mogelijke” oplossing,

nl. het met name door de Poolse partij en het Poolse veiligheidsapparaat laten invoeren van de staat van beleg.

Zowel de uitlatingen van kolonel Kuklinski als het non-verbale gedrag van de Sovjet-Unie lijken erop te wijzen dat het crisismanagement van de Sovjet-Unie, vanaf eind augustus 1980 slechts op één mogelijke „oplossing” is gericht geweest. Men hoopte steeds op het bewerkstelligen van een „zo Pools mogelijke” oplossing in de vorm van de invoering van de staat van beleg in Polen.³ Waarbij het „vuile werk” zo mogelijk door de Zomo's (de Poolse mobiele eenheid) en het Poolse politio-nale apparaat zou moeten plaatsvinden. Het Poolse leger diende, aldus de Sovjetrussische concep-tie terzake, voornamelijk een ondersteunende taak te krijgen. Zowel op basis van eerdere erva-ringen met de Poolse strijdkrachten in soortgelijke situaties, als op grond van signalen uit het Poolse leger, bestonden er immers tal van redenen om te twijfelen aan de betrouwbaarheid van Poolse mili-tairen bij een dergelijke operatie. Verder werd in die conceptie ervan uitgegaan dat andere War-schau-Pactstrijdkrachten (met name die van de Sovjet-Unie en, in mindere mate, die van de DDR en Tsjechoslowakije) klaar dienden te staan, om „slechts wanneer dat niet anders kon” te kunnen ingrijpen [7].

Het invoeren van de staat van beleg lijkt in de Russische visie vrijwel voortdurend de enige mogelijke voorwaarde te hebben gevormd om de na de akkoorden van Gdansk in Polen ontstane situa-tie weer terug te draaien. Van een modus vivendi tussen de PVAP en Solidariteit kon, zoals via de Sovjetrussische media al in een zeer vroeg stadium duidelijk werd gemaakt, absoluut geen sprake zijn ([7] blz. 7-31). Alternatieven om de akkoorden van Gdansk en de andere concessies die de PVAP aan de Poolse arbeiders had gedaan terug te draaien, zijn blijkbaar bij voorbaat uitgesloten [7].

Militaire activiteiten m.b.t. de gebeurtenissen in Polen

Op 10 november 1980 werd zowel in Polen als in de Sovjet-Unie met TV-beelden gesuggereerd dat

³ Met een „zo Pools mogelijke oplossing” wordt bedoeld op het instellen van de staat van oorlog, waarbij de inbreng van niet-Poolse WP-strijdkrachten bij de uiteindelijke implemen-tatie zo gering mogelijk blijft.

op 8 en 9 november in het Poolse militaire district Pomorania Sovjetrussisch-Poolse militaire oefeningen hadden plaatsgevonden.⁴ Kort daarna was echter pas voor het eerst werkelijk sprake van Russische militaire activiteiten die betrekking hadden op de gebeurtenissen in Polen.

In de laatste week van november begon in de militaire districten rond de Russisch-Poolse grens (Beloroetski MD, Pribaltiski MD en Prikarpatiski MD) de mobilisatie van dertig divisies en de opbouw van een permanente infrastructuur. Op 26 november bleken de Russische strijdkrachten volledig te zijn gemobiliseerd. Er vonden militaire oefeningen plaats en bovendien werden brandstof- en materieeldepots ingericht [8]. Voorts gingen de Sovjetrussische besluitvormers begin december ook over tot tal van andere ongewone militaire activiteiten. Zo vonden er in het gewestelijk militaire district tal van ongebruikelijke troepenactiviteiten plaats en er was sprake van een mobilisatie van reserves [8]. Verder werd begin december binnen en rond Polen een uitgebreid C³I-netwerk (Command, Control, Communications & Intelligence) opgebouwd. Daarbij was o.m. sprake van het opzetten van een elektronisch commando- en waarnemingssysteem en het lanceren van waarnemings satellieten [9]. Dit C³I-netwerk zou tot de afkondiging van de staat van beleg op 13 december 1981 operationeel blijven. Verder werden de dertig Russische divisies in staat van hoge paraatheid gebracht en op vier verschillende plaatsen rond Polen gestationeerd: een groep in het westen van de DDR; een andere in het zuiden van Tsjechoslowakije; een derde in het oosten van de Oekraïne en een vierde groep aan de noordkant van de Russisch-Poolse grens.

Afgezien van het vrijmaken van toegangswegen werden aan de Poolse grens medische faciliteiten, brandstof- en ammunitiedepots opgezet en er was sprake van gezamenlijke nachtelijke manoeuvres door strijdkrachten van de Sovjet-Unie en Tsjechoslowakije ([8] blz. 166). Voorts ontplooiden de Sovjetrussische leiding ook andere (vergeleken met de „normale” gang van zaken hoogst ongebruikelijke) activiteiten. Zo vond in zeer korte tijd een groot aantal commandowisselingen van tal van Sovjetrussische militairen op hoge posten

⁴ Later bleek het slechts om archiefbeelden te gaan. De getoonde opnamen lieten een besneeuwd landschap zien, hoewel er op dat moment in Pomorania geen sneeuw lag.

plaats [10]. Tevens besloot men onverwachts een spoedoverleg van alle Warschau-Pactleiders aan te kondigen, dat op 5 december 1980 in Moskou zou plaatsvinden.

Hoewel de militaire activiteiten binnen en rond de Polen na deze topontmoeting langzamerhand in intensiteit zouden afnemen, betekende dat geenszins dat er van geen enkele — ongebruikelijke — militaire handeling meer sprake was. Zo bleven de militaire reservisten, die aan de Russische strijdkrachten rond Polen waren toegevoegd, operationeel ([8] blz. 166). Verder bleven er troepenconcentraties rond Polen en werden Sovjetrussische officieren doorgeschoven naar sleutelposities binnen de Poolse strijdkrachten om vandaaruit controle uit te oefenen ([8] blz. 167). Ook het door de Sovjet-Unie rond Polen opgezette C³I-netwerk bleef (tot na 13 december 1981) gehandhaafd.

Op 22 januari 1981 begonnen Poolse troepen, samen met de Noordelijke groep van strijdkrachten met een gecombineerde oefening in Polen. Twee weken daarna bleken de Russische strijdkrachten aan de Russisch-Poolse grens opnieuw in staat van hoge paraatheid te zijn gebracht.⁵ Vrijwel op hetzelfde moment startten ook de in de DDR gelegerde Sovjetrussische strijdkrachten, in combinatie met Oostduitse troepen, een gezamenlijke oefening in het zuiden van de DDR. Onder leiding van de Oostduitse commandant Heinz Hoffmann en de commandant van de Russische strijdkrachten in de DDR, generaal Zaitsev, werden oefeningen gehouden, waarbij o.m. geïntegreerde tankartillerie- en raketaanvallen, gesteund door luchtmacht, werden uitgevoerd ([8] blz. 169).

Op 17 maart startten WP-strijdkrachten, op zowel Pools, Oostduits als Russisch grondgebied, met een op 10 maart bij de aankondiging als „routine” gekenschetste gecombineerde staf-oefening, „Soyoez-81” genaamd. Deze oefening, waarbij de grond-, luchtaanvals- en luchtverdedigingsstrijdkrachten in combinatie met marine-eenheden grootschalige aanvalsoefeningen uitvoerden, was een van de grootste staf-oefeningen in de geschiedenis van het Warschau-Pact. Deze door de opperbevelhebber van de WP-strijdkrachten, maarschalk Koelikov, geleide oefening zou op 22 maart eindigen, maar werd uiteindelijk ver-

⁵ Het ging daarbij om ca. 200.000 van de 500.000 à 600.000 man Sovjetrussische troepen die op dat moment rond Polen gelegerd waren ([8] blz. 169-173; NRC (1981)(10 feb.)).

lengd tot 7 april 1981. De „Soyoez-81” was aangekondigd als een multilaterale oefening die op de grondgebieden van vier WP-staten zou plaatsvinden. In werkelijkheid bleek de oefening veeleer neer te komen op een gecombineerde bilaterale oefening van de Poolse strijdkrachten en de zg. Noordelijke groep van Sovjetrussische strijdkrachten in Polen. Tegelijkertijd was er sprake van militaire activiteiten van Russische troepen aan de Russisch-Poolse grens en van gecombineerde oefeningen van strijdkrachten van de DDR en de in de DDR gelegeerde Sovjetrussische strijdkrachten aan de Pools-Duitse grens.

Dat niet al deze oefeningen in nauwe samenwerking met de Poolse autoriteiten plaatsvonden, blijkt o.m. uit het volgende commentaar van Kukulinski:

... on April 3 ... the Russians began an air war of nerves with Poland. On that day, without advising in advance the Polish air traffic controllers, they transferred from their Czechoslovak to their Polish bases 32 MI-6 helicopters and airlifted to Brzeg, by means of 10 AN-12 aircraft, unidentified military cargo. In the following days these helicopters performed combat overflights to the region of Torun and other parts of Poland. Aside from their terrorizing aspects, these overflights were a major menace to Poland's airspace, since the Soviet pilots did not obey our air traffic controllers ([7] blz. 22).

Ook na 7 april, toen de Soyoez-oefening officieel werd beëindigd, zette de Sovjet-Unie, aldus Kukulinski, haar militaire terreur tegen Polen onverstoort voort [7][11]. Afgezien van de in dit citaat aangehaalde activiteiten werd de staat van hoge paraatheid van de Russische strijdkrachten binnen en rond Polen kort na 10 april tot onder „kritisch niveau” gereduceerd.

Pas eind juni was er in en rond Polen weer sprake van een golf van militaire activiteiten waarin Russische strijdkrachten waren betrokken. Op 25 en 29 juni werden gecombineerde oefeningen van de „Noordelijke Groep van Sovjetrussische strijdkrachten” en Poolse troepen gehouden. Op 30 juni was er aan de Duits-Poolse grens een gezamenlijke oefening van strijdkrachten van de Sovjet-Unie en de DDR en op 3 juli hervatten Russische strijdkrachten in het westen van de Oekraïne een intensieve mobilisatietraining. Tussen 6 en 8 juni vond in de Baltische zee een gezamenlijke marineoefening van DDR-, Poolse en Russische marine-eenheden plaats. Vrijwel tegelijkertijd maakten Amerikaanse en Engelse waarnemers

bekend dat de Sovjet-Unie ongeveer 16.000 man, hoofdzakelijk vliegtuig- en helikopterpiloten en communicatie-experts aan de Noordelijke Groep van Sovjetrussische strijdkrachten had toegevoegd ([8] blz. 173).

Na een korte rustperiode viel van half augustus tot half september opnieuw een activiteitenpiek van Russische strijdkrachten te constateren. Militaire activiteiten die al dan niet in combinatie met Poolse (driemaal), DDR- (eenmaal), en Tsjechoslowaakse strijdkrachten (eenmaal) plaatsvonden ([8] blz. 174 en 227). Het belangwekkendst was de „Zapad”-oefening, die van 4 tot 12 september 1981 onder leiding van de minister van defensie, maarschalk Oestinov, en zijn plaatsvervangende assistent, de chef van de generale staf, maarschalk Ogarkov, in de Baltische zee en in de Baltische en Bjelorussische militaire districten werd gehouden. Zo'n 100.000 man van land-, zee- en luchtmacht namen eraan deel.⁶ Het zou niet alleen de omvangrijkste militaire oefening van Sovjetrussische strijdkrachten betekenen sinds de in 1970 gehouden oefening „Dvina”, het was voorts ook een oefening waarin tal van nieuwe operationele concepties werden getest.

De volgende en laatste militaire oefening voor de invoering van de staat van oorlog in Polen op 13 december 1981 was op 3 november. Er was toen opnieuw sprake van een bilaterale oefening met Poolse strijdkrachten. Vervolgens werd v.w.b. de activiteiten van Sovjetrussische strijdkrachten een korte adempauze ingelast. Die duurde tot kort voor 13 december, toen een grote hoeveelheid Russische troepen binnen en rond Polen werd gemobiliseerd en in staat van hoogste paraatheid werd gebracht [12]. Terwijl Jaroezelski de staat van beleg afkondigde en Poolse agenten tot massale, tot in de puntjes voorbereide, arrestaties overgingen, verbleef Koelikov met meer dan honderd hoge Russische officieren in een commandobunker vlakbij Warschau. Ieder uur werd aan hen gerapporteerd hoe de implementatie van de plannen voor de invoering van de staat van oorlog verliep ([2] blz. 138). Voor het geval Jaroezelski c.s. wat betreft de implementatie van de staat van oorlog zouden tekortschieten, zou de Sovjet-Unie zo-

⁶ Na de eerder in maart/april 1981 Soyoez-oefening schond de SU hiermee voor de tweede maal gedurende de Poolse crisis de in de Helsinki-akkoorden vastgelegde „confidence building measures”, door deze oefening niet tijdig aan te kondigen.

wel het commando als de uitvoering ter plaatse razendsnel kunnen overnemen. Zowel binnen als rondom Polen stonden de Sovjetrussische strijdkrachten immers klaar om het invoeren van de staat van beleg te ondersteunen [12].

Evaluatie gebruik strijdkrachten

Vergeleken met de periode voor en na augustus 1980 en december 1981, was er gedurende deze crisisperiode sprake van een bijna exponentiële toeneming van het aantal militaire oefeningen in Oost-Europa waarin Russische strijdkrachten participeerden. Opvallend was ook dat een groot deel van de oefeningen gedurende die periode in bilateraal verband, in combinatie met de Poolse strijdkrachten, plaatsvond. Verder valt te constateren dat al die oefeningen steeds op, of grenzend aan, Pools grondgebied werden gehouden. De strijdkrachten van de Warschau-Pactstaten Bulgarije, Hongarije en Roemenië stonden gedurende die periode vrijwel „buitenspel”. Slechts de drie direct aan Polen grenzende WP-staten namen soms aan de militaire oefeningen deel.

De militaire oefeningen hadden voor de Sovjet-russische besluitvormers o.a. de volgende functies.

a. Ten eerste trachtte men zich, door met de Poolse strijdkrachten gezamenlijke oefeningen te houden, ervan te verzekeren of het functioneren in Warschau-Pactverband al dan niet schade had geleden onder invloed van de gebeurtenissen in Polen. Deze (diagnose)functie was voor de Sovjet-Unie van grote betekenis. De veelvuldig door Russische officieren gemaakte opmerkingen dat de arbeidersonrust in Polen de alliantiestructuur van het Warschau-Pact fundamenteel zouden kunnen aantasten, illustreren dat de angst voor een dergelijke „besmetting” volop aanwezig was.

b. Ten tweede fungeerden de gezamenlijke oefeningen met Poolse (en andere Warschau-Pact-) strijdkrachten als een manier om meer zicht te krijgen op de „politieke betrouwbaarheid” van Poolse soldaten en officieren. Zo stelt Kuklinski in *Kultura* dat ongeveer half maart 1981:

... a group of eighteen Soviet generals from the United Command had arrived in Poland. They included all the deputies of Marshal Kulikov and their ostensible purpose was to verify the readiness of the Polish Army for Soyuz-81 exercises. With the approval of the MON, they toured all milita-

ry districts and services of the Armed Forces, sometimes visiting divisions and even regiments. These generals were not at all interested in aspects of the training or combat readiness of the troops; their sole concern was the attitude of the command personnel toward the counterrevolution. What they had voiced in their (sometimes private) conversations with Polish officers was not just agitation but a summons to fight against their own nation. At one mechanized regiment in Wesola near Warsaw the matters went so far even that army general Anafasij Shcheglov (one of the nastiest figures of Russian chauvinism) had the nerve to ask the regiment's CO, 'What are you going to do in the event that it will be necessary to remove strikers from a plant or factory?' . . . ([7] blz. 21).

Over het algemeen bleef het niet bij een diagnose maar maakte men soms nadrukkelijk van het beschikbare penetratieve vermogen gebruik om de greep op de Poolse officieren en de Poolse soldaten van binnenuit te versterken. Zo werden, nadat men eerder in december 1980 soortgelijke maatregelen had genomen, ook in maart 1981 op tal van sleutelposities binnen het Poolse militaire apparaat Sovjetrussische „adviseurs” ingeschoven ([7] blz. 22).

c. Ten derde vormden de militaire activiteiten van de Sovjetrussische (en/of andere WP-) strijdkrachten een middel om politieke druk op de Poolse leiding, de partij en de Poolse bevolking uit te oefenen.

Elk van de in de vorige paragraaf genoemde militaire activiteiten werd vaak bij de aankondiging van deze activiteiten in meer of mindere mate verbonden met de gebeurtenissen die in Polen plaatsvonden.⁷ Ook wanneer het voornaamste doel van een militaire oefening op geheel ander gebied lag. Een voorbeeld daarvan is de oefening „Zapad-81” tussen 4 en 12 september 1981. Die oefening werd aangekondigd op 14 augustus 1981, tegelijkertijd met het feit dat Jaroezelski en Kania in de „nabije toekomst” Brezjnev in de Krim zouden bezoeken. Het bezoek van twee door het Kremlin steeds meer bekritiseerde Poolse leiders, werd aldus direct verbonden met een grootscheepse oefening van Russische strijdkrachten. In feite bleken beide zaken echter niets met elkaar te maken te hebben, aangezien het bij „Zapad” uitsluitend

⁷ Dat gebeurde door in een mededeling via de Sovjetrussische media tegelijkertijd zowel over de onrust in Polen te berichten als de militaire oefeningen aan te kondigen, resp. aan die oefeningen te refereren. Ook werd diverse keren een militaire oefening gehouden op momenten dat Solidariteit tot opvallende activiteiten overging (bv. een landelijke staking, een massale bijeenkomst van Solidariteitsleden e.d.).

ging om het testen van nieuwe operationele gevechtstactieken.

Op verschillende, vaak subtiele manieren werd de dreiging die van de acties van de strijdkrachten uitging, geïntensiveerd, o.a. door die oefeningen net iets anders dan gebruikelijk aan te kondigen. Een andere methode om dit effect te verwezenlijken was het onverwachts verlengen van de oefeningen (Soyoez!). Ook door onaangekondigd tot ongebruikelijke militaire acties over te gaan probeerde men de druk op Polen te verhogen. Dat daarbij soms de hand werd gelicht met internationale overeenkomsten, zoals de „confidence building measures”, zoals vastgelegd in de akkoorden van Helsinki, werd op de koop toe genomen.

d. Ten vierde vormden de oefeningen van de Sovjetrussische strijdkrachten een manier om zowel de Polen, de rest van Oost-Europa als de wereld als geheel, duidelijk te maken dat Polen voor eens en altijd binnen de Sovjetrussische invloedssfeer zou vallen. Doordat de Sovjet-Unie in principe over het vermogen beschikt haar partners binnen het Warschau-Pact (m.u.v. Roemenië) te dwingen aan de gezamenlijke oefeningen deel te nemen is zij als het ware voortdurend in staat haar dominantie in Oost-Europa te demonstreren.

e. Ten vijfde vormden de oefeningen in sommige gevallen een perfecte dekmantel om zich optimaal voor te bereiden op een mogelijke militaire interventie in Polen. Een actie die misschien noodzakelijk zou kunnen worden wanneer de Poolse leiders zelf over te weinig vermogen zouden blijken (of meenden) te kunnen beschikken om de staat van oorlog op aanvaardbare wijze in te voeren, of indien de invoering van de staat van oorlog onaantoonbaar lang op zich zouden laten wachten.

Met betrekking tot vier van de vijf crisismanagementdoelen werd het gebruik van strijdkrachten door de Russische besluitvormers blijkbaar als een van de noodzakelijke middelen gezien waarmee men de verschillende doelen op den duur zou kunnen verwezenlijken. Slechts gedurende de periode van begin april tot eind juli was er geen sprake van dreigende militaire activiteiten. Het accent van het Sovjetrussische crisismanagement lag gedurende die periode duidelijk op het nastreven van doel 2 (het tegengaan van de „horizontalisering” van de PVAP). Dat nam overigens niet weg dat vanaf december 1980 de binnen en rond Polen ge-

creëerde militaire situatie zodanig was dat de dreiging van de mogelijke Sovjetrussische militaire interventie — zij het met een wat minder hoge intensiteit dan bv. in december 1980 en maart/april 1981 het geval was — tot na 13 december 1981 permanent aanwezig bleef.

Met behulp van de met het gebruik van de Russische strijdkrachten gecreëerde dreiging probeerde men de effectiviteit van het totale Sovjetrussische crisismanagement zoveel mogelijk te verhogen. Het lijkt erop dat dit slechts in beperkte mate succesvol was en dat het in sommige gevallen op den duur zelfs averechts bleek te werken. Zeker m.b.t. de Poolse bevolking en met name de Poolse arbeiders lijkt dat het geval. Zo leek men tot februari 1981 door een combinatie van militaire acties, diplomatie en propaganda aardig erin te slaan het gedrag van de Poolse arbeiders, wanneer nodig, enigszins te beteugelen. Zeker na april 1981, toen de Sovjetrussische besluitvormers — ondanks een politieke, sociale, ideologische en militaire „voorbereiding” van een interventie — opnieuw van een dergelijk crisismanagementalternatief bleken af te zien, werkte iedere nieuwe dreiging echter meer en meer contraproductief. Het werd, m.a.w., steeds duidelijker dat de combinatie van de genoemde crisismanagementmiddelen allesbehalve het gewenste resultaat opleverde ([2]blz. 121-139).

Ook de invloed op het gedrag en de machtspositie van de PVAP was vrij gering, waarbij het nastreven van het ene doel soms zeer ten koste van het nastreven van het andere crisismanagementdoel ging. Zo had de in maart onder meer m.b.v. de Soyoez-oefeningen sterk toegenomen Russische pressie op de Poolse leiding om zo snel mogelijk tot de invoering van de staat van oorlog over te gaan (doel 5) o.a. tot gevolg dat de interne verdeeldheid binnen de partij steeds sterker werd ([2]blz. 121). Het gebrek aan een „optimale mix” ging hier duidelijk ten koste van doel 1. De groeiende interne verdeeldheid binnen de PVAP betekende immers bepaald geen versterking van de machtspositie van de PVAP maar veeleer een verdere ondermijning.⁸

Ook v.w.b. het nastreven van doel 5 bleek het

⁸ Juist doordat de interne verdeeldheid binnen de Poolse partijtop verder toenam groeide ook de besluiteloosheid. Het werd immers steeds moeilijker om, op welk punt dan ook, tot interne consensus te komen. De Sovjetrussische pressie versterkte dat desintegratieproces slechts.

Sovjetrussische crisismanagement vele maanden weinig succesvol. Het feit dat de Poolse leiding al in een zeer vroeg stadium had erkend dat de gebeurtenissen in Polen op een „contrarevolutie” neerkwamen [7] en men zich intensief bezighield met het voorbereiden van de plannen voor de invoering van de staat van oorlog, ten spijt [7]. Eind november/begin december 1980 zetten de Russische besluitvormers de Poolse leiding voor het eerst het mes op de keel. De Poolse leiders werden nu expliciet bedreigd met een militaire interventie wanneer zij niet binnen zeer korte termijn tot een „Poolse” uitvoering van de in november voltooide plannen voor de invoering van de staat van oorlog in Polen zouden overgaan [7]. In april 1981 werden de Poolse leiders op soortgelijke wijze onder druk gezet, zonder dat dit in het gewenste effect resulteerde. Ook na april deden de Russen, met name m.b.v. hun belangrijkste onderhandelaar, maarschalk Koelikov, de opperbevelhebber van de Warschau-Pactstrijdkrachten, veelvuldig pogingen Jaroezelski c.s. naar hun hand te zetten [7]. Pas op 31 oktober 1981 bleek men hiermee een diplomatiek succes te hebben geboekt. Op die dag

had men Jaroezelski c.s. eindelijk zover weten te krijgen dat zij zich expliciet vastlegden op een concreet tijdstip waarop de staat van beleg zou worden ingevoerd.

When on October 31, we, the Polish army's delegation headed by general Molczyk, landed on the military runway of Okecie airport, a highly placed military person, one of the welcoming committee, told me (. . .) 'The decision has already been taken. At this moment „the supremo”, that is Jaruzelski, is coordinating the deadline and plan for the operations with the Allies'. [7]

De teerling leek geworpen. In de weken daarop werden in hechte Sovjetrussisch-Poolse samenwerking de laatste plannen uitgewerkt en aangepast ([2]blz. 132-139).

Terwijl de „militarisering” van de PVAP vanaf april 1981 steeds manifester werd, en het Poolse veiligheidsapparaat begin december werd „gescreend” ([2]blz. 137) was het nog slechts een kwestie van tijd totdat doel 5, het belangrijkste operationele doel van het Sovjetrussische crisismanagement, „eindelijk”, kon worden verwezenlijkt.

Literatuur

1. S. Bialer — *The Soviet paradox: external expansion, internal decline*. Knopf, New York (1986)213; Poland and the Soviet imperium. *For. Affairs* (1981)(3)522.
2. J. B. de Weydenthal, B. D. Porter en K. Devlin — *The Polish drama: 1980-1982*. Lexington Books Ltd., Lexington (1983)109, 113; *RFE/RL Research bulletin* 460/80 (1980).
3. C. D. Jones — *Soviet influence in Eastern Europe*. Praeger, New York (1981)1-59; C. Rice — *The Soviet Union and the Czechoslovak army, 1948-1983: uncertain allegiance*. Univ. Press, Princeton (1984).
4. M. van den Heuvel — De staatsgreep in Polen: het mislukte experiment van Solidariteit. *Int. Spectator* (1982)(2)62-63.
5. S. I. Ploss — *Moscow and the Polish crisis: the inter-*

- pretation of Soviet politics and intentions*. Westview Press, Boulder (1986)84, 86.
6. *Tass* (1980)(24 nov); *Prawda* (1981)(11 juli).
7. R. Kuklinski — Special report: Poland in crisis, 1980-1981. *Orbis* (1988)(Winter) 14, 15, 21.
8. J. Simon — *Warsaw Pact forces: problems of command and control*. Westview Press, Boulder Col. (1985)166.
9. N. C. Groeneveld — *Nieuws betreffende Polen: de Sovjet-berichtgeving over Polen van 29 oktober 1980 tot 8 april 1981* (scriptie). RU Leiden (1987)32.
10. R. D. Anderson Jr. — Soviet decision making and Poland. *Problems of Communism* (1982)(3/4)24-27.
11. A. M. Haig Jr. — *Realism, Reagan and foreign policy*. MacMillan, New York (1984)243-244.
12. D. Doder — *Shadows and whispers: power politics inside the Kremlin from Brezhnev to Gorbachev*. Penguin Books, New York (1986)43.



R. Sentse

sergeant-majoor der infanterie

Terrorisme en zijn bestrijding

Sedert het begin van de jaren '70 zijn vele terroristische bewegingen ontstaan die zeker twee overeenkomsten hebben:

- terreur is volgens hen het beste middel om het gestelde doel te bereiken;
- volgens hen wordt voor een dusdanig rechtvaardige zaak gestreden dat het doel alle middelen heiligt.

Uit recente publikaties over terrorisme valt af te leiden dat het aantal terroristische aanslagen tussen 1984 en 1988 met ca. 25% is toegenomen. Het grootste deel daarvan vond plaats in Ierland, Italië, Spanje, Frankrijk en de Bondsrepubliek. Van de terreuraanslagen die de afgelopen 17 jaar plaatsvonden werd tweederde in West-Europa gepleegd.

Het begrip terreur laat zich niet definiëren. De verschillen bv. tussen terrorisme en acties van vrijheidsstrijders of leden van verzetsbewegingen zijn (uitgangspunten en doelstellingen buiten beschouwing latend) nagenoeg nihil. Niemand zal echter een onderdrukt volk het recht ontzeggen zich tegen repressie te verzetten. Niemand zal in oorlogstijd verzetsdaden afkeuren als daden van terreur; die daden vertegenwoordigen de volkswil om te overleven. De terreur echter waarmee het Westen wordt geconfronteerd vertegenwoordigt niet de wil van een volk.

In deze bijdrage wordt achtereenvolgens ingegaan op de belangrijkste stromingen in West-Europa, de bewegingen in Oost-Europa, terreurbewegingen in Nederland, op de vraag hoe dit alles wordt gefinancierd, en op de bestrijding van terrorisme.

Belangrijkste stromingen in West-Europa

In West-Europa zijn in het terrorisme drie stromingen te onderscheiden.

a. De op marxistisch-leninistische (ideologische) leest geschoeide groeperingen die hun protest tegen de, in hun ogen, sociopolitieke wantoestanden met gewelddadigheden onderstrepen; bv. Rote Armee Fraktion (RAF), Rode Brigades en Action Directe (AD).

b. De tweede groep zou men kunnen omschrijven als etnische (nationalistische) terroristen. In het algemeen zijn dat separatistische groeperingen, voortkomend uit bv. Koerden, Basken en Armeniërs. Hieronder vallen groeperingen als de Asala, het Armeense leger voor de bevrijding van Armenië, en de Oestase, een groepering van extreme Kroatische separatisten die Kroatië geheel los willen zien van de Joegoslavische republiek.

c. De derde groep bestaat uit vele criminele terreurorganisaties die West-Europa gebruiken om af te rekenen met tegenstanders, iets wat in eigen land minder kans van slagen zou hebben. Vele Palestijnse groeperingen maken hiervan deel uit. Ook aanhangers van Moeammar el-Khadafi die landgenoten in het buitenland doden wier opvattingen niet stroken met de Libische politiek worden tot deze groep gerekend.

a. Ideologische, nationalistische, criminele bewegingen

Marxistisch-leninistisch (ideologisch) geweld; Action Directe (AD)

Maart 1982, AD in haar pamflet „Pour un projet communiste”:

Laten wij het imperialisme bestrijden met gewapende acties en gezamenlijk met alle revolutionairen. Offensieve solidariteit met de volkeren van de wereld. Internationale broederschap van alle proletariërs in de directe actie.

De AD werd in juli 1979 in Parijs opgericht als „communisch-revolutionaire” beweging. Een van de oprichters was Jean Marc Rouillan, die

voortkwam uit de Franse „Groupes d'Action Révolutionnaires Internationaliste" (GARI). In het begin van de jaren '70 streed hij met die groepering in het Franse Toulouse met de in die stad wonende Spaanse anarchisten tegen de dictatuur van Franco. Samen met activisten van bv. „Noyau Armée Pour l'Autonomie du Proletariat" (Napap) en autonomen wilde hij strijden voor het ideaal zoals dat in maart 1982 door de AD in haar pamflet was verwoord. Onder de oprichters bevond zich ook Frédéric Oriach die naam had gemaakt bij Napap. Hij was tijdens zijn activiteiten daar o.a. verantwoordelijk voor de moord op de militaire attaché van Bolivia en op een beveiligingsbeambte van de Renaultfabriek, omdat deze beambte de maoïst Pierre Overney had doodgeschoten.

De eerste daad van de AD bestond uit een bankoverval, waarna aanslagen volgden op instellingen van de Franse overheid. In 1980 werd vrijwel de gehele beweging opgerold door een actie van de Franse politie. Doordat echter president Mitterrand na zijn verkiezing in 1981 gratie verleende aan enkele gevangenen leiders van de AD, werd de kiem gelegd voor een gewelddadiger optredende groepering.

Nadat in mei 1983 twee Franse politieagenten om het leven kwamen toen ze leden van de AD wilden arresteren, werd op 25 januari 1985, voor de eerste maal sedert haar oprichting in 1979, door de AD een persoon als doelwit uitgekozen; het was de Franse generaal René Audrian, een naaste adviseur van de minister van defensie. Deze laffe moordaanslag werd opgeëist door „Commando Elisabeth Van Dijck, geëxecuteerd in Nürnberg 1978", aldus de verklaring van de AD. Pas in augustus 1982 werd de AD, nadat zij zich verantwoordelijk had gesteld voor een reeks aanslagen op Joodse instellingen, door de Franse regering verboden. Op 13 december 1984 boekte de Franse politie resultaat in haar strijd tegen de AD. In Parijs werden acht leden gearresteerd. Dat had echter geen effect op de activiteiten. Pas nadat op 21 februari 1987 nog eens vier leidende figuren van de AD werden opgepakt in een afgelegen boerderij in de buurt van Orléans, kon de groepering als ontmanteld worden beschouwd. Het betrof Jean Marc Rouillan, Nathalie Menigon, Joelle Aubron en Georges Cipriani. Na die arrestatie heeft de AD tot op heden niets meer van zich laten horen.

b. Separatistisch (nationalistisch) geweld

Asala

De Asala is het Armeense geheime leger voor de bevrijding van Armenië, een gebied gelegen tussen de Zwarte en de Kaspische Zee, en grotendeels in Turkije; een klein (noordelijk) gebied maakt deel uit van de Trans-Kaukasus. Het Armeense volk heeft vele overheersingen gekend; het werd achtereenvolgens geknecht door Grieken, Romeinen, Mongolen, Perzen, Turken en Russen. Vooral de vervolgingen waaraan zij als christenen onder de Turken waren blootgesteld in de periodes 1895-'96, 1914-'15 en in 1921, hebben hen vrijwel uitgeroeid of uit hun vaderland verdreven. Uit onvrede en onlustgevoelens werd besloten diegenen te treffen die verantwoordelijk zijn voor de bestaande Armeense constellatie.

Verspreid levend in de VS, het Midden-Oosten, Turkije, de Sovjetrussische Trans-Kaukasus en in West-Europa, vindt de Armeense gemeenschap in Parijs en Libanon het grootste recruiteringsgebied voor de Asala. Het kader alsook de meest extremen vindt men in het Libanese Borij Hammoed, een deel van Beiroet.

De gewelddadige acties van de Asala zijn hoofdzakelijk gericht tegen vertegenwoordigers van de Turkse overheid. Tussen 1975 en 1980 kwamen 30 Turkse diplomaten om het leven door Asala-aanslagen. Deze waren kennelijk zeer goed voorbereid en georganiseerd aangezien in die periode vrijwel geen enkel Asala-lid werd gearresteerd. Aan het einde van de jaren '70 vond een verheviging van extremistisch geweld plaats in Turkije, hoofdzakelijk geïnitieerd door Asala, en wel op een dermate grote schaal dat op een gegeven moment ca. 20 Turken per dag om het leven kwamen. Op 12 september 1980 kende Turkije een machtsomwenteling die de Asala-activiteiten tot een minimum beperkte. De Israëlische inval in Libanon had voor de Asala tot gevolg dat haar opleidingsfaciliteiten sterk werden beperkt. Zij week uit naar Syrië waar zij wapens en opleidingsmogelijkheden verkreeg, en weer opleefde. Sindsdien zijn de acties verlegd naar gebieden buiten Turkije. In 1982 werden in de Canadese hoofdstad Ottawa de Turkse militaire attaché gedood en de Turkse handelsattaché zwaar gewond bij een aanslag door de Asala. De vier, volgens de Canadese regering hiervoor verantwoordelijke, Armeniërs werden

kort daarna gearresteerd. Die arrestatie werd door de Asala beantwoord met een bomaanslag op een toestel van Air Canada op het vliegveld van Los Angeles, die schade aan het vrachtruim van het toestel veroorzaakte. De relatie tussen doel en historische band werd echter helemaal verloren nadat bij een bomaanslag in de hal van het Parijse vliegveld Orly, in juli 1983, 8 doden en 50 gewonden vielen. Na 1983 zijn door de Asala geen operaties van enige omvang meer uitgevoerd, maar het moet niet worden uitgesloten dat zij op korte termijn weer zal overgaan tot het plegen van aanslagen, mogelijk op Sovjetrussische instellingen, daartoe wellicht aangezet door de problemen die zich sedert februari 1988 voordoen in de Armeense enclave Nagorno-Karabach, deel van de Sovjetrepubliek Azerbeidzjan. De Asala heeft al dreigementen in die richting geuit.

Oestase

Dit is de naam van een extremistische beweging van Kroatische separatisten. Vooral de Servische aanwezigheid in de bestuurlijke organen van Kroatië vormt voor de Oestase een voedingsbodem. Tot 1918 was Kroatië een autonoom koninkrijk. Na 1918 werd het een provincie van Joegoslavië en in 1939 kreeg het beperkte autonomie. Bij de bezetting van Joegoslavië door Duitsers en Italianen in 1941 werd Kroatië tot zelfstandig koninkrijk verklaard maar in 1944 door maarschalk Tito als autonome republiek in de Joegoslavische federatie opgenomen.

Het in 1941 in het zadel gezette Kroatische marionettenbewind leidde het koninkrijk tot 1944 waarbij op beestachtige wijze met de inwoners van Kroatië werd omgesprongen. Hierbij bewees de Oestase goede diensten aan de fascistten. In die periode werden vele in Kroatië wonende Serviërs, Joden en zigeuners vermoord. Na 1944 vluchtte het bewind met zijn aanhang naar het buitenland, vooral het westen, van waaruit anti-Joegoslavische activiteiten werden ontplooid. Vooral in de jaren '70 toonde de Oestase zich actief. In 1971 werden medewerkers van het Joegoslavische consulaat in Zweden gegijzeld, en later dat jaar werd de Joegoslavische ambassade in Zweden overvalen, waarbij de ambassadeur de dood vond.

Eind 1971 werd een Zweeds vliegtuig gekaapt, hetgeen verder zonder gevolgen bleef. In 1972

werd door leden van de Oestase per vergissing de ambassadeur van Uruguay te Paraguay doodgeschoten. De terreurbeweging pleegde eveneens aanslagen tegen Joegoslavische doelen in de VS, Frankrijk en België. In 1982 en 1983 vond een serie bomaanslagen plaats in vijf Joegoslavische steden, o.a. in de Kroatische hoofdstad Zagreb. De daders werden gepakt en in 1985 veroordeeld; onder hen bevond zich ook de leider van de Oestase. Sedert 1985 heeft de Oestase geen aanslagen van betekenis meer uitgevoerd.

c. Overig geweld (crimineel)

Libië

In 1969 kwam Moeammar el-Khadafi door het plegen van een staatsgreep aan de macht. Door olierijkdom beneveld steunt de leider van de woestijnstaat vele terroristische bewegingen (zoals IRA, ETA en verscheidene Midden- en Zuid-amerikaanse alsook Palestijnse bewegingen). De Amerikaanse beweging van militante negers „Black Panther” kreeg in haar hoogtijdagen eveneens trainingsmogelijkheden in Libië. Libië geldt tevens als doorvoerland van West- en Oost-europese wapens naar genoemde bewegingen. Enige tijd geleden is door de Engelse regering bij Tsjechoslowakije erop aangedrongen de levering van de springstof Semtex aan Libië te staken.

Geen enkele beweging zonder een antibeweging; en zo bestaat in Libië het NSFL, het „Nationale Front voor de Redding van Libië”. Deze oppositionele groep heeft vooral veel aanhangers onder in het buitenland levende Libiërs, maar is ook in Libië zelf actief, althans voor zover de repressieorganen dat toelaten. Vooral binnen het leger heeft Khadafi te maken met een groeiende groep ontevreden door — vooral — de Libische bemoeienis in Tsjaad. Khadafi is rigoureuus als het gaat om het tot zwijgen brengen van opposanten, die hij „zwerfende honden” noemt. Hij dreigt openlijk ze naar Libië terug te halen of direct te vermoorden. Tot 1988 zijn in de acties tegen deze opposanten in het buitenland al 15 mensen vermoord; hun familieleden in Libië leven onder zware druk. Verantwoordelijk voor dat beleid is Khadafi's neef Sajeed Sadat el Dam, samen met het hoofd van de binnenlandse veiligheidsdienst, Has-

san Isjkol en Ikol Joenis Belgasim, hoofd van de buitenlandse sectie.

In november 1980 kon in Portsmouth een Libische agent worden gearresteerd die een moordaanslag wilde plegen op een aldaar wonende Libiër die politiek asiel had verkregen. Nadat in een Frans protectoraat een moordaanslag op een Libische zakenman was gepleegd omdat deze had geweigerd naar Libië terug te komen, werd de hiervoor verantwoordelijke Libiër in Italië gearresteerd en aan Frankrijk uitgeleverd. Khadafi's antwoord daarop was het aan de grond houden van een Frans vliegtuig op het vliegveld van Tripoli. Als gevolg daarvan werd de moordenaar, Said Rasjid van de Libische veiligheidsdienst, vrijgelaten zodat hij naar Libië kon terugkeren.

Op 4 april 1984 liet Libië een staaltje zien dat geen precedent kent. Op die dag openden Libische diplomaten vanuit het „Volksbureau” te Londen het vuur op deelnemers aan een tegen Khadafi gerichte demonstratie. Daarbij vond een Engelse politieagente de dood. De Britse reactie bestond uit het verbreken van de diplomatieke banden met Libië. Het Westen reageert slechts gematigd op de terroristische „export” van Libië. Het Westen kan niet buiten de Libische olie en voorts speelt het geld, gemoeid met Westerse commerciële activiteiten in Libië, een dusdanige rol dat het Westen Libië's daden slechts veroordeelt.

Overige bekende en minder bekende groeperingen die het buitenland gebruiken om hun idealen in vervulling te laten gaan zijn onder andere de volgende.

— De „Fractions Armées Libanaises” (FARL), een met de Asala samenwerkende organisatie van Arabische terroristen. Zij is o.m. verantwoordelijk voor de aanslag van 23 december 1984 op de trein Napels-Milaan; daarbij vielen 15 doden en 34 gewonden.

— Palestijnse bewegingen, voortkomende uit de PLO, hoewel die organisatie groeperingen als de PLFP-GC van Ahmed Jibril en het FRC (Fatah Revolutionair Commando) van Aboe Nidal veroordeelt. De PLO zag terreur als enig wapen nadat tijdens de Zesdaagse oorlog in 1967 de Arabische legers door Israël werden verslagen. De huidige PLO is echter meer politiek georiënteerd. Onder de Palestijnse bewegingen valt o.m. de

vooral in Frankrijk bekende organisatie CSPPA, („Solidariteitscomité met de Arabische politieke gevangenen”), een uit het Midden-Oosten komende terreurorganisatie, die o.m. verantwoordelijk is voor de aanslag op de TGV-trein in Frankrijk in het voorjaar van 1986 waarbij 10 gewonden vielen. De CSPPA stelde zich ook verantwoordelijk voor de drie bomaanslagen in september 1986 in Parijs, waarbij 8 doden en 123 gewonden vielen. Een andere beweging waarvan al geruime tijd niets meer is gehoord is de Palestijnse „Zwarte September”. Deze werd in het leven geroepen nadat de Fatah-eenheden (niet te verwarren met de FRC van Aboe Nidal) in september 1971 in Jordanië werden verslagen en door het leger van Hoessein naar Libanon werden teruggedrongen. De naam zou nog in het geheugen moeten liggen: op 6 september 1972 pleegde deze groepering tijdens de Olympische Spelen in München een moordaanslag op 11 Israëliëse atleten.

De verschillende Palestijnse groeperingen onderhouden nauwe contacten met Westeuropese bewegingen, met name in Italië, Frankrijk en de Bondsrepubliek.

Oost-Europa

Uit Oost-Europa komen via de media weinig meldingen over aanslagen van aldaar opererende terreurbewegingen. Voor zover bekend zijn er in het afgelopen decennium aanslagen geweest in Polen en Bulgarije.

Op 28 februari 1987 werd een bomaanslag gepleegd op het hoofdkantoor van de Communistische partij in de Poolse havenstad Gdynia, die aanzienlijke schade aanrichtte, maar waarbij geen gewonden vielen. De aanslag werd opgeëist door „Akcja Bezposredni” (directe actie), in naam dus gelijk aan de Franse marxistisch-leninistische beweging „Action Directe”. In vlugschriften dreigde „Akcja Bezposredni” aanslagen uit te voeren op Walesa en andere leidinggevenden van „Solidariteit”. Walesa sprak van een provocatie door de Poolse geheime dienst. „Akcja Besposredni” heeft echter niets meer van zich laten horen, en onderzoek door de Poolse overheid leverde niets op. In de Poolse pers is verder over deze beweging met geen enkel woord gerept.

Begin 1985 werd ook Bulgarije geplaagd door ter-

reur. Een bomaanslag op een trein tussen Sofia en Burgas kostte zeven mensen het leven. Bij brandstichtingen en bomaanslagen in augustus 1984 in Plovdiv en Varna vielen verscheidene slachtoffers. In hoeverre de Turkse minderheid in Bulgarije, die na een gedwongen assimilatie is opgegaan in de Bulgaarse gemeenschap, hierin de hand heeft gehad, is onbekend maar het is zeker niet uit te sluiten.

Terreurbewegingen in Nederland?

Als over terrorisme wordt bericht, springt zeker één Westeuropees land eruit als het gaat om de relatieve afwezigheid ervan: Nederland kent geen georganiseerde terreurbewegingen als de RAF, Rode Brigades, AD, IRA, ETA (Baskisch Vaderland en Vrijheid) en Grapo („Gruppo de Resistencia Anti-fascista Primo de Octubre”, ofwel Anti-fascistische verzetsgroep van de eerste oktober, ontstaan in 1968 in het Spaanse Galicië uit de Spaanse marxistisch-leninistische organisatie OMLE).

Nederland is echter in de afgelopen twee decennia niet verschoond gebleven van terroristische aanslagen.

Vanaf 1970 liet de Zuidmolukse gemeenschap van zich spreken, doordat Zuidmolukse jongeren hun ontevredenheid over de eigen historie en de gevolgen daarvan uitten, door in 1970 personeelsleden van de Indonesische ambassade te Wassenaar te gijzelen, door treinkapingen te Wijster in 1975 en te Ommen in 1977, de gijzeling van personeel van het Indonesische consulaat-generaal te Amsterdam en door een gijzelingsactie in een lagere school te Boven-Smilde.

De jaren '70 kenmerkten zich ook door terroristische acties van buitenlandse bewegingen gericht tegen buitenlanders. Op 14 maart 1971 werden te Rotterdam olietanks opgeblazen door een Palestijns terreurcommando. Op 6 feb. 1972 stelde de Palestijnse beweging Zwarte September zich verantwoordelijk voor het opblazen van twee gashouders te Rotterdam. In 1974 werd de Franse ambassadeur in Nederland door Japanse terroristen van het „Japanse Rode Leger” gegijzeld en in die periode vonden ook vuurgevechten plaats tussen leden van de RAF en de politie van Den Haag, Utrecht en Amsterdam. Op 22 maart 1979 werden

de Britse ambassadeur en zijn Nederlandse lijfwacht in Den Haag vermoord door een commando van de IRA-Provisionals. In het Zuidlimburgse Vaals werden Nederlandse douanebeambten dodelijk getroffen tijdens een confrontatie met RAF-terroristen en medio '88 vond in Nederland een bloedige aanslag plaats van de IRA op Engelse militairen.

Terreurdaden van Nederlandse groeperingen, gericht tegen Nederlanders in de zin van moordaanslagen komen hier niet voor. Ook de vorm van terrorisme zoals die bestaat in de Bondsrepubliek, Ierland, Spanje en Griekenland is een fenomeen dat de Nederlanders vreemd is. Daarvoor bestaan uiteenlopende verklaringen. De een meent dat het aan de Nederlandse nuchterheid ligt, een ander koppelt de afwezigheid van dergelijke groeperingen aan de vaderlandse historie.

In de eerste twee maanden van 1985 liet het „Noordelijk terreurfront” van zich horen. Deze acties werden uitgevoerd met molotovcocktails en springstof. De eerste aanslag vond plaats op het hoofdbureau van politie in Groningen. De verklaring was dat de politie als „slaaf van het imperialisme” de eerste klappen moest opvangen. De tweede aanslag werd gepleegd om de eisen van gevangenzittende RAF-leden kracht bij te zetten.

Opmerkelijk is dat die aanslagen plaatsvonden op een moment dat West-Europa door een golf van terroristisch geweld werd overspoeld. Terzelfder tijd kwam een samenwerkingsverband tot stand tussen RAF, AD en CCC, pleegde de Portugese beweging FP-25 een aanslag op schepen van de NAVO en werd door een Griekse groepering een aanslag gepleegd op een ontmoetingscentrum voor Amerikaanse militairen. Deze opleving van geweld ontstond nadat begin december 1984 ongeveer 30 gevangenzittende RAF-leden in hongerstaking gingen. De RAF wilde met die hongerstaking kennelijk de terroristische activiteiten nieuw leven inblazen, een doel dat, gezien de escalatie van geweld in de genoemde maanden, duidelijk is bereikt. Een mogelijk ander doel voor de RAF-hongerstaking vormde waarschijnlijk het tot extreme acties aanzetten van ontevreden vredesactivisten. De toekomst zal wellicht aantonen of en hoe dat veronderstelde doel is gehaald.

Het heeft er alle schijn van dat de acties van het „Noordelijk terreurfront” hiermee eveneens verband hielden. Mogelijk betrof het sympathisanten

van de Groningse „Knipselkrant”, een in augustus 1978 opgericht weekblad dat volgens eigen zeggen „zoveel mogelijk gegevens tracht te verschaffen over onderwerpen die voor revolutionair links van belang zouden kunnen zijn”. De „Knipselkrant” is een overblijfsel van het eveneens Groningse „Rood Verzetsfront”, dat halverwege de jaren '70 de solidariteit met de RAF probeerde vorm te geven (de „Knipselkrant” werkt samen met „Ligne Rouge”, een in St. Gilles/Brussel gevestigde drukkerij waar de Belgische politie bij een inval pamfletten vond van AD en CC).

Net als bij buitenlandse groeperingen moet het aantal leden van Nederlandse extremistische bewegingen, bereid tot het uitvoeren van harde acties, als minimaal worden beschouwd. Het Rood Revolutionair Front bv., dat op 27 juni 1986 een bom plaatste bij het gebouw van de EG te Den Haag, bleek na gedegen researchewerk slechts uit drie man te bestaan. Zoals eerder gesteld kent Nederland (nog?) geen groeperingen overeenkomstig de RAF of de Rode Brigades. Mogelijk houdt het deëscalerende karakter van het overheidsop treden tegen Nederlandse groeperingen daarmee verband. Het moet namelijk niet worden uitgesloten dat de acties van de RAF, die eerst bestonden uit demonstraties, steeds radicaler werden doordat de Westduitse overheid, maar ook de pers, die acties criminaliseerden. Wellicht heeft de Westduitse overheid door een te forse reactie in het begin zelf ervoor gezorgd dat de RAF binnen bepaalde geledingen van de maatschappij goed kon wortelen.

Een andere reden voor de afwezigheid van internationaal terrorisme in Nederland zou ook kunnen zijn dat de leden ervan kunnen onderduiken in de anonimiteit en hier een rusthaven vinden teneinde krachten op te doen voor volgende acties. Geborgenheid kan worden geboden door sympathisanten die de doelstellingen van diverse groepen onderschrijven, bv. het Ierland Komité Nederland, waarover verderop meer. Tevens kan onderdak worden geboden door figuren die doorgaans worden aangeduid als „de beweging”. Onder die naam gaat een veelheid aan extremisten schuil die uit pure onlustgevoelens hun frustraties uiten door bomaanslagen en brandstichtingen. Onder hen vindt men zich autonoom noemende groeperingen die hun walging over uniformen bv. laten blijken door zich juist als groep te presenteren en gelijk-

soortige kleding te dragen. Zij vormen het achtergrondkoor bij demonstraties en grote gebeurtenissen, bv. de Nijmeegse Vierdaagse en Prinsjesdag. Het zijn mensen die overal opduiken waar actie is te verwachten en zich met helmen en gezichtsmaskering een anonimiteit weten te verwerven die de pakkans verkleint. De Bondsrepubliek reageerde daarop door demonstranten te verbieden zich tijdens manifestaties gehelmd of gemaskerd te vertonen.

Sedert 1980 ontwikkelden zich allerlei groeperingen die, om verschillende redenen, overgingen tot brandstichtingen en bomaanslagen. In de zomer van 1982 manifesteerde zich te Rotterdam het „Militant Autonoom Front” (MAF) door het plaatsen van explosieven in een metrotrein, het kantoor van de PvdA en het gebouw van de gemeentelijke dienst Herhuisvesting, maar heeft sedertdien niets meer van zich laten horen. Omdat de anti-apartheidsactivisten vonden dat het anti-Zuid-Afrikabeleid te „soft” werd uitgevoerd, pleegden voorstanders van andere, hardere actie vormen bomaanslagen en brandstichtingen op bedrijven die zaken doen met Zuid-Afrika. Deze militanten, die waarschijnlijk opereren vanuit — zich krakers noemende — groeperingen te Amsterdam en Nijmegen, gingen over tot extreme activiteiten. Hoewel opererend onder verschillende namen ging het waarschijnlijk toch steeds om dezelfde extremisten die verantwoordelijk waren voor o.a.:

- actie bij een VW-dealer („Steve Biko Commando”);
- actie bij slijterij „Kaapkelder” („Commando Crash and Carry”);
- actie bij oliehandelaar John Deuss („Pyromannen tegen apartheid”);
- actie bij Makro, Shell en een oliehandel te Alphen a/d Rijn („Revolutionaire Anti-Racistische Axie” (RARA)).

Er zijn ook Nederlanders geweest die in hun affectie met de doelstellingen van buitenlandse terreurbewegingen wel erg ver gingen. Zeker een vijftigtal heeft, verblind door idealen en utopieën, in het Midden-Oosten een terroristenopleiding gevolgd.

In 1975 werd te Breda het „Ierland Komité Nederland” (IKN) opgericht. Eén van de oprichters

was ook een van de leidende figuren van de toen vooral in Amsterdam, Eindhoven en Breda actieve organisatie „Rode Hulp”. Die persoon volgde met nog enkele anderen van „Rode Hulp” een terroristenopleiding in Zuid-Jemen, alwaar zij overigens nogal schrokken van het aldaar door de instructeurs tentoongespreide fanatisme. Deze man werd later, paradoxaal genoeg, door de PSP gekozen als afgevaardigde in de Agglomeratieraad van Eindhoven. Een ander, eveneens participierend in IKN en „Rode Hulp”, werd, nadat zij een zelfde opleiding had gevolgd, gearresteerd op het Israëliëse nationale vliegveld te Tel Aviv.

Gelukkig hebben deze en overige in het Midden-Oosten opgeleide verdwaasden het geleerde niet in Nederland in de praktijk gebracht, althans niet in de zin dat er doden vielen te betreuren. Tòch de bekende Hollandse nuchterheid? Het terugkeren in de realiteit, nadat men weer terug was in Nederland? Een efficiënt optredende Nederlandse BVD? Een goede internationale uitwisseling van gegevens betreffende deze extremisten? Of werden hen in eigen „kring” duidelijk gemaakt dat men weer in Nederland was?

In ieder geval mag worden gesteld dat het ontstaan van groeperingen als RAF, AD, ETA, IRA of Rode Brigades in Nederland niet waarschijnlijk moet worden geacht. De Nederlandse constellatie is niet zodanig dat zulke groeperingen er zouden kunnen gedijen. Het gehalte van een democratische staat kan o.a. worden afgemeten aan de grenzen die deze staat stelt aan het overheidsoptreden. In die zin — maar ook in historisch, politiek resp. economisch opzicht — biedt Nederland voor dit soort uitwassen een slechte voedingsbodem.

Brandstof voor de terroristische motor

Door terreurbewegingen wordt gebruik gemaakt van de volgende middelen om actief te kunnen blijven.

— Criminaliteit vormt de hoofdbron van inkomsten, zoals bankovervallen, ontvoeringen, afpersingen, drugshandel, vergoeding voor „bescherming” en geld van sympathisanten.

— Door diefstal en vervalsing verkrijgt de terrorist de nodige identiteitspapieren om zijn „levensverhaal” en valse naam te kunnen onderbouwen.

— Doordat terroristen slechts korte tijd op een

lokatie verblijven zijn zij moeilijk te arresteren. Zo wordt grotendeels gebruik gemaakt van auto’s om lange afstanden te overbruggen, zodat men aan de scherpe controle op luchthavens kan ontsnappen.

— Voor het overbrengen van berichten wordt gebruik gemaakt van diensten van sympathisanten. Ook via krantenadvertenties wordt contact onderhouden.

— Om acties te kunnen plannen en om explosieven te vervaardigen moet worden beschikt over onopvallende en veilige ruimtes. Die moeten aan de volgende minimale eisen voldoen: meer uitgangen hebben, uit het zicht gesitueerd zijn, met een garage in de nabijheid om auto’s te verbergen, en een bergplaats bevatten voor wapens en explosieven.

— Terroristen passen zich aan hun omgeving aan v.w.b. kleding, taalgebruik en omgangsvormen.

De kern van het terrorisme bestaat uit de vastberadenheid om, ongeacht de omstandigheden, geweld toe te passen.

Wie of wat houdt nu het raderwerk van de terreur gaande? Er bestaan voor de terreurbewegingen talrijke illegale en legale methoden om aan de middelen te komen die nodig zijn voor het voeren van acties. Een goede representant om die methodieken te beschrijven is de Irish Republican Army (IRA). Zo bestaat in Amerika de Ierse emigrantenorganisatie Noraid met hoofdkantoor in New York. In deze organisatie zijn de meeste nazaten vertegenwoordigd van de Ieren die tijdens de bloedige, door de Engelsen geïnitieerde, Iers-Engelse conflicten tussen 1200 en 1600 Ierland zijn ontvlucht en in Amerika een bestaan hebben opgebouwd. De gelden die deze organisatie vergaart, worden grotendeels naar de IRA doorgesluisd. Noraid is voor de IRA slechts een van de inkomstenbronnen. De totale inkomsten van de IRA worden op £ 2 tot 2,5 miljoen per jaar geschat. Met dat geld worden vele operaties bekostigd, alsook de logistieke en financiële ondersteuning van gezinnen van IRA-leden. Vele Ierse katholieken steunen de IRA met donaties; overige inkomsten komen binnen via verschillende door de IRA gecontroleerde „pubs”: in de prijzen van de versnaperingen is een toeslag verdisconteerd die de IRA ten goede komt. Door dreigementen wordt een aandeel afgedwongen uit de inkomsten

van gokhallen. Om die gelden te „witten” beschikt de organisatie over firma's, waaronder bouwbedrijven, die als dekmantel fungeren. Een andere inkomstenbron vormt de „Falls Tax Association”. Deze taxi-onderneming is opgericht om mensen in het katholieke deel van Belfast van dienst te kunnen zijn, maar werd al direct na de oprichting door de IRA geïnfiltrerd. Van de wettelijke opbrengst gaat ca. een derde naar een fonds voor gevangenen, de rest komt in handen van de IRA.

Enige tijd geleden ontstond bij de EG-afgevaardigden commotie vanwege het feit dat een deel van de subsidies die de Gemeenschap ter beschikking stelt, in handen van de IRA kwam met behulp van een Ierse boer over wiens gebied de grens tussen Eire en Ulster loopt.

Terroristen onderdrukken in hun enthousiasme om aan financiën te komen de mensen, die zij van de onderdrukker wensten te bevrijden. Van alle mooie frasen ontdaan komt het dus neer op uitbuiting, afpersing en bankovervallen om „de motor te smeren”.

Terroristen financieren hun acties niet alleen door eigen toedoen, bepaalde landen zijn hen behulpzaam als het gaat om het bieden van opleidingsfaciliteiten en geld. Twee van die landen zijn Libië en Syrië.

Libië financiert met gelden, verkregen uit olieopbrengsten, vele Westeuropese, Latijnsamerikaanse en Arabische terroristische bewegingen. Vóór de Amerikaanse aanval op Libië bestonden hier 26 kampen waar terroristen uit alle windstreken een opleiding kregen.

In Syrië worden opleidingsfaciliteiten geboden aan vele Palestijnse groeperingen, alsmede aan de Asala. Beide landen dienen tevens als doorvoerland voor wapens die, via allerlei omwegen, terroristische groeperingen bereiken.

Na de Israëliëse „Peace for Gallilea”-operatie in 1982 werd voor vele terreurbewegingen de grond in Libanon te heet onder de voeten. In Beiroet bevonden zich terroristen uit alle windstreken in opleiding, die na de inval het land uitvluchtten, veelal naar Syrië en Libië.

Momenteel vormt de Libanese Be'eka-vallei een van de voornaamste uitvalsbases voor pro-Iraanse fundamentalisten. De banden op het gebied van de sponsoring van het terrorisme werden door Syrië en Libië nog eens sterk aangehaald, nadat op

25 april 1984 Libië aan Syrië \$ 350 miljoen betaalde, waarna het toegang kreeg tot de gegevens en het netwerk van de als zeer goed bekend staande Syrische geheime dienst.

Bestrijding van het terrorisme

Het moge duidelijk zijn dat terrorisme het beste valt te bestrijden indien in internationaal verband wordt samengewerkt. Interpol bv. is een organisatie die in de strijd tegen de criminaliteit succesvol optreedt, vooral als het gaat om het oplossen van ontvoeringen en de strijd tegen de drugshandel. Het is een internationale organisatie waaraan 138 landen deelnemen. Bij zaken waaraan terrorisme te pas komt, bevindt de organisatie zich echter in een vrij machteloze positie. Voor Interpol is namelijk in art. 3 statutair bepaald dat de organisatie niet deelneemt aan acties die tot doel hebben zaken op te lossen die zijn gepleegd uit religieuze, politieke of militaire overwegingen. In 1984 werd daaraan toegevoegd dat daden die niet aan de politieke situatie kunnen worden gerelateerd, buiten dat artikel vallen.

Overigens is de strijd tegen het terrorisme in West-Europa vrij succesvol gebleken; vooral in Italië, waar de Rode Brigades nagenoeg zijn geëlimineerd. In 1982 werd door het Italiaanse parlement een wet op het politieke terrorisme aangenomen die een lichtere straf in het vooruitzicht stelt aan terroristen die berouw tonen voor hun daden en met justitie willen samenwerken. Sindsdien is het politieke terrorisme in Italië aanmerkelijk afgenomen.

Ook Frankrijk is in zijn strijd tegen het terrorisme succesvol gebleken. Met de arrestatie van vier leidende figuren van de extreem-linkse terreurbeweging Action Directe in februari 1987 werd het radicale Franse terrorisme een gevoelige slag toegebracht. Nu bestaan er wel meer groeperingen in Frankrijk, zoals een Corsicaanse en een Bretonse afscheidingsbeweging, doch de acties van die separatisten kunnen slechts in de schaduw staan van de daden van de voormalige AD, hoewel de Corsicaanse beweging nogal wat bomaanslagen op haar geweten heeft. In tegenstelling tot de Duitse RAF en de Italiaanse Rode Brigades had de Franse AD slechts een beperkte aanhang. Volgens officiële schattingen heeft de AD nooit meer dan 200 leden

geteld, waarvan enkelen bereid waren tot het plegen van moord- en bomaanslagen. Het overgrote deel, de zg. „salonterroristen”, zorgde voor veilige behuizing, bergplaatsen en logistieke ondersteuning. Onderzoek toonde aan dat de AD, behalve banden met de RAF, ook contacten onderhield met de CCC („Cellules Combattantes Communistes”, ofwel strijdende communistische cellen) in België. De CCC hebben sinds oktober 1984 in België 26 bomaanslagen gepleegd op banken, een energiebedrijf, op het kantoor van de Belgische werkgevers, en op gebouwen en installaties van de NAVO. Medio 1982 werden in de drukkerij „Ligne Rouge” in St. Gilles/Brussel door de Belgische politie vlugschriften van AD en CCC gevonden. Eind mei 1982 vond in België op de autoweg Brussel-Parijs een verkeersongeval plaats. In de personenauto bevonden zich Nathalie Menigon van de AD en Pierre Carette van de CCC. In het voertuig bevonden zich eveneens ca. 15.000 pamfletten waarin heftig werd geprotesteerd tegen de komst van president Reagan naar Frankrijk. De AD riep hierin de Parijzenaars op president Reagan „met geladen wapens te verwelkomen”. In december 1985 werd de gehele top van de CCC tijdens een actie van de Belgische politie in Namen gearresteerd; sedertdien hebben de CCC niets meer van zich laten horen.

Een van de grootste problemen bij terreurbestrijding is dat de omvang van de organisatie vrijwel onbekend is en bovenal dat het initiatief bij de terroristen ligt. Uit het feit echter dat na arrestaties van leidende figuren binnen terreurbewegingen verdere aanslagen uitbleven, kan worden afgeleid dat de kern van die organisaties slechts uit ca. een tiental personen bestaat. In het geval van de AD en de CCC mogelijk zelfs maar uit vier à vijf personen. Dat zijn ook de mensen die bereid zijn te moorden.

In diverse samenwerkingsverbanden wordt op Europees niveau getracht het internationale terrorisme een halt toe te roepen. Trevi („Terrorism, Revolution, Extremism, Violence”) — de naam vormt tevens een soort eerbetoon aan de toenmalige Nederlandse DG-Politie van het ministerie van justitie, mr. Fonteyn — is een in 1975 te Rome gesticht samenwerkingsverband waarin de ministers en diensten van justitie en binnenlandse

zaken van de 12 EG-lidstaten zich hebben verenigd. De leden ontmoeten elkaar tweemaal per jaar, waarbij telkens een ander lid van de twaalf als gastland optreedt. Vergaderingen vinden plaats in twee verschillende bijeenkomsten: Trevi-1 en Trevi-2. De laatstgenoemde is verdeeld in verschillende werkgroepen, die zich bezighouden met o.a. de veiligheid op luchthavens. Ook worden gegevens uitgewisseld en genomen maatregelen op elkaar afgestemd. Nu hebben deze samenwerkingsverbanden helaas niet het effect dat de grondleggers beoogden. Nationale doelstellingen en internationale politieke belangen prevaleren nogal eens boven het belang van de internationale terreurbestrijding.

Een andere organisatie is de „Werkgroep ter bestrijding van het terrorisme”. Deze vormt een onderdeel van de EPS (Europese Politieke Samenwerking), waarin de twaalf EG-lidstaten door hun ministers van buitenlandse zaken zijn vertegenwoordigd.

Nederlandse instanties die zich met terreurbestrijding bezighouden zijn o.a.:

- de Bijzondere-Zakencentrale van de Centrale Recherche-Informatiedienst;
- de BVD, met terreurbestrijding als belangrijkste taak;
- politie-inlichtingendiensten;
- Bijzondere-Bijstandseenheden van de Kmar en het Korps mariniers

In bilateraal verband bestaat sedert 1985 samenwerking op het gebied van terreurbestrijding tussen de Bondsrepubliek en Frankrijk. Hiertoe werd besloten nadat was aangetoond dat de RAF en de AD innige banden met elkaar onderhielden. Nu kwam deze samenwerking niet tot stand omdat men het spook van een centrale leiding boven de terroristische organisaties zag, men trachtte veel eerder door coöperatie de nauwe contacten binnen het internationale terrorisme op het gebied van uitwisseling van verscheidene specialisten, wapens en munitie te verstoren.

Op 15 april 1982 werd door de Franse minister van binnenlandse zaken, tijdens een bijeenkomst met hoge Franse politiefunctionarissen, besloten tot een betere coördinatie op het gebied van inzetbaarheid en samenwerking tussen de verschillende Franse diensten inzake terreurbestrijding. Dat resulteerde in de opzet van het „Fichier Centrale

de Terrorisme", waarin de informatie over terroristen in snel tempo kan worden gecomputeriseerd en opgeslagen. Dat systeem werd zodanig ontworpen dat het kon worden aangesloten op het gecomputeriseerde informatiesysteem van de BRD. Het overleg tussen Frankrijk en de BRD resulteerde begin 1985 in de vorming van een „operationele groep" ter bestrijding van het terrorisme. In dezelfde periode vonden contacten plaats tussen de ministers van binnenlandse zaken van Spanje en Italië, waarna de Italiaanse minister naar Bonn reisde om met zijn Duitse collega te overleggen. Volgens de Italiaanse minister was de totstandkoming van een Europees front ter bestrijding van het terrorisme van groot belang. Hij memoreerde de anti-NAVO-aanslagen die in 1984 en 1985 werden gepleegd in Portugal, de BRD, België, Frankrijk en Griekenland, die volgens hem waren geïnspireerd door de thema's van de Rode Brigades.

Verder kwam het verband tussen de Duitse RAF en de Italiaanse Rode Brigades ter sprake. Italiaanse inlichtingendiensten gaan ervan uit dat meer dan tweederde van de ongeveer 300 gezochte Italiaanse terroristen zich in het buitenland bevinden. Het vermoeden bestaat dat zeker 150 van hen in Frankrijk verblijven, en dat was begin februari 1985 voor de Italiaanse regering aanleiding de Fransen te verzoeken deze terroristen uit te leveren.

Hoewel in 1984 door Frankrijk werd besloten terroristen van de ETA („Euskadi ta askatastuna" = Baskisch voor: Vaderland en vrijheid) aan Spanje uit te leveren, werd het Italiaanse verzoek door Mitterrand afgedaan met de mededeling dat zijn land geen buitenlandse extremisten uitlevert als die zich in zijn land rustig houden. Verder werd gesteld dat de Franse wet asiel voor politieke vluchtelingen garandeert. Uit de Franse reactie op het Italiaanse verzoek blijkt dat er nog het een en ander schort aan een goede samenwerking op het gebied van de terreurbestrijding.

Enkele buitenlandse bestrijdingsorganisaties zijn:

- SAS (Special Air Service), Engeland;
- Delta Force, VS;
- GSG-9 (Grenzschutzgruppe-9), BRD;
- GIGN (Groupe d'Intervention Gendarmerie Nationale), Frankrijk;
- Kobra, Oostenrijk.

Deze organisaties wisselen ook personeel uit om van elkaars methoden op de hoogte te blijven.

Tot besluit

Sedert 1970 zijn tal van extremistische groeperingen ontstaan en weer verdwenen. Het is toch wel curieus te noemen dat dit soort groeperingen ontstond na 1968, een markant jaartal. In dat jaar ontstonden immers in universiteiten over de gehele wereld opstanden. Het lijkt erop dat die de basis vormden voor gezamenlijke acties van ontevreden tegen de gevestigde orde.

Groeperingen die uit etnische, religieuze of marxistisch-leninistische, of maoïstische overwegingen ontstonden, manifesteren zich ook nu nog met terreurdaden.

Ook andere groeperingen werden later aangestoken door die daden, zoals „dierenvrienden" en „anti-abortusactivisten", welke laatsten enkele jaren geleden in Amerika hun ongenoegen lieten blijken door bomaanslagen op abortusklinieken.

Binnen democratieën is het toepassen van overheids geweld een relatief onbekend verschijnsel. Men verwacht van een democratie niet dat zij zich van dezelfde geweldsmiddelen bedient om terrorisme te bestrijden. In dat opzicht mag men zijn bedenkingen hebben bij de acties van de Engelse overheid tegen de IRA. Ook de Spaanse groepering GAL, die tegen de Baskische ETA strijdt, blijkt in verband te kunnen worden gebracht met de Spaanse overheid.

Hoever mag een democratie gaan bij de bescherming van de eigen belangen? Kan onderscheid worden gemaakt tussen „goede" en „slechte" terroristen? Zouden de VS dit onderscheid maken? Men zou het haast denken als het „Irangate"-schandaal wordt doorgelicht.

Door dat schandaal kwam nog een zaak aan het licht, en wel een mogelijke overeenkomst tussen de leiders van de VS en Israël om te komen tot een eenheid die familieleden van terroristen moest gijzelen, om ze daarna te kunnen uitwisselen tegen ontvoerde Amerikanen. Terroristen dus, die familie van terroristen zouden moeten terroriseren teneinde staatsburgers vrij te kunnen krijgen; terrorisme gefinancierd door een democratie. Zou de roep om „law and order" binnen de Amerikaanse geleidingen te ver zijn doorgeschoten? ▷

En wat te denken van de door de Franse regering geïnitieerde bomaanslag op het schip van de geweldloze milieubeweging „Greenpeace” en de reactie daarop van Europese democratieën? Selectieve verontwaardiging?

Democratieën zijn altijd in het nadeel als het gaat om een effectieve terreurbestrijding. Het lijkt erop dat het uitbreiden van de controle- en repressiemogelijkheden van de overheid inherent is aan de verheving van een antihouding. In de Bondsrepubliek is dat wellicht een voedingsbodem voor de RAF geweest. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat een terreurbeweging haar acties uitvoert in verhouding tot de publiciteit die men ermee krijgt. Het zou interessant zijn eens te bezien in hoeverre de pers- en nieuwsmedia bijdragen, resp. hebben bijgedragen, aan de ontwikkeling van terreurbewegingen. Publiciteit draagt bij aan het bestaan van terroristen. Het afschaffen ervan zal echter een vrijbrief voor overheidsoptreden inhouden.

Terreur is het tegenovergestelde van democratische besluitvorming, maar zal door diezelfde democratie wel moeten worden beantwoord. Het antwoord bepaalt het gehalte van zo'n democratie. Terreur brengt democratieën aan het wankelen omdat de roep om recht en orde groter wordt. Hier ligt de basis voor rechts-extremisme en tevens het dilemma waarvoor een democratie zich geplaatst kan zien.

Om terreur te kunnen, en vooral te willen, bestrijden, dienen landen samen te werken. Het is noodzakelijk de landen die terreurbewegingen steunen, gezamenlijk te treffen, op economisch en politiek terrein en zonder dat men eigen belangen laat prevaleren. Daartoe is het noodzakelijk dat Westeuropese landen hun rechtlijnigheid (en wellicht ook bewuste laksheid?) terzake herzien. Zolang terroristen van, of via, bepaalde landen asiel en/of wapens en opleidingsfaciliteiten verkrijgen,

zal het terrorisme nimmer kunnen worden gestopt. Wanneer compromissen worden gesloten met terreurbewegingen zal zulks een escalerende werking op het terrorisme hebben.

Om terrorisme effectief te kunnen bestrijden, moeten regeringen bereid zijn minimaal het volgende te doen:

- alle daders van terroristische aanslagen moeten voor de rechter worden gebracht;
- aan landen die het terrorisme steunen of zelf uitoefenen, moeten gevoelige sancties worden opgelegd;
- op internationaal gebied moet door inlichtingendiensten worden samengewerkt ter bestrijding van de terreur, zonder dat regeringen uit eigen belang bepaalde gegevens achterhouden.

Terrorisme is wel dégelijk te bestrijden: in Italië, Frankrijk, België en de BRD behaalde successen spreken boekdelen. De samenwerking tussen Frankrijk en Spanje heeft de ETA een gevoelige slag toegebracht. Vastberaden en doortastend optreden van regeringen op internationaal niveau, zonder aanzien des persoons is het enige antwoord.

Een vastberaden en doortastend optreden, jawel, maar wat moeten wij ons voorstellen van een Europa na 1992, een „Europa zonder grenzen”? De „werkgelegenheid” en de onderduikmogelijkheden voor terroristen/criminelen zullen door het wegvallen van de grenzen kunnen worden uitgebreid tot geheel Europa. Er zal in ieder geval een gestructureerde, op elkaar afgestemde rechtspraak moeten komen, met daaraan vastgekoppeld een politiemacht op Europees niveau, wellicht analoog aan de Amerikaanse FBI. Op dit moment hangt Europa, ook juridisch, als los zand aan elkaar. In hoeverre dat probleem vóór 1992 kan zijn opgelost valt nog te bezien, maar de tekenen zijn niet hoopvol.



Perestroika and glasnost in the Soviet armed forces**

During the year of the INF Treaty, Mikhail Gorbachev's buzzwords *perestroika* (restructuring) and *glasnost* (public openness) have become part of our political vocabulary, but we are still puzzled and confused about their meaning. Does the Soviet leader harbor a plot to deceive the gullible Western public, or is he genuinely interested in liberalizing Soviet society? To explore possible answers to these questions, this essay will examine how Soviet generals have been implementing Gorbachev's policies in the armed forces.¹

Perestroika: changing the leadership and command concepts

Shortly after Mikhail Gorbachev came to power, he outlined the policy of *perestroika*, which stressed the role of the individual in revitalizing the sluggish Soviet economy and ossified party bureaucracy. To restore trust and confidence in the system and make Soviet citizens responsible for their work, Gorbachev claimed, corruption should be eradicated, the public should enjoy more freedom, and party leadership should respond to the public's needs. The leader made it clear that he expected restructuring to be implemented in all Soviet institutions, including the military.

The USSR's history of experiments with reform

* The author is a professor of political-military studies at the US Army Russian Institute, Garmisch (BRD). Born in the Soviet Union, she received her undergraduate degree and reserve officer commission from Moscow State University. She holds an M.A. in Russian area studies from Georgetown University and is a Ph. D. candidate at the University of California, Los Angeles. During 1987-88 she has been a visiting research fellow at the Soviet army studies office, Combined arms center, Fort Leavenworth, Kansas, and at the Rand/UCLA Center for the study of Soviet international behavior.

** Met toestemming van de auteur overgenomen uit *Parameters* 18(1988)(9)68. [© 1988 Natalie A. Gross]

¹ A version of this paper was presented in January 1988 at the conference 'Gorbachev and the Soviet military' at the French National foundation for political sciences in Paris.

suggests that in the past civilian reform leaders relied on the military to support their programs. For their part, the military establishment usually approved economic changes when it could anticipate from them the long-term growth of its own capabilities. Conforming with this historical pattern, the current Soviet military has appreciated the urgency of Gorbachev's economic reforms for developing sophisticated military technologies and weapon systems², but has a hard time understanding the link between enhanced military power and a more open society. Initially, officers at different levels of command, from the defense minister down to platoon leaders, resisted the restructuring policy.³ They were naturally confused about ways of implementing *perestroika* in the armed forces: the very idea of granting more autonomy to subordinates ran counter to the core premise of the centralized Soviet military system, which is rooted in deference to authority and unquestioned obedience to the commander. As the new defense minister, Army general Dimitri Yazov, admitted:

*Generals, admirals and officers have no profound understanding of restructuring, they have not identified their role and place in it and have not come to understand that they have to start restructuring with themselves. They do not serve as models in enforcing discipline, upgrading professionalism, and ideological tempering of troops.*⁴

It was only after June 1987, when Gorbachev had reshuffled the Soviet high command following the Cessna aircraft incident in Red Square, that restructuring of the armed forces got off the ground. ▷

² For a perceptive analysis of Gorbachev's economic reforms and the military see: P. Petersen and N. Trullock — *Gorbachev and the Soviet force development process* (unpubl. manuscript). US Dept of Defense, Washington DC.

³ The military's initial response to restructuring is discussed in great detail in: D. Herspring — On perestroika: Gorbachev, Yazov and the military. *Problems of Communism* 36(1987)(7/8)99-107.

⁴ D. T. Yazov — Restructuring in the work of the military cadres. *Voyenno-Istoricheski Zhurnal* (1987)(7)3-12.

Restructuring the Soviet army meant some decentralization of decision making to lower levels, reduction of red tape, and a freer exchange of views, especially regarding shortcomings in training and cadre policies. Initiative and individual suggestions are now encouraged, some criticism of command decisions is permitted, and closer interpersonal relations between leaders and those being led are sought.⁵ Not unlike Western military experts, under *perestroika* reform-minded Soviet commanders stress realistic and flexible training, 'accessible leadership', and self-motivated commitment in place of subordination and blind obedience.⁶ Traditionally, Soviets regarded the highly centralized senior command authorities which implemented elaborate operational plans as the linchpin of total combat power. Today, Soviet military reformers emphasize smaller combat units, junior leaders and individual combatants as critical elements of success on the ever-changing modern battlefield, which is characterized by an accelerated tempo of operations, unforeseen changes in situation, and massive disruptions in command and control systems. This shift in Soviet thinking has been reflected in the gradual transition to the regimental/brigade structure as the building block of the Warsaw Pact armies.⁷

There is nothing new or surprising about Soviet attention to flexibility and soldiers' initiative; these discussions have continued in the military press for years. What seems new today is that the debate has evolved into an authoritative, doctrinal reappraisal of the rigid, centralized military system, which is now seen as a potential liability in modern combat. The Soviets have come to recognize the positive relationship between a more accommodating military system in peacetime and a soldier's motivation and initiative on the battlefield during war. In reexamining some of their leadership and training concepts, the Soviets have responded to Western technological as well as doctrinal developments (e.g. high-precision weapons, assault

breaker techniques, AirLand Battle doctrine, and Follow-on forces attack), which will fundamentally change the nature of battlegrounds of the future. As First deputy minister of defense, Army general P. Lushev, has noted:

*The main component [in combat readiness] is the human element (. . .) Achieving high training standards is a difficult mission (. . .) This is due to changes in military affairs, the conduct of operations under conditions of use by the enemy of high-precision weapons, when defenses against fire, strike and reconnaissance complexes will have to be set up.*⁸

Gorbachev's new military establishment favors *perestroika* precisely because it recognizes the potential benefit of making the Soviet soldier more effective on the technologically complex modern battlefield.

Although the Soviet high command may find *perestroika* compatible with the army's military-technological requirements, Gorbachev's policy has not been easily accepted by military bureaucrats with vested interests in the old system. As with civilian bureaucracies, groups of senior officers who owe their careers to the traditional ways obviously feel threatened by a more open military where their performance is subject to greater scrutiny. The right to criticize command decisions granted to the lower ranks has provoked angry complaints from seasoned officers that *perestroika* is eroding the sacred unity of command.⁹ To mitigate the conflict between competing interests within the military, general Yazov has reassured officers that the marxist dialectical approach can reconcile subordinates' criticism with the unity of command. Holding out a carrot to opponents of military *perestroika*, Yazov has promised his military improved housing and consumer services as part of the military restructuring package.¹⁰ Again, as in the civilian sector, losers in the military restructuring are the older, less technically competent career officers and NCO's, who are entrenched in the military bureaucracy and are used to manipulating it for personal gain without having their performance subjected to scrutiny. On the other hand, restructuring is more fully supported by the younger, motivated, and technically versatile

⁸ P. Lushev — High military readiness of the Soviet armed forces the most important factor in defending socialism. *Voyenno-Istoricheski Zhurnal* (1987)(6)8.

⁹ *Krasnaya Zvezda* (1987)(9 June).

¹⁰ *Krasnaya Zvezda* (1987)(18 July).

⁵ *Krasnaya Zvezda* (1987)(19 Aug); (1988)(23 Jan).

⁶ For a perceptive discussion of Western concepts of leadership on the modern battlefield see: R. Gal — *Military leadership for the 1990s: commitment-derived leadership* (paper 1987 Leadership conference, US Naval Academy, Annapolis Md).

⁷ Gorbachev and the struggle for the future (memorandum for the Assistant deputy Chief of Staff for Operations and plans for force development). Soviet armed studies office, Fort Leavenworth, Kansas (1987)10.

combat arms officers, many of whom have grown to maturity in the fighting army in Afghanistan.

Military glasnost

In Russian history, *glasnost* in the military, as in civilian society, was designed to occasion an exchange of opinions and ideas which was in the best interests of the leadership. In mid-19th-century Russia under Nicholas I, the champions of *glasnost* promoted critical debates to correct the failures of the bureaucracy and thwart corruption, which thrived among Russian officers of the time. The grand duke Konstantin Nikolaevich, who sponsored such discussions in the naval establishment, believed that an artificially induced debate (*iskusstvennaia glasnost*) would promote a constructive ferment of opinion about new naval regulations.¹¹ These debates — held within limits strictly defined by the central government — contributed to Russian naval professionalism and made the military system of the time more effective.

Not unlike its predecessor in Imperial Russia, *glasnost* in the military today stands for discussions critical of bureaucratic mismanagement and corruption. During the *glasnost* campaign in the military and civilian press, senior military officers and the ministry of defense as an institution have been criticized for inefficiency and misappropriation of funds.¹² The Soviet public has learned, for instance, that its highly revered two-star generals have built private saunas and spas at the army's expense, and have made profits on the side by sending cadets to work on local farms. By castigating these activities, Soviet military reformers believe, public openness will assist in correcting some of the army's present discipline and morale problems.

Glasnost is also used to promote discussions in the military on topics ranging from awards and punishments to shortcomings in training and exercises. Commanders are now requested to solicit recommendations from junior personnel on issues related to education and training.¹³ According to the

¹¹ J. and M. Kipp — The grand duke Konstantin Nikolaevich: the making of a tsarist reformer, 1827-53. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 34(1986)3-18.

¹² To think and work in new ways. *Krasnaya Zvezda* (1986)(22 March); Stains on the uniform. *Pravda* (1987)(21 March).

¹³ M. Popkov — Party democracy and partly discipline. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1986)(16)18-26.

Chief of the political administration of the Air Force, colonel general L. Batekhin, public openness should be used to discuss possible improvements in training standards, specifically, to introduce higher standards of combat readiness.¹⁴ A new deemphasis of indoctrination (*vospitanie*) in favor of training (*obuchenie*) means that the Soviet military can tailor *glasnost* to promote *perestroika*, that is, improve training methodologies and the quality of Soviet military manpower on an individual basis, especially within its junior command component.

Another aspect of *glasnost* encourages grass-roots initiative in suggesting improvements in military hardware and training procedures; changes intended to make the military system more cost-effective. For instance, within the framework of *glasnost* Soviet logistics experts are encouraged to improve the efficiency of resource allocation and cargo transportation, and to promote more extensive incorporation of computer technology.¹⁵ Admiral A. Sorokin, the First deputy chief of the Main political administration, also recognizes the role of public debate in facilitating the decision-making process, namely, making the military bureaucracy more responsive to suggestions from the lower ranks.¹⁶ He has emphasized the need to keep the soldier informed about command decision making; a prerequisite for developing lower-rank initiative in peace and wartime.

The level of *glasnost* enjoyed today by a professional soldier in the Soviet Army depends on rank and party membership. The Chief of the political administration of the Ural military district has warned military personnel that unrestricted criticism of commanders and their decisions will not be tolerated, but party members among soldiers and junior officers can use authorized party channels to criticize their superiors.¹⁷ The new policy has produced tension, however, in units where low-ranking personnel petition senior authorities to investigate misconduct of their commanders. Military personnel reportedly suffer reprisals for publicizing grievances or voicing criticisms. For in-

¹⁴ L. Batekhin — The time for new approaches. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1986)(21)17-24.

¹⁵ *Tyl i Snabzhenie* (1986)(11)17-21.

¹⁶ A. Sorokin — A human element to the center of party work. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1986)(22)9-18.

¹⁷ O. Zinchenko — Criticism and self-criticism. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1986)(18)52-59.

stance, a navy captain stationed at the Leningrad Naval base was reprimanded for informing senior military authorities that his commander employed enlisted men in his illegally run private souvenir workshop on post, as well as in menial jobs in his home.¹⁸ Because of this fear of reprisal, the majority of enlisted men and NCOs do not engage in critical discussions. Military writers report that during public meetings military men are reluctant to criticize the army's political departments or their representatives.¹⁹ As general Lushev admitted: 'since criticism is not respected in all military units, criticism from below is expressed in the form of timid suggestions, with caution'.²⁰ This suggests that the Soviet armed forces have a long way to go before a degree of openness is attained that will translate into personal motivation and initiative in combat.

Glasnost in the military press

The Soviet military press, which is clearly more open today than it has been since the 1920s (at least on some subjects), challenges the stereotyped image of the Soviet soldier as a Communist Superman. It discusses the plethora of social problems which the Soviet army shares with many other modern militaries: alcoholism and drug abuse, nationality conflicts, draft-dodging, violence between first- and second-year draftees, AWOLs, corruption among senior officers, and illegal arms trading in units stationed in central Asia.

Some truthful reports about the war in Afghanistan and candid discussions by unofficial veterans organizations concerning their demands for more benefits and public recognition have found their way into the military press. The media have acknowledged reluctance among conscripts to risk their lives in combat, and disclosed methods used by parents to keep their children from being drafted.²¹ Military *glasnost* has, however, not allowed an open policy debate to develop over the costs and benefits of the Soviet invasion.

¹⁸ A deficiency of glasnost. *Krasnaya Zvezda* (1987)(17 March).

¹⁹ *Krasnaya Zvezda* (1988)(14 Jan).

²⁰ P. Lushev — High responsibility of the cadres. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1987)(5)17.

²¹ Man's job. *Pravda* (1987)(18 May).

The Soviet military press challenges the stereotyped image of the Soviet soldier as a Communist Superman

Another aspect of *glasnost* in the military press has been the new candor in assessing Soviet military performance during World War II. Though criticism of selected aspects of Soviet operations (e.g. organization of the logistic and medical services during the initial period of war) appeared in the military press during the late 1970s to early 1980s, recent discussions have scrutinized Soviet military failures during all phases of the war. For instance, a Soviet military historical journal has provided an in-depth analysis of Soviet failures during offensive operations in 1944. Since the Soviets view military history as a model for refining their operating concepts for future war, their military theory is likely to benefit from this manifestation of *glasnost*. At the same time, the military press has continued to suppress specific information about the country's military and technological capabilities, force development, strategies, and operational planning for future war. The quality of statistical reporting in this area has not improved: the figures related to the defense budget, allocations for defense programs, and arms sales to Third World countries remain secret.

Compared to the relatively open current discussions of touchy political subjects in the civilian media, reporting of political issues in the military press has not changed markedly. The military press still reports only haphazardly on Gorbachev's economic reforms and foreign policy initiatives (though, it must be noted, political reportage is not the purpose of the military press). Mikhail Gorbachev's speech before the January 1987 CPSU Central committee plenum, which called for broad reforms and attacked opposition to his program, appeared in an abridged, highly sanitized version. In the military press, criticism of Stalin as a military commander and of his use of terror against the officer corps has been limited to an academic journal for senior officers. The civilian press, on the other hand, has been carrying on an unprecedented de-Stalinization campaign which blames Stalin's dictatorship for current Soviet economic and political failures. ▷

The military establishment finds the application of Gorbachev's *glasnost* policy in civilian society disquieting. The military press now regularly takes civilian journals to task for misconstruing Soviet World War II failures overstating the extent of morale and cohesion problems in today's army, and discrediting the military profession and military officers in the eyes of the public. The political leadership, infuriated by the military's incompetent handling of the Cessna incident, has set the tone for critical attacks on the military in the press. In June 1987 Mikhail Gorbachev accused his generals of a lack of professionalism and of having compromised Russia's international prestige as a military power.²² At that time, Boris Yeltsin, the former First Secretary of the Moscow party organization, scolded the command of the Moscow Military district for insubordination to the political leadership. Today the military, perhaps even more often than the party *apparatchiks* or the KGB operatives, draws fire in the civilian media. Naturally, the military establishment, which in the past had enjoyed unquestioned prestige in Soviet society, views *glasnost* as a detriment to its public image. As a military writer bitterly complained: 'Criticisms of the army more and more often spill into the press. Following one after another, these statements become a factor which creates around the army an unhealthy feeling of animosity'.²³ But the military establishment's attitude is probably ambivalent, since *glasnost*, as we have seen, does contribute to both the long- and short-range enhancement of military effectiveness.

The military recently blamed *glasnost* for the army's continuing discipline problems and for the growth of pacifism among this year's conscripts.²⁴ The Soviet military naturally also fears that Gorbachev's *glasnost* will soften traditionally stringent Soviet assumptions about the endemic conflict between the socialist and capitalist systems. General D. Volkogonov, Deputy chief of the Main political administration and a prominent military expert on

psychological warfare, continues to warn military personnel that the regime's traditional view of the West's military threat remains valid.

*There is no and will be no parity with our class enemy as far as the human factor is concerned. As always before, the marxists do not condemn war in general. This would amount to (...) pacifism. Our support will always be with those nations who conduct a just struggle for social and national liberation, against imperialist domination and aggression.*²⁵

This statement portrays genuine concern by the Soviet military about the ramifications of Gorbachev's *glasnost* policy for the fighting spirit of the army.

As we can see, the Soviet military has mixed feelings about *perestroika* and *glasnost*. On one hand, it hopes to benefit from Gorbachev's reforms by making the tightly controlled military system more responsive to Western technological and doctrinal challenges. On the other hand, these new policies bring into question the legitimacy of the military institution in Soviet society and create tensions between civilian and military elites. *Glasnost* jeopardizes the vested interests of many senior officers and generates apprehensions about the disruptive effects a more open society may have on the army's morale and political reliability.

On balance, Western defense planners should be aware that the ultimate goal of *perestroika* and *glasnost* for the Soviet high command is to create a less rigid military system, emphasizing flexible training patterns and autonomy, initiative, and improvisation for military personnel. In the long term, these changes, if successful, may make the Soviet soldier a more formidable opponent. Yet, because centralized control, rigidity, and inertia are entrenched in the Soviet military system and military thinking, it will be a long time before restructuring can really produce substantial change in the Soviet army. In the meantime, while Gorbachev remains in power, *glasnost* and *perestroika* will continue to drive wedges between military and civilian authorities, and between groups within the military.

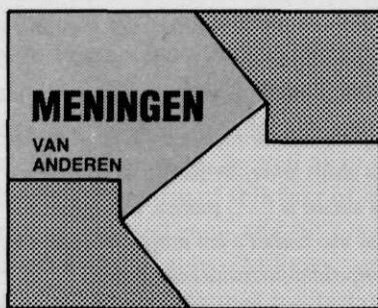
²⁵ D. Volkogonov — The human factor. *Kommunist Vooruzhennykh Sil* (1987)(2)14-15.

²² *Pravda* (1987)(26 June).

²³ *Krasnaya Zvezda* (1987)(12 Dec).

²⁴ *Sotsialisticheskaya Industriya* (1987)(5 Dec).





Geneeskundig optreden binnen het manoeuvre bataljon tijdens het verdedigend gevecht

Dit artikel van maj H. J. Slot (*MS 158*(1988)(2)65) geeft een duidelijke beschrijving van het geneeskundig optreden. Toch willen wij aangeven dat wij op een aantal punten een andere mogelijke wijze van het geneeskundig optreden binnen het manoeuvre bataljon zien.

Achtereenvolgens willen wij kanttekeningen plaatsen bij het gewondennest, bij de inzet pantserrupsgevoerdtransport (prgwt), de inzet hulppostgroep brigade-geneeskundige compagnie en bij het overlaadpunt.

Het gewondennest

Schr. stelt dat het gewondennest tot doel heeft de gewonden te verzamelen, hen te beschermen tegen direct gericht vuur, het concentreren van de hulpverlening en het indelen naar afvoerprioriteit. Voorts geeft hij m.b.t. het gewondennest de volgende problemen aan:

- de prgwt-bemanning moet vele gewondennesten weten te vinden, zowel bij normaal als bij slecht zicht;
- de zelfhulp en kameradenhulp (zhkh) zijn kwalitatief discutabel;
- de uitvoering van de noodevacuatieprocedure.

Om deze redenen dient o.i. een gewonde in of bij het eigen voertuig te worden gebracht resp. te blijven, want daar:

- is bescherming tegen direct en indirect vuur;
- is hij beschermd tegen nbc-strijdmiddelen (een door schr. niet genoemd aspect);
- kan de voertuigbemanning kameradenhulp toepassen;
- is de noodevacuatieprocedure minder omslachtig;
- blijft hij tot het moment van afvoer in een hem vertrouwde omgeving.

Wij realiseren ons dat dit voorstel nog geen oplossing geeft voor de problematiek m.b.t. de afvoerprocedure. Hierover het volgende.

Inzet prgwt

Schr. geeft aan dat, bij het optreden van het bataljon in de „vierkante” opstelling, de vier beschikbare prgwt over de beide voorteams worden verdeeld (elk één), de bataljonsreserve (één) en de vierde prgwt t.b.v. de beide achterteams. Wij leggen de prioriteit m.b.t. de inzet prgwt bij de voorteams. Analooq aan het principe dat vuursteunmiddelen niet in reserve worden gehouden, pleiten wij ervoor dit principe ook toe te passen naar de wijze van inzet van prgwt. Dit doortrekkend willen wij eveneens de prgwt van bataljons in de diepte (bv. brigadereserve) ook inzetten bij de voorteams, waardoor deze over drie, wellicht vier, prgwt kunnen beschikken. Door het op deze wijze ter beschikking hebben van prgwt bij de voorteams is het o.i. mogelijk ook onder gevechtstandigheden tot in de opstelling met de prgwt te komen en een snellere afvoer te realiseren. Aangezien de afvoer tot doel heeft de gewonde zo snel mogelijk bij een hulppost te krijgen willen wij thans nader in-

gaan op de inzet van de hulppost.

De hulppost

In het artikel wordt gesteld dat alleen in het geval dat de capaciteit van het eigen geneeskundig peloton ontoereikend is, steun wordt gegeven in de vorm van het bij het manoeuvre bataljon onder bevel stellen van een hulppostgroep van de brigade-geneeskundige compagnie. De hulppostgroep kan op twee manieren worden ingezet, nl. als tweede bataljonshulppost in het bataljonsvak of in combinatie met de eigen bataljonshulppost. Om te kunnen realiseren dat een gewonde zo snel mogelijk bij een hulppost kan komen dient o.i. de hulppost zo dicht mogelijk achter een voorteam te worden gelokaliseerd. Dat houdt in dat er bij de „vierkante” bataljonsopstelling twee hulpposten van huis uit nodig zijn, die naast elkaar optreden. Daarom dient standaard een hulppostgroep van de brigade-geneeskundige compagnie bij het manoeuvre bataljon onder bevel te worden gesteld.

Het overlaadpunt

Samengevat heeft het bovenstaande tot gevolg dat:

- er geen gewondennesten meer zijn;
- er een uitbreiding is van het aantal beschikbare prgwt bij de voorteams;
- de hulpposten op zo kort mogelijke afstand van de voorteams staan.

Hierdoor wordt bereikt dat de gewonde zo snel mogelijk bij de hulppost kan komen. De tijdwinst kan nog verder worden vergroot door het overladen in de ziekenauto eerst te laten plaatsvinden bij de hulppost en niet, als tijdrovende handeling, in de buurt van de gevechtstrein van het team.

M. W. J. MOL, lkol inf
J. MEIJER, ritm cav





Geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon tijdens het verdedigend gevecht

In mijn artikel heb ik mij beperkt tot een beschrijving van de geneeskundige doctrine. Daarbij heb ik als mogelijke oplossing van de gesignaleerde knelpunten enkele suggesties gedaan. In dit kader mag niet worden verwacht dat bv. de problematiek van de afvoercapaciteit zal worden opgelost door instroom op korte termijn van grote aantallen nieuwe gepantserde gewondentransportmiddelen (prgwn). De respondenten getuigen in hun reactie van een creatieve aanpak van de gesignaleerde problematiek. Zij zoeken naar een oplossing van de problemen m.b.v. de beschikbare middelen; daarbij wordt o.m. de afvoercapaciteit vergroot, door afvoermiddelen uit de diepte meer voorwaarts in te zetten. Onderstaand mijn antwoord.

Het gewondennest

De door mij aangegeven problemen bij het gewondennest zijn m.i. niet van zodanig ernstige aard, dat daarom het gewondennest zou moeten verdwijnen.

— Het voorbereiden en verkennen van de pelotonsgewondennesten is alleszins uitvoerbaar; het moet alleen wèl worden gedaan!

— De kwaliteit van de zhkh kan o.m. worden opgevoerd door verbetering van het kennisniveau van de militaire instructeurs. Daartoe dient in alle opleidingen voor officieren

en onderofficieren (KMA, OCO-SD, KMS, SROn en kaderscholen) de zhkh een hoge prioriteit te krijgen. Zojuist is door C-1Lk een volledig vernieuwd lessenspakket zhkh uitgegeven, dat — indien consequent toegepast — ook kan leiden tot verhoging van het kennisniveau van de individuele dienstplichtige.

De door mij bepleite herinvoering van de pelotons-gewondenverzorger zal ertoe bijdragen dat met name in de eerste kritieke periode, direct volgend op het gewond raken, aan de slachtoffers een optimale overlevingskans kan worden geboden.

— Het voorbereiden en toepassen van de noodevacuatie is m.i. zeer wel uitvoerbaar; de eventuele noodzaak daarvan was echter niet onderkend.

De argumenten waarmee respondenten pleiten voor het in/bij het voertuig blijven van de gewonde spreken mij aan. Dit uitgangspunt raakt ook aan de doctrine van de Israëliëse strijdkrachten, alwaar wordt gesteld dat: „een gevechtsvoertuig met een gewond bemanningslid aan boord een uitgeschakeld gevechtsvoertuig is; het keert terug naar het achterliggende overlaadpunt resp. de hulppost teneinde de gewonde aldaar af te leveren”. Een dergelijke doctrine kan uiteraard slechts worden toegepast indien de operationele commandant zulks opdraagt/toestaat.

Ook in mijn visie worden gewonden uit de gevechtsvoertuigen in beginsel en indien mogelijk afgevoerd met de gevechtsvoertuigen. Gewonden uit de achterrand van de strook (de uitgestegen infanterie) worden in principe afgevoerd met de prgwn.

Indien deze methode zou worden ingevoerd, zal toch nog enige vorm

van „gewondennest” noodzakelijk blijven. De belangrijkste functie, t.w. het verzamelen van de gewonden en het aldaar verlenen van de eerste hulp aan het front (ehaf), blijft overeind. Slechts dan kunnen de gewonden worden ingedeeld naar urgentie van behandeling en prioriteit van afvoer en kan de hulpverlening ter plaatse worden geconcentreerd (de eerste vorm van triage). Deze wijze van geneeskundig optreden wordt internationaal beschouwd als de werkwijze die aan de meeste slachtoffers de best mogelijke overlevingskansen biedt. Het gewondennest zou bij uitvoering van de voorgestelde wijze van afvoeren dicht achter de achterrand van de strook moeten worden gesitueerd.

Inzet prgwt

Terecht wordt door de schrijvers prioriteit toegekend aan de voortteams. Op die teams zal naar verwachting de grootste vuuruitwerking worden afgegeven, waardoor aldaar het aantal gewonden verhoudingsgewijs groter zal zijn dan meer in de diepte; m.a.w.: voor de voortteams moeten meer prgwn beschikbaar komen om het gewondenaanbod tijdig te kunnen afvoeren. Dat wordt gekozen voor het uit de diepte naar voren halen van prgwn is alleszins begrijpelijk, brengt echter consequenties mee voor de geneeskundige-afvoertaken in de gebieden waaraan die prgwn zijn onttrokken. Ook de achterteams zijn blootgesteld aan vijandelijke vuuruitwerking (artillerie, vliegtuigen). Voor het „beschermd” kunnen afvoeren van aldaar gewond geraakte militairen blijven prgwn (hoewel met een geringere capaciteit dan bij de voortteams) zonder meer vereist.

Het onttrekken van prgwn uit de brigadereserve brengt het risico met zich mee dat, indien de reserve wordt ingezet, zij onmiddellijk over gepantserde afvoercapaciteit moet kunnen beschikken. Niettemin acht ik deze laatste optie — uit pragmatische overwegingen — uitvoerbaar, waarbij echter harde garanties moeten worden gegeven dat de onttrokken middelen, indien nodig, direct worden teruggezonden.

Toch moeten wij ervoor waken dat

wij ons niet „rijk rekenen”. De aldus verkregen extra afvoercapaciteit is relatief gering (3 of hooguit 4 prgwn voor alle voorteam van de brigade). De concreet benodigde afvoercapaciteit bedraagt een veelvoud daarvan en kan m.i. uitsluitend worden verkregen door investeringsuitgaven. Slechts indien wij kunnen beschikken over voldoende prgwn per voorteam, die bovendien zijn uitgerust met verbindingsmiddelen, is het mogelijk de gewonden met de prgwn uit de gevechtsopstellingen af te voeren.

De hulppost

De door schrs bepleite inzet van een hulppost achter ieder voorteam is ongetwijfeld ingegeven door de wens de geneeskundige verzorging zo dicht mogelijk te brengen bij de plaats waar zij nodig is. Onverlet de principieel gerechtvaardigde wens tot werkelijke eerste-lijns geneeskundige verzorging, zijn bij deze wijze van inzet van hulppostgroepen enkele kanttekeningen te plaatsen.

a. De voorgestelde wijze van optreden impliceert dat door de brigade-geneeskundige compagnie altijd ten minste twee hulppostgroepen bij de voorbataljons onder bevel moeten worden gesteld. Als gevolg daarvan heeft de brigadecommandant nog slechts één hulppostgroep tot zijn beschikking, waarmee hij een „geneeskundig zwaartepunt” kan laten leggen. Bovendien zijn extra afvoermiddelen vereist waarmee de gewonden uit de voorteam bij deze hulpposten moeten worden aangeboden. Ten slotte zal het aantal door de brigade-geneeskundige compagnie in stand te houden afvoerlijnen dienovereenkomstig toenemen.

b. Het vèr naar voren inzetten van hulpposten (direct achter de voorteam) heeft ongetwijfeld een negatieve invloed op het geneeskundige handelen aldaar. De directe uitwerking van de gevechtsvoering — zó dicht achter het voorteam — zal de (onbeschermd) hulppost, de daar aanwezige gewonden en het geneeskundig personeel ernstiger bedreigen dan achterin het bataljonsvak.

Zulks kan ertoe leiden dat de hulppost aan dermate grote risico's wordt blootgesteld, dat de geneeskundige inrichting wordt uitgeschakeld, kwetsbare gewonden overlijden en onevenredig veel geneeskundig personeel niet meer in staat is zijn taken uit te voeren. De eerste-echelonsbehandeling dient te geschieden in een relatief rustige en beschermde omgeving, opdat de doelstelling: het definitief behandelen resp. het door stabilisering gereed maken voor verdere behandeling van maximale aantallen gewonden, ook kan worden bereikt. Momenteel worden geheel nieuwe behandel doctrines ontwikkeld, waarbij voormelde doelstelling beter kan worden bereikt. Deze doctrines combineren standaardisatie van behandelmethoden met verrichtingen die verder gaan dan thans. Voor de toepassing daarvan moet een zo groot mogelijke behandelcontinuïteit worden gewaarborgd, waarbij de invloeden van de gevechtsvoering (vijandelijk vuur, snelle noodzaak tot verplaatsen) zo gering mogelijk zijn.

Het overlaadpunt

De respondenten hebben volkomen gelijk indien zij stellen dat een overlaadpunt een storende en vooral tijdrovende invloed heeft op de snelheid van afvoeren, waardoor gewonden aanzienlijk later dan mogelijk zou zijn bij de hulppost arriveren. Ik ben met hen van mening dat indien de geneeskundige-afvoercapaciteit met prgwn toereikend is en de hulppost(en) op relatief korte afstand van de voorteam zijn gesitueerd, de overlaadpunten moeten worden afgeschaft.

NB. In de huidige doctrine worden overlaadpunten in beginsel slechts ingesteld: indien de omlooptijd van de prgwt tussen inlaadpunt/gewondennest en de hulppost zodanig groot is/wordt, dat de prgwt gedurende onaanvaardbaar lange tijd niet beschikbaar is op de plaats waar hij nodig is: het voorteam.

Conclusie

Het plannen van de inzet der geneeskundige middelen blijft te allen tijde een afwegingsproces, waarbij moet worden gezocht naar een aan-

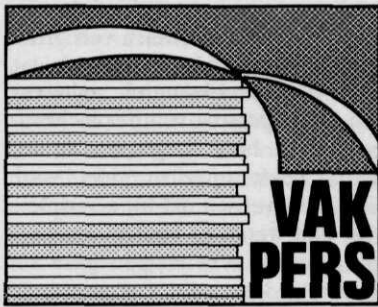
vaardbaar compromis tussen het medisch wenselijke en het tactisch mogelijke. Geneeskundige inrichtingen (ook bataljons hulpposten) dienen altijd zo vèr mogelijk voorwaarts te worden ingezet, waarbij veelal conflicterende criteria in het geding zijn. De hulpverlening bestaat primair uit de zkhk, waarmee — bij een goede toepassing — in zeer veel gevallen de grondslag wordt gelegd voor succesvolle verdere geneeskundige behandeling die leidt tot het behoud van leven en/of het voorkómen van blijvend letsel.

Het inzetten van relatief veel middelen uit de diepte ten behoeve van de vooreenheden kan soelaas bieden voor de geneeskundige verzorging van die vooreenheden. Deze wijze van handelen schept evenwel extra problemen voor de geneeskundige verzorging in de diepte. Derhalve is deze optie m.i. hooguit bruikbaar als tijdelijke oplossing van een capaciteitsprobleem voorin. Er moet worden gestreefd naar een structurele oplossing, waarbij een aantoonbaar capaciteitstekort wordt tenietgedaan.

Transportmiddelen (ook gewondentransportmiddelen) vormen een schaars artikel. Zelfs indien de afvoercapaciteit aan prgwn overeenkomstig de behoefte (ontleend aan een actuele verliesverwachting) wordt uitgebreid, zal de noodzaak tot selecteren van gewonden blijven bestaan. Het verwachte gewonden-aanbod manifesteert zich immers niet evenwichtig gespreid over het etmaal, doch treedt op in pieken (gevechtsacties), die moeten worden verwerkt. Daartoe zal de bedoelde selectie blijvend moeten worden verricht op plaatsen waarvandaan gewonden worden afgevoerd: de gewondennesten.

H. J. SLOT, maj gnktr





Samenwerking van land- en luchtmacht in de toekomst

Voor de Bundeswehr was 1987 een belangrijk jaar. Veranderingen op militair-strategisch, technologisch en maatschappelijk gebied leidden ertoe dat de operationeel-tactische uitgangspunten en de structuur van het leger diepgaand werden heroverwogen. De resultaten van verschillende studies werden samengevat in een nieuwe *Konzeption des Heeres* en in een herziene *Operative Leitlinie*. Samen vormen deze de basis voor de legerstructuur van het jaar 2000. De nieuwe concepties zullen leiden tot belangrijke veranderingen op operationeel gebied. Daarin is vooral de verbetering van de gecombineerde oorlogvoering ter land en in de lucht belangrijk. De operationele uitgangspunten van land- en luchtmacht dienen, beter dan tot nu toe, op elkaar te worden afgestemd. Op zichzelf is de gecombineerde land/luchtoorlogvoering niet nieuw. Gezien de snelle wapentechnologische ontwikkelingen is het echter meer dan ooit van belang tot intensieve samenwerking te komen. Een geïsoleerd land- of luchtgevecht is in de toekomst nog minder gewenst dan gisteren of vandaag.

Historische ontwikkelingen in Oost en West

De luchtmacht, in de oorlog van 1914-1918 ontstaan als nieuw krijgsmachtdeel, dienden in de Tweede Wereldoorlog tot ondersteuning van de landstrijdkrachten. De successen van de Blitzkrieg be-

rustten zelfs grotendeels op onderlinge samenwerking. Geïsoleerde operaties van de luchtmacht, zoals bij Duinkerken en in de Slag om Engeland, bleven zonder resultaat. In de VS formuleerde men na de oorlog in een serie van AirLand-Battle-doctrines de principiële samenwerking tussen land- en luchtmacht. Volgens deze doctrines kunnen moderne oorlogen slechts door land- en luchtmacht te zamen worden gevoerd. Bij het Warschau-Pact is de integratie van land- en luchtmacht volledig ingevoerd. Luchtmacht staat het landleger ten dienste. Ze zijn dan ook organisatorisch op alle bevelsniveaus (Front, Leger, Divisie) ingedeeld. Oost en West komen dus overeen in het principe van geïntegreerde land- en luchtoorlogvoering. Ze trekken echter uit dit principe verschillende consequenties voor hun organisatie. De luchtmacht van de NAVO zijn institutioneel en operationeel zelfstandig; ze zijn de legergroepen slechts „toebedeeld”. Bij het WP zijn ze van boven tot onder geïntegreerd in de bevelsstructuur.

De conceptie van de Bundeswehr; de organisatie van de krijgsmacht

De *Konzeption der Bundeswehr* (KdB) vormt de basis voor de structuur van de Duitse strijdmacht en bepaalt de prioriteiten voor de verschillende krijgsmachtdelen. Uitspraken over samenwerking tussen die krijgsmachtdelen doet de KdB echter nauwelijks. Hoofdtak van de landmacht is volgens de KdB: behoud van de verdedigingsvakken vanaf het begin van de vijandelijke aanval, zonder dat daarbij belangrijke delen van de luchtmacht worden aangesproken. Hoofdtak van de luchtmacht is het gevecht tegen de vijandelijke luchtmacht, alsmede ondersteuning van de landmacht. Als operationele richtlijn geldt bij het laatste dat de landstrijdkrachten in staat worden gebracht 100 km aan weerszijden van de vlet zelfstandig te opereren.

Toekomstige operationele leiding van de landstrijdkrachten

Voor de toekomstige samenwerking

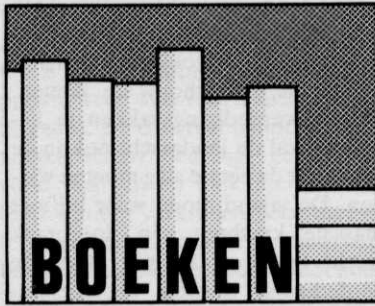
tussen land- en luchtmacht is het van belang de veronderstellingen omtrent de toekomstige landoorlog in ogenschouw te nemen. Om de verdedigingsvakken te behouden zal de landmacht ook in de toekomst de eerste slag moeten winnen. De vijand moet, waar hij met massale krachten een doorbraak tracht te forceren, met afdoende verdediging worden tegengehouden. Snel moeten tactische „tegenzwaartepunten” kunnen worden gevormd. Ook in de toekomst zal het dus erop aankomen vanaf het begin te verhinderen dat de tegenstander zijn operationele en tactische plannen in daden omzet, en op die manier zijn overwicht rendabel kan maken. Bewegelijkheid in de verdediging zal op het slagveld van de toekomst een beslissende rol spelen. Het *gevecht in de diepte* wordt daardoor zeer belangrijk. Dit dient om (tot behoud van de verdedigingsvakken) de krachtsverhoudingen te handhaven en de logistiek te garanderen. Sleuteldoelen in de diepte kunnen worden uitgeschakeld en de vijand kan in de diepte van zijn eigen terrein worden bedreigd. De strijd in de diepte dient op het overkoepelende bevelsniveau te worden geleid. Hij zal slechts op zwaartepunten kunnen worden gevoerd.

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

Snel en flexibel handelen is vereist, over de grenzen van de legerkorpse heen. Het toekomstige gevecht zal zich bovendien in een driedimensionale ruimte afspelen. Het dient dus ook op driedimensionaal niveau te worden geleid.

Ontwikkelingen in oorlogvoering ter land en in de lucht

De grenzen tussen oorlogvoering ter land en in de lucht vervagen meer en meer. Steeds vaker bestrijken beide krijgsmachtdelen elkaars terrein. En effectieve operationele ordening van het luchtruim boven het strijdtonel is daarbij van le- ▶



The future of air power

door N. Brown, 309 blz. Uitg.: Croom Helm Ltd, Beckenham, 1986. Prijs: f 110,-. ISBN: 0.7099.3217.0

De toekomst van het luchtwapen, en meer in het bijzonder van de gevechtskracht die uit de lucht kan worden geproduceerd, staat het laatste decennium uitgebreid in de belangstelling. Het antwoord op de vraag „waar gaat het met het luchtwapen naar toe?” is niet eenvoudig. Veelal begint men met het beschouwen van het verleden; in het verleden ligt immers de toekomst. Of ligt veeleer het heden in het verleden?

Neville Brown koos in ieder geval

► vensbelang. Dat is de beslissende factor voor de toekomstige land/luchtoperaties. De landstrijdkrachten zullen in de toekomst steeds meer gebruik maken van wapensystemen die het luchtruim boven het slagveld omvatten. De ordening van het luchtruim in het jaar 2000 zal daarmee dus rekening moeten houden. Ook de elektronische oorlogvoering speelt daarbij een rol.

Samenvatting

Niet alleen operationele redenen nopen tot sterkere samenwerking tussen land- en luchtmacht. Ook de behoefte aan een sterkere conventionele verdediging vraagt daarom.

Een onafhankelijke land- of lucht oorlog kan niet meer. Om de land- en luchtstrijd werkelijk geïntegreerd te voeren zijn talloze verbeteringen noodzakelijk. Twee zaken

de historie van het luchtwapen tot uitgangspunt voor zijn boek. Hij stelt zich tot doel „to test the images and ideas retained from that distant era (hij bedoelt de Tweede Wereldoorlog) against the operational prospects for the next two decades, keeping particularly in mind Central Europe, the Middle-East and Korea, the three most likely locales of large-scale conflict”. Hiermee geeft hij de beperkingen weer die hij zich heeft gesteld en waaraan hij zich ook houdt. Daardoor kon het onderwerp in relatief kort bestek grondig worden behandeld. Uit deze (voor een historicus en econoom opmerkelijke) beknoptheid zou een bijzonder grote mate van oppervlakkigheid kunnen zijn voortgevloeid, maar dat is zeker niet het geval. De grondigheid van het werk zal de deskundige lezer verbazen. Degenen die wat minder deskundig zijn zullen zich waarschijnlijk beperken tot de meer beschrijvende hoofdstukken, zoals de historische plaatsbepaling of de schets van luchtmacht doctrines. Ondanks een duidelijke uitleg van terminologie en gebruikte natuurkundige dimensies in een aanhangsel is een exacte opleiding vereist om het gehele geschrift te kunnen bevatten. Dat is een duidelijk nadeel en het zal de le-

zijn voor de landmacht van bijzonder belang: de operationeel-tactische en technische ordening van het toekomstige luchtruim, en de onderlinge afstemming van de leiding van beide krijgsmachtdelen op elkaar. Het laatste is een doorslaggevende voorwaarde voor een betere interoperability. Dit alles is zeker gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het kweken van nationale consensus op dit gebied is al moeilijk genoeg; binnen de NAVO zal nog meer geduld nodig zijn. Wie echter niet steeds een gooi doet naar het onmogelijke, zal het mogelijke zeker niet bereiken.

C. Hellwig en G. Kaldrack - Zusammenarbeit und Zusammenwirken von Land- und Luftstreitkräften in der Zukunft. *Soldat U. Technik* 31 (1988)(6)303.

drs. E. P. A. LUCAS, vdg inf

zerskring beperken; anderzijds ontstaat voor de vakmensen een grote bruikbaarheid. Al met al geldt dat schr. deze problematiek, inherent aan de toepassing van het luchtwapen, goed heeft begrepen en redelijk heeft opgelost. Het ware slechts te wensen dat hij een oplossing had weten te vinden voor het grote aantal verwijzingen naar andere tekstdelen; dit, samen met de vele cijfervoorbeelden, maakt het zeker geen „easy reading”

Waarom Brown in het hoofdstuk over hedendaagse luchtmacht doctrines naar verhouding veel aandacht schenkt aan „NATO's tactical air doctrine” ATP-33A uit 1976 (onder vermelding dat in 1986 een herziene editie zal volgen) is niet duidelijk; het boek dateert immers uit 1986! Vergezocht is de redenering, als illustratie van politieke beperkingen, dat de NAVO voor luchtverkenning eerder RPV's dan bemande vliegtuigen zal gebruiken. De veronderstelling dat luchtverkenning als verzekering tégen een verrassingsaanval en als voorbereiding vóór een dergelijke overrompeling kan worden gezien is historisch zeker juist maar gaat voorbij aan de capaciteiten van moderne luchtverkenningssystemen. Grensoverschrijding is voor het eerstgenoemde doel reeds thans al niet altijd meer noodzakelijk zodat het destabiliserende effect van luchtverkenning door onbemande vliegtuigen, zeker in de toekomst gezien en als het al aanwezig is, marginaal kan worden genoemd. Overigens: wat is in *vijandelijke perceptie* het verschil tussen bemande of onbemande verkenningssystemen tijdens het uitvoeren van opdrachten „close to or in adversary airspace” (blz. 34)?

Over tactische luchtverkenning gesproken . . . het zal de Nederlandse lezer in het bijzonder boeien hoe Brown tegen de relatie bemand versus onbemand systeem (in militair opzicht) aankijkt. Nadat hij, met argumenten, zijn voorkeur uitspreekt voor laag vliegende verkenningssystemen tegenover satellieten en ook heeft gewezen op de noodzaak van real-time informatieoverdracht, de kwetsbaarheid van bemande vlieg-

tuigen, de tijd die nodig is voor informatieoverdracht door onbemande systemen (speciaal gezien uit hoger — bv. brigade — commandoniveau) enz. blijft een duidelijke uitspraak achterwege. De vraag „whether the improving prospects for reconnaissance are matching the new dynamic of land warfare” (blz. 142 e.v.) blijft eigenlijk onbeantwoord. Uiteraard is luchtverkenning maar een deel van de discussie „bemand-onbemand”. Terecht gaat schr. zeer frequent op dit onderwerp in. Daarbij wordt niet voorbijgegaan aan zowel menselijke, financiële, technische en, gelukkig ook, militair-operationele aspecten. Dit feit illustreert goed waarom het voor vakmensen nuttig is dit boek, waaraan een duidelijke index is toegevoegd, te lezen en als naslagwerk bij de hand te hebben. In het kort: Brown, hoogleraar internationale veiligheid aan de universiteit van Birmingham, heeft in 1986 een lezenswaard, zij het wat technisch werk geproduceerd over de toekomst van de slagkracht die het luchtwapen kan leveren. Technologie vormt wellicht de prominente factor maar de behandeling ontaardt niet in „star wars”-ideeën. Aanbevolen voor zowel onderzoekers als planners.

H. A. KAMMAN, cdre KLU

National security in the third world

door E. E. Azar en Chung-in Moon (eds), 308 blz. Uitg.: Gower Publishing Company Ltd, Aldershot, 1988. Prijs \$ 50,- ISBN: 0.185278.079.7

„One does not describe a group of states as a separate world unless their nature and their environment are fundamentally different from one's own.” Een opmerking die veelal door eerste- en tweede-wereldlanden wordt vergeten bij de beschouwing van de nationale veiligheid van derde-wereldlanden. De intentie van de opstellers is het verbreden van de theoretische en empirische evaluatie van de natio-

LEZINGENCYCLUS 12/13 JUNI 1989

Human performance assessment methods

In hoeverre zijn mensen in staat ondanks vermoeidheid en slaapgebrek nog goede prestaties te leveren en hoe is dat te meten? Getuige de psychologische-fitheidsmetingen bij ATLANTIC LION en FREE LION bestaat daarvoor bij de krijgsmacht duidelijk belangstelling. Goede prestatie metingen moeten aan voorwaarden voldoen; o.a. moet de taak zo worden opgezet dat elke verslapping van aandacht zichtbaar wordt en tot prestatiedaling leidt.

De werkgroep „On human performance assessment methods” van het

AGARDs Aerospace Medical Panel heeft zich beziggehouden met de problemen van prestatie meting en de keuze van geschikte taken. Op 12 en 13 juni a.s. organiseert AGARD hierover een lezingencyclus, tijdens welke ook de STRES-batterij wordt gedemonstreerd (Standardized Tests for Research on Environmental Stressors). Deze biedt de niet-expert de mogelijkheid op een goede manier taakprestatie te meten; bovendien zijn metingen van verschillende studies direct vergelijkbaar. De bijbehorende software zal zoveel mogelijk algemeen beschikbaar zijn.

Nadere inlichtingen: ir. L. Sombroek, Postbus 126, 2600 AC Delft, tel. (015) 78 25 92.

nale veiligheid van derde-wereldlanden. De nationale veiligheid van die landen is principieel verschillend van die van westerse landen, omdat deze o.a. de vorming van staten al achter de rug hebben.

Om de nationale veiligheid van derde-wereldlanden te beschrijven en te verklaren en om adviezen te geven is het van belang de algehele en lokale machtsbalansen te begrijpen. De westerse en de derde wereld verschillen op twee essentiële punten, nl. de mate van politieke cohesie en de aard van de veiligheidsomgeving. De traditionele westerse benadering van nationale veiligheid is niet geschikt voor derde-wereldlanden. De traditionele benadering is volgens schrs. gebaseerd op: fysieke protectie met militaire macht als wondermiddel, externe dreigingen, en rivaliteit. Door toepassing van deze benadering is er geen methode ontwikkeld om de nationale veiligheid van derde-wereldlanden integraal te benaderen. In verschillende hoofdstukken worden factoren zoals de mensenrechten, economische ontwikkelingen, socio-psychologische factoren, modernisering en nationale integratie beschouwd. Met wat praktische voorbeelden (Iran, Noord-Korea, China, Argentinië) wordt e.e.a. nog verduidelijkt. De schrijvers pretenderen niet met een nieuwe visie te komen op de veiligheidsproblemen van de derde wereld, maar identificeren en vergelijken

oude en nieuwe problemen. Enkele problemen die worden behandeld zijn de fragiele interne politieke structuren en de toevallige capaciteit van regeringen om crises te beheersen, de interne dreiging voor zittende regeringen, waardoor dictaturen ontstaan en het (on)vermogen de bevolkingsaanwas onder controle te houden.

Het logische advies van de schrijvers komt in hoofdzaak erop neer dat de derde-wereldlanden, met of zonder steun, eerst orde op zaken moeten stellen. Economische orde moet worden bereikt door het mobiliseren van arbeidskracht, kapitaal en natuurlijke hulpbronnen. De staten moeten een sterke politieke structuur creëren door o.a. af te zien van het eigenbelang van de regerende elite en door beheersing van de bevolkingsaanwas. Het is van het grootste belang dat de nationale veiligheid van derde-wereldlanden uit de westerse context wordt gehaald en in een realistische, waarheidsgetrouw nationale kader wordt geplaatst.

Al met al een redelijk goed leesbare publikatie die met name de westerse lezer nog eens confronteert met het feit dat westerse oplossingen niet overal toepasbaar zijn. Kennis en studie van lokale situaties en problemen zijn ook voor de beschouwing van de nationale veiligheid van derde-wereldlanden noodzakelijk.

P. W. GORISSEN, Ikol art ▶

REGELS VOOR KOPIJ- VERZORGING

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen.

Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij.

De auteurs wordt dringend verzocht de omvang van hun artikelen zoveel mogelijk te beperken. Zulks komt de leesbaarheid van hun bijdrage alsmede de variatie van de inhoud van ons maandblad ten goede. Als richtlijn kan men uitgaan van een gemiddelde van 6 blz. zonder, tot 8 blz. met illustraties. Eén pagina telt ca. 800 woorden; dit komt globaal overeen met 2 bladen A4, getypt met ruime marge en 1½ regelafstand.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Boven de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale / Woordenlijst Spellingcommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c. Daarachter evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van titulatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met 1 beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zonder haken: 1.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2 Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éénzijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.
- g. Buiten het te reproducen vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp. / naam auteur / nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.). ▶

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel. Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). ISBN-nummer. Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre

door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. Prijs: DM 20,-. ISBN: ...

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 3,- per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Spui 47, 2511 BL Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooiveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina, incl. bijgeleverde, reproduceerbare illustraties, met een minimum van f 100,-. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,- per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 16 66 29).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Spui 47, kamer G 609, 2511 BL Den Haag (tel. (070) 18 68 67, de heer L. W. Krumbholz).